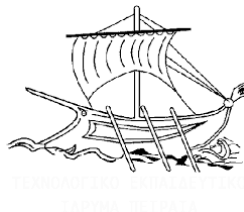

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΑΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ ΤΤ
Π.Μ.Σ. ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ,
ΕΝΑΣ ΙΣΧΥΡΟΣ ΔΕΣΜΟΣ**

**ΤΣΟΥΚΙΑ ΕΛΠΙΔΑ
ΚΑΨΟΡΑΧΗ ΕΥΣΤΑΘΙΑ**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΚΟΥΜΑΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΑΘΗΝΑ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2016

Αφιερωμένο στους μαθητές της Τεχνικής Επαγγελματικής
Εκπαίδευσης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μέσα από την προσπάθειά μας αυτή επιδιώξαμε και καταλήξαμε να αποδείξουμε ότι η οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την άνθηση και βελτιστοποίηση της Μέσης Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

Αναμφίβολα είναι αυταπόδεικτο το αντίθετο. Όταν η τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση διέρχεται αστάθεια ή κοινωνικοπολιτική αμφισβήτηση τότε η οικονομική κατάσταση της χώρας περνά περίοδο κρίσης.

Παρόλο που το φαινόμενο είναι διαχρονικό, επικεντρώσαμε την μελέτη μας στους δύο αυτούς τομείς (οικονομική ανάπτυξη-επαγγελματική εκπαίδευση) στα χρόνια μετά το 1960. Η προσέγγιση μας είναι περισσότερο θεωρητική, με σύγκριση της οικονομίας και της επαγγελματικής εκπαίδευσης της χώρας. Κάνουμε αντιπαραβολές με άλλα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα.

Στη συνέχεια, για την καλύτερη διερεύνηση του ζητήματος, και την ορθότερη αξιολόγησή του, το προσεγγίζουμε ποσοτικά διεξάγοντας έρευνα σε επαγγελματικά και γενικά σχολεία, μέσω της οποίας καταλήγουμε στο ίδιο συμπέρασμα. Σήμερα που η Ελλάδα περνά κρίση οικονομική, κρίση ταυτότητας διέρχεται και η επαγγελματική εκπαίδευση.

Λέξεις κλειδιά: Τεχνική-Επαγγελματική Εκπαίδευση για συντομία ΤΕΕ

Οικονομική ανάπτυξη

Παραγωγικότητα

Ανεργία

Εκπαιδευτικά συστήματα

Επαγγελματικά Λύκεια για συντομία ΕΠΑΛ

ABSTRACT

The main purpose of this thesis is to prove that the economic growth of Greece is inextricably connected with the growth and optimization of the secondary Technical and Vocational Education.

Undoubtedly the opposite is evident. When Technical and Vocational Education is getting through unstable social and economic situations, then also the economy of the country will be getting through crisis.

Although this phenomenon is everlasting, we focused our research into these two specific areas (economic growth-technical education) in the years from 1960 and later. Our approach is mainly theoretical. We compare the economic state of our country and vocational education in the same time. Also, we make comparisons with other European education systems.

Then, to better investigate the issue, we followed a more quantitative approach by conducting research, on professional and general schools, through which we came to the same conclusion. Now that Greece passes economic crisis, identity crisis passes and vocational education too.

Keywords: Technical and Vocational Education short to TEE

Economic growth

Productivity

Unemployment

Educational systems

Technical and Vocational secondary schools short to EPAL

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	2
ABSTRACT	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	8
Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	8
1.1 Μεθοδολογία έρευνας.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	12
Η Τεχνική εκπαίδευση ως τμήμα της Μέσης εκπαίδευσης.....	12
2. 1 Γενικές έννοιες.....	12
Επάγγελμα	12
Εκπαίδευση.....	13
Επαγγελματική εκπαίδευση	13
Τεχνική εκπαίδευση.....	13
Οικονομική ανάπτυξη.....	14
2.2 Το πρόβλημα της τεχνικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	18
Η Τεχνική εκπαίδευση μία πολύπαθη ιστορία	18
3. 1 Μέχρι το 1964.....	18
3. 2 Η ιστορία της ελληνικής οικονομίας, μία παράλληλη δύσκολη περίπτωση	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	46
Σχέση της Ελληνικής βιομηχανίας και της ΤΕΕ (Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση).....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	51
Η Τεχνική εκπαίδευση σε ευρωπαϊκό επίπεδο	51
5. 1 Στην Ευρώπη : μια διαφορετική τεχνική εκπαίδευση και κατάρτιση.....	51
5. 2 Άνθρωποι και νομοθετήματα στον ελληνικό χώρο μέχρι το 1930.....	62
5.3 Μετά το 1930.....	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	76
Η ελληνική οικονομία από το 1960.....	76
6. 1 Η οικονομία της Ελλάδας στα ανθηρά χρόνια.....	76
6.2 Διαρθρωτικοί τύποι ανάπτυξης και παραγωγής.....	82
6.3 Η αγορά εργασίας-απασχολησιμότητα	86
6. 4 Η κρίση.....	88

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	89
7.1 ΜΕΛΕΤΗ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	89
7.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	108
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	110

Ευχαριστούμε ιδιαίτερα τον καθηγητή του ΑΕΙ Πειραιά Τ. Τ **κ. κ. Γκούμα** που μας βοήθησε με ειλικρινή διάθεση στην εκπόνηση της εργασίας μας.

Ευχαριστούμε τους διδάσκοντες καθηγητές του ΑΕΙ Πειραιά ΤΤ για τις πολύτιμες γνώσεις που μας μεταλαμπάδευσαν στο γνωσιολογικό ταξίδι της παρακολούθησης των εξαιρετικής ποιότητας μαθημάτων

Επίσης ευχαριστούμε τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές των Λυκείων της Επαγγελματικής και Γενικής εκπαίδευσης που συνέβαλαν στην ερευνά μας.

Ευχαριστούμε, ακόμα, την ΕΛ. ΣΤΑΤ. για τα στοιχεία που ευχαρίστως μας επέτρεψε να αντλήσουμε.

Τέλος ευχαριστούμε την βιβλιοθήκη του Ιδρύματος Λασκαρίδη και της Εθνικής Τράπεζας από όπου συλλέξαμε πληροφορίες από τα σπάνια βιβλία της.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες της αποτελεί βασικό πυλώνα της οικονομίας κάθε κράτους, παράγει το βασικό υλικό, δηλαδή το ανθρώπινο δυναμικό, που θα στελεχώσει στο μέλλον όλους τους τομείς παραγωγής.

Ένα τμήμα της Μέσης εκπαίδευσης, η Δευτεροβάθμια Επαγγελματική εκπαίδευση, είναι το κομμάτι εκείνο που θα δημιουργήσει ανθρώπινο δυναμικό ικανό να στελεχώσει την οικονομία με επαγγελματίες. Σε όλα τα κράτη, οι καταρτισμένοι επαγγελματίες αποτελούν ισχυρό παράγοντα οικονομικής ευημερίας.

Με την παρούσα εργασία επιδιώκουμε να συσχετίσουμε την επαγγελματική εκπαίδευση και την οικονομική ανάπτυξη στην Ελλάδα, αποδεικνύοντας ότι όποτε η επαγγελματική εκπαίδευση είχε οργανωθεί και τα πολιτικοκοινωνικά κριτήρια έστρεφαν την ελληνική κοινωνία προς αυτήν, η ελληνική οικονομία βρισκόταν σε ανοδική πορεία.

Αρχικά θα προσεγγίσουμε θεωρητικά το θέμα. Κάνουμε συγκρίσεις με άλλα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα, και την αντίστοιχη οικονομία των κρατών. Στη συνέχεια, για την καλύτερη διερεύνηση του ζητήματος, και την ορθότερη αξιολόγησή του, το προσεγγίζουμε ποσοτικά, σε λίγους έστω από τους τομείς του, μέσω της διεξαγωγής έρευνας σε μαθητές.

Η περίοδος της αχανούς κρίσης που διάγουμε, είναι το βασικό κίνητρο για να δώσουμε ένα προβληματισμό σε αυτούς που σχεδιάζουν και υλοποιούν τα εκπαιδευτικά συστήματα. Ίσως με αυτό τον τρόπο να αντιμετωπιστεί το θέμα της ανασυγκρότησης της παιδείας με άλλο μάτι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Βιβλιογραφική επισκόπηση

1.1 Μεθοδολογία έρευνας

Εκκινώντας σκεφτήκαμε να αναλύσουμε και να ερμηνεύσουμε έννοιες που θα βοηθήσουν στο έργο μας. Βασικές έννοιες αποτελούν

Η παιδεία

Το επάγγελμα

Η τεχνική εκπαίδευση

Η επαγγελματική εκπαίδευση

Αποσαφηνίσαμε κάθε μια από αυτές τις έννοιες βρίσκοντας κοινά σημεία ή όχι, ανατρέχοντας αρχικά σε πρακτικά εκπαιδευτικών συνεδρίων που έχουμε παρακολουθήσει και στις εισηγήσεις Σχολικών Συμβούλων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, όπως του κ Ζωγόπουλου Ε, Μηχανολόγου Συμβούλου Γ΄ Αθήνας, του κ Ψαρρά Λ. Μηχανολόγου Συμβούλου Β΄ Αθήνας.

Αποταθήκαμε σε πρακτικά εισηγήσεων στελεχών διοίκησης της εκπαίδευσης, όπως του κ Αλεξανδρόπουλου Κ. και του κ Ζαφειρακίδη Γ. Διευθυντών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Γ΄ Αθήνας.

Εμπλουτίσαμε τις βασικές θεωρίες με επισκέψεις στο διαδίκτυο και λάβαμε σοβαρά και τις απόψεις του συνολικού εκπαιδευτικού προσωπικού της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, απόψεις από το περιοδικό "Αντιτετράδιο" της εκπαίδευσης και τις ανακοινώσεις της ΟΛΜΕ (Ομοσπονδία Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης).

Πιστεύουμε ότι η ιστορία διδάσκει και αποτελεί παράδειγμα για την ολοκλήρωση μιας άποψης. Έτσι ανατρέξαμε στην ιστορία της εκπαίδευσης και ειδικότερα της ΤΕΕ. Επισκεπτόμενοι την βιβλιοθήκη του ΑΕΙ Πειραιά ΤΤ και την βιβλιοθήκη του Ιδρύματος Λασκαρίδη στον Πειραιά καλύψαμε το ιστορικό μέρος της μελέτης μας. Μέσα από πολύτιμα βιβλία που αναφέρονταν στην εκπαιδευτική πολιτική των Ελλήνων από τα αρχαϊκά χρόνια έως σήμερα, κάναμε μια ιστορική αναδρομή της τεχνικής εκπαίδευσης.

Αποδείξαμε ότι η μέση επαγγελματική εκπαίδευση είναι στενά συνδεδεμένη με το ανήσυχο ελληνικό πνεύμα. Απετέλεσε την διέξοδο για την φτώχεια σε μεγάλη μερίδα των Ελλήνων, όταν αυτό ήταν αναγκαίο και καθόρισε οικονομικά μεγέθη. Για την συσχέτιση της επαγγελματικής εκπαίδευσης με την ελληνική οικονομία ήταν επίσης αναγκαίο να ασχοληθούμε με την ιστορία της ελληνικής οικονομίας, ξεκινώντας από την αρχή της ελληνικής ιστορίας.

Επικεντρωθήκαμε. στη συνέχεια, στην σχέση της ελληνικής βιομηχανίας και της επαγγελματικής εκπαίδευσης μετά την σύσταση του νεοελληνικού κράτους. Στο έργο μας αυτό υπήρξε αληθινός συμπαραστάτης το αρχείο της Εθνικής Τράπεζας που επισκεφθήκαμε για την

συλλογή στοιχείων. Από τα πολλά ιστορικά στοιχεία σταθήκαμε στα κυριότερα οικονομικά γεγονότα που είναι συνδεδεμένα με την ιστορική πραγματικότητα.

Επειδή ο σκοπός της εργασίας είναι η απόδειξη της οικονομικής ευμάρειας του ελληνικού κράτους όταν έχουμε και την παράλληλη δραστηριοποίηση προς την επαγγελματική εκπαίδευση παραθέσαμε τα οικονομικά στοιχεία από το 1960 και μετά όπου παρατηρείται και η μεγάλη άνηση των Μέσων Επαγγελματικών Σχολών.

Τα στατιστικά στοιχεία, τόσο για την εξέλιξη της οικονομίας, όσο και για την επαγγελματική εκπαίδευση προέρχονται από την ΕΛΣΤΑΤ (Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία) και την Eurostat (the statistical office of the European Union). Θεωρήσαμε ενδιαφέρον να αντιπαραθέσουμε, επίσης, και τα εκπαιδευτικά συστήματα άλλων χωρών. Επικεντρώσαμε το ενδιαφέρον μας σε χώρες που η τεχνική εκπαίδευση γνωρίζει άνθιση και παρουσιάσαμε το εκπαιδευτικό τους σύστημα. Οι χώρες αυτές είναι η Γερμανία, η Γαλλία, η Φιλανδία και η Αγγλία.

Για την έρευνά μας και την επίτευξη του στόχου σύνδεσης της οικονομικής ανάπτυξης και της επαγγελματικής εκπαίδευσης, επισκεφθήκαμε 4 σχολεία της Δευτεροβάθμιας Γενικής εκπαίδευσης και 4 ΕΠΑΛ και μοιράσαμε φυλλάδιο ερωτήσεων σε παιδιά της Γ΄ Λυκείου.

Η έρευνα διεξήχθη σε Λύκεια της Πετρούπολης, του Πειραιά, των Αχαρνών και της Κηφισιάς Προσπαθήσαμε να καλύψουμε μεγάλο οικονομικοκοινωνικό φάσμα. Κάποιες από τις ερωτήσεις ήταν κοινές και στους δύο τύπους λυκείων και κάποιες όχι.

Διανύσαμε στους μαθητές το παρακάτω ερωτηματολόγιο :

1. Τι φύλο είσθε
ΑΡΡΕΝ
ΘΥΛΗ
2. Τι τύπο Λυκείου παρακολουθείτε
ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΕΠΑΛ
3. Το σχολείο είναι κοντά στο σπίτι σας
ΝΑΙ
ΟΧΙ
4. Που παρακολουθήσατε την Α΄ Λυκείου
ΕΠΑΛ
ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
5. Με τι βαθμό αποφοιτήσατε από το Γυμνάσιο
ΑΡΙΣΤΑ
ΠΟΛΥ ΚΑΛΑ
ΚΑΛΑ
ΣΧΕΔΟΝ ΚΑΛΑ

6. Θέλετε να συνεχίσετε τις σπουδές σας στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση ή να βγείτε στην αγορά εργασίας
ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ
ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
7. Πώς χαρακτηρίζετε τα μαθήματα των ΕΠΑΛ αν παρακολουθείτε ΕΠΑΛ ή ΓΕΝΙΚΟ αντίστοιχα
ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ
ΑΔΙΑΦΟΡΑ
8. Χρειαστήκατε ιδιαίτερη προσπάθεια και πολύ διάβασμα για να ολοκληρώσετε τις σπουδές σας στο Λύκειο που πηγαίνετε
ΝΑΙ
ΟΧΙ
9. Επαναλάβετε τάξη στο Λύκειο σας
ΝΑΙ
ΟΧΙ
10. Από πού ενημερωθήκατε για τα ΕΠΑΛ
Φίλους, συγγενείς
Έντυπα εφημερίδες
Γυμνάσιο
Διαδίκτυο
Δήμος
11. Πιστεύετε ότι στα ΕΠΑΛ ή το Γενικό Λύκειο βρίσκει κανείς ευκολότερα δουλειά
ΕΠΑΛ
Γενικό Λύκειο
12. Θα θέλατε να λειτουργήσει το τέταρτο έτος μαθητείας στα ΕΠΑΛ ώστε να απασχολείστε σε τοπικές επιχειρήσεις με ευθύνη του σχολείου;
ΝΑΙ
ΟΧΙ
13. Τι επιπέδου σπουδών είναι ο πατέρας και η μητέρα σας
- a. Πατέρας: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- b. Μητέρα: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

14. Από ποιο Λύκειο αποφοίτησαν οι γονείς σας

- a. Πατέρας : ΕΠΑΛ
Γενικό Λύκειο
- b. Μητέρα : ΕΠΑΛ
Γενικό Λύκειο

Στην συνέχεια δημιουργήσαμε μια βάση δεδομένων με τα στοιχεία που συλλέξαμε, και με την χρήση του προγράμματος SPSS 17.0 επεξεργαστήκαμε τα δεδομένα κατασκευάζοντας και τα αντίστοιχα γραφήματα για κάθε απάντηση. Επίσης σε κάθε απάντηση εντοπίσαμε στοιχεία που μας βοήθησαν σε συμπεράσματα ανά ερώτηση και τα επεξεργαστήκαμε

Από τα αποτελέσματα της επεξεργασίας ήταν δυνατόν να καταλήξουμε στα συμπεράσματα μας που σε κάθε περίπτωση καταθέσαμε με μορφή σχολιασμού .

Ολοκληρώσαμε την παρούσα μελέτη με γενικά συμπεράσματα και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα. Τέλος συμπληρώσαμε την βιβλιογραφία που μας βοήθησε στο έργο μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η Τεχνική εκπαίδευση ως τμήμα της Μέσης εκπαίδευσης

2.1 Γενικές έννοιες

Παιδεία

Με τον όρο παιδεία οι Έλληνες εννοούν τον συνδυασμό της διαμορφούμενης από την οργανωμένη εκπαίδευση και την κοινωνία προσωπικότητας που θα αποτελέσει τον μελλοντικό πολίτη του κράτους. Είναι ο πλούτος ιδεών, οι συναισθηματικές παρακαταθήκες και οι θεωρητικές αντιλήψεις που οδηγούν τους εκπαιδευόμενους όλων των ηλικιών, στην διαρκή ανατροφοδότηση της εμπειρίας τους και στην αξιοποίηση τους.

Η παιδεία δεν έχει στασιμότητα, αντίθετα η στασιμότητα την τελματοποιεί, και είναι καθοριστικός παράγων στην ζωή της κοινωνίας. Σχετίζεται βέβαια τόσο με την ελληνική λέξη πολιτισμός, όσο και με την ανάπτυξη, όπως ακριβώς η οικονομία την ορίζει.

Ο Αισχύλος χρησιμοποιεί για πρώτη φορά την λέξη παιδεία στην ελληνική γλώσσα δίνοντας ποιητικό χαρακτήρα, είναι η ανατροφή των παιδιών από την μητέρα Γή. Ο Πλάτωνας έρχεται να ορίσει ακριβώς την ορθή έννοια της λέξης παιδεία ως 'έλξη και αγωγή των παιδων προς τον υπό του νόμου οριζόμενο ορθό λόγο και την θεωρεί ταυτόσημη με την φιλοσοφία και την πολιτική' (Πλάτωνος Πολιτεία).

Επάγγελμα

Με τον όρο επάγγελμα ορίζουμε την προερχόμενη από το ρήμα επαγγέλλομαι (αναγγέλλω) λέξη, που σημαίνει αναγγέλλω στο κοινωνικό σύνολο και στο εαυτό μου τι υπηρεσία μπορώ να προσφέρω.

Στην απογραφική ταξινόμηση των επαγγελμάτων ο όρος επάγγελμα προσδιορίζεται ως εξής: *"Το επάγγελμα οποιουδήποτε προσώπου είναι το είδος της εργασίας που το πρόσωπο αυτό, άρρεν ή θήλυ, επιτελεί, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών υπό των οποίων επιτελείται η εργασία, όπου μόνο οι συνθήκες αυτές προσδιορίζουν την ιδιαίτερη ομάδα της ταξινόμησης των επαγγελμάτων, στην οποία εντάσσεται το άτομο."*(Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών ΟΥΝΕΣΚΟ Τόμος 2^{ος}).

Ιδανικό θα ήταν το επάγγελμα να προσιδιάζει στην ιδιοσυγκρασία του ατόμου.

Εκπαίδευση

Με τον όρο εκπαίδευση εννοούμε το σύνολο της παρεχόμενης παιδείας στο επίσημο σχολείο όλων των βαθμίδων, όπως αυτό έχει νομοθετεί από την Γενική Κυβέρνηση του Ελληνικού κράτους(Εφημερίδα Καθημερινή).

Ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος που πληροί του όρους που για κάθε χρήση ο Νόμος ορίζει, ώστε να είναι δυνατή η άνετη παραμονή των ατόμων που καλούνται να παρακολουθήσουν τα προβλεπόμενα μαθήματα, με σκοπό την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων ονομάζεται σχολείο (Κουντουράς 1985). Απαιτείται δε στελέχωση με ειδικευμένο προσωπικό, επιστημονικά καταρτισμένο και έχοντας ανεξαρτήτως επιστήμης και άρτια παιδαγωγική κατάρτιση.

Επαγγελματική εκπαίδευση

Η οργανωμένη διαδικασία που έχει ως σκοπό τον εφοδιασμό του ατόμου με εκείνες τις ειδικές γνώσεις, τις πρακτικές δεξιότητες τις πνευματικές ικανότητες και τις ηθικές αξίες που είναι απαραίτητες για την άσκηση επαγγέλματος με αμοιβή, είναι η επαγγελματική εκπαίδευση. Το αποτέλεσμα της διαδικασίας είναι η παραγωγή αγαθών ή η παροχή υλικών και πνευματικών υπηρεσιών. Μπορεί δε να παρέχεται είτε με μορφή μαθητείας στον τόπο εργασίας από εμπειροτέχνες μέντορες, είτε συστηματικά με φοίτηση σε οργανωμένα σχολεία πολλών διαφορετικών βαθμίδων.

Η επαγγελματική εκπαίδευση έχει διττό ρόλο και είναι παράλληλα ικανή να

-προετοιμάζει τους μαθητές για την άσκηση ειδικού επαγγέλματος και την ευθεία τροφοδοσία ατόμων στη αγορά εργασίας (Κασσωτάκης Μ.1986).

-παρέχει στο μαθητικό δυναμικό ικανοποιητικό γνωσιολογικό υπόβαθρο για περαιτέρω σπουδές
Η γενική εκπαίδευση μπορεί να παρέχει στο σύνολο του μαθητικού δυναμικού μόνο γνωσιολογική θεμελίωση για επιπλέον σπουδές.

Τεχνική εκπαίδευση

Ο σπουδαιότερος κλάδος της επαγγελματικής εκπαίδευσης που αφορά στα επαγγέλματα του δευτερογενούς τομέα της παραγωγής δηλαδή σε εκείνα που απευθύνονται στην μεταποίηση των πρώτων υλών μέσω βιοτεχνίας, βιομηχανίας ή δομικής είναι η τεχνική εκπαίδευση. Οι υπόλοιποι κλάδοι της επαγγελματικής εκπαίδευσης αφορούν στον πρωτογενή τομέα της παραγωγής όπως γεωργία ή κτηνοτροφία ή τέλος στον τριτογενή τομέα παραγωγής όπως οι υπηρεσίες.

Η τεχνική εκπαίδευση αναφέρεται στις βαθμίδες κυρίως που ονομάζονται Μέση και Ανωτάτη και που παρέχουν και επιστημονική τεκμηρίωση, εκτός από βασικές δεξιότητες.

Συνηθίζεται όμως να ταυτίζεται ο όρος τεχνική εκπαίδευση και επαγγελματική εκπαίδευση για συντομία ως έννοιες, παρόλο που η διαφορά τους είναι φανερή.

Οικονομική ανάπτυξη

Με τον όρο ανάπτυξη στην οικονομική θεωρία εννοείται η αύξηση της πραγματικής παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών σε μία οικονομία με την πάροδο του χρόνου. Κατά σύμβαση δε, ως δείκτης ανάπτυξης ορίζεται ο μακροχρόνιος μέσος ποσοστιαίος ρυθμός ανάπτυξης του πραγματικού Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος που θα αναγράφεται για συντομία ΑΕΠ.

Το ΑΕΠ υπολογίζεται ως δείκτης διορθωμένος ως προς τον πληθωρισμό και όχι σε ονομαστικούς όρους, συνήθως δε η ανάπτυξη αναφέρεται στη μακροχρόνια τάση και όχι στη βραχυχρόνια διακύμανση του παραγόμενου προϊόντος.

Κατά το μοντέλο Solow (Ανδρουλάκης 2013) ποσοτικοποιούνται τέσσερις παράγοντες:

- η παραγωγικότητα
- η συσσώρευση κεφαλαίου
- η αύξηση του πληθυσμού και
- η τεχνολογική πρόοδος.

Για πρώτη φορά οι έννοιες ανάπτυξη και πρόοδος έδειξαν σχέσεις συνάφειας στην κλασική αρχαιότητα, αλλά η εβραϊκή και η χριστιανική θεολογία δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη γραμμική αντίληψη του χρόνου, όπως π.χ στα γεγονότα που προφητεύει η Αποκάλυψη του Ιωάννη (Βίβλος) σχεδόν ταυτίζει απόλυτα τις δύο έννοιες.

Αλλάζει έτσι μέσω της φιλοσοφίας ο τρόπος σκέψης της ανθρωπότητας σχετικά με την πρόοδο και την ιστορία (Du Pisani, 2006)

Η χριστιανική φιλοσοφία, ακολουθώντας τα ευρήματα της εβραϊκής ιδιαίτερα, προτρέπει στην αντίληψη ενός προτύπου από το ξεκίνημα της ιστορίας με παράδειγμα πρωταρχικό την ζωή του Κυρίου και στην σίγουρη τελειότητα της ανθρωπότητας στον επόμενο ίσως πνευματικό κόσμο.

Στην μεσαιωνική περίοδο υπάρχει ένα διάχυτο αίσθημα προετοιμασίας για την βελτίωση της ανθρωπότητας που θα συμβεί στις μελλοντικές περιόδους.

Η υλιστική αντίληψη της προόδου, κατά κύριο λόγο, ωριμάζει στην μερκαντιλισμική φάση των πρώτων χρόνων του καπιταλισμού, ως διαδικασία οικονομικής μεγέθυνσης, που σε μια κοινωνία αυξάνονται σταδιακά τα διαθέσιμα προς κατανάλωση αγαθά (Gibson 2002). Η μεγέθυνση αυτή αντικατοπτριζόταν από την αύξηση της ποσότητας του χρήματος που κυκλοφορούσε, υπό το απόλυτο έλεγχο των κυβερνήσεων. Έτσι επινοήθηκε, καθοδηγήθηκε και έδρασε η ευρωπαϊκή αποικιοκρατία

Στον 18^ο αιώνα, κατά την σύσταση της οικονομίας ως επιστήμη, η σχολή των κλασικών ελευθέρων οικονομιών δίνει έμφαση στο ελεύθερο εμπόριο κατά το Αθηναϊκό πρότυπο και αντικαθιστά την мерκαντισμική αντίληψη (Gibson 2002).

Στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα η ανάλυση της οικονομικής επιστήμης είχε ως αποτέλεσμα την αντικατάσταση του αποικιοκρατικού πνεύματος από τη σχολή των φιλελευθέρων οικονομιών και την έμφαση στα πλεονεκτήματα του ελεύθερου εμπορίου (Putnam 1999).

Αρχίζει τότε η σύνδεση του ρυθμού παραγωγής με την οικονομική ανάπτυξη, επειδή πρόκειται για μετρήσιμη ποσότητα, που βέβαια επιτρέπει κατά την μελέτη της την μαθηματική μοντελοποίηση του όρου ανάπτυξη (Bliss 1990).

Τότε είναι που η οικονομική ανάπτυξη συνδέθηκε, όπως έπρεπε, με τη μεγέθυνση του ρυθμού παραγωγής αγαθών, καθώς πρόκειται για μία μετρήσιμη ποσότητα που βέβαια επιτρέπει την αφηρημένη μαθηματική μοντελοποίηση της. Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πώς η ανάπτυξη έχει ένα ευρύτερο ποιοτικό χαρακτήρα καθώς είναι αμφιμονοσήμαντη αντιστοιχία με δομικές μεταβολές και διαδικασίες αναδιοργάνωσης της κοινωνίας, με σκοπό τον προσανατολισμό της τελευταίας στην αυξανόμενη κάλυψη των ατομικών και συλλογικών αναγκών σε αγαθά υπηρεσίες, δηλαδή στην ευημερία.

2.2 Το πρόβλημα της τεχνικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Η ανάπτυξη των εφαρμοσμένων επιστημών, ιδιαίτερα η ραγδαία ανάπτυξη και διάδοση της πληροφορικής, των επικοινωνιών πάσης φύσεως, του αυτοματισμού, της βιοτεχνολογίας, η χρήση νέων πρώτων υλών και πηγών ενέργειας και γενικότερα η μεταβολή της παραγωγικής διαδικασίας η προσωπική ζωή του ανθρώπου και οι κοινωνίες του 19^{ου} αιώνα και μετά, αλλάζουν με ιλιγγιώδεις ρυθμούς (Κωνσταντινόπουλος Χρ. 1987).

Ακόμα και λίγες δεκαετίες πριν όταν η εργασία ήταν κατά κύριο λόγο χειρωνακτική, οι απαιτούμενες τεχνολογικές γνώσεις ήταν περιορισμένες για αυτό η σωματική και η εμπειρία ήταν αρκετές για την κάλυψη των εργασιακών αναγκών.

Μετά όμως από τον Παγκόσμιο Πόλεμο καθώς η τεχνολογική πρόοδος κάνει συνεχή άλματα και αλλάζει ριζικά την ζωή των ανθρώπων ο εργασιακός βίος οργανώνεται σε νέα πρότυπα και βέβαια το εκπαιδευτικό πρότυπο οφείλει να ακολουθεί τις εξελίξεις. Τα εκπαιδευτικά συστήματα έχουν υποχρέωση να παρακολουθούν την παγκοσμιοποίηση της γνώσης και της οικονομίας.

Η ιστορία της εκπαίδευσης αποδεικνύει ότι οι μεταβολές στην εκπαίδευση ακολουθούν τις κοινωνικές μεταβολές, ενώ θα μπορούσε πλέον να εξεταστεί σοβαρά αν πρέπει ή μπορούν να προηγούνται (Κωνσταντινόπουλος Χρ 1987).

Ένα σχολείο στους κόλπους του οποίου εμπλέκονται όλες οι επιστήμες και συνταιριάζονται οικονομικά και κοινωνικοπολιτικά ενδιαφέροντα είναι το επαγγελματικό, του οποίου ο ρόλος αυτοδίκαια αναβαθμίζεται.

Οι κεκτημένες γνώσεις γρήγορα απαξιώνονται γιατί οι παραγωγικές μεταλλαγές οδηγούν σε συνεχείς αναζητήσεις καινούριας γνώσης και σε αναπόφευκτες ανακατατάξεις στην αγορά εργασίας. Το 70% της αποκτηθείσας γνώσης ενός πτυχιούχου απαξιώνεται σε μια δεκαετία και χρειάζεται συνεχή επιμόρφωση για να ανταποκρίνεται στις εργασιακές του ανάγκες ειδικότερα δε αν απαιτεί την ανέλιξη του και όχι την εργασιακή στασιμότητα(Κόκκοτας Παν 1978).

Με αφετηρία αυτές τις απαιτητικές συνθήκες της αγοράς εργασίας η ανάγκη για ενίσχυση του γνωστικού υπόβαθρου του σύγχρονου πολίτη και για συνεχή ανανέωση των γνώσεων και δεξιοτήτων του προβάλλει έντονη, ενώ ταυτόχρονα πρέπει να αλλάζει και ο χαρακτήρας της όλης διαδικασίας της εκπαίδευσης.

Το εκπαιδευτικό σύστημα οφείλει στην κοινωνία να αναπτύσσει νέες δομές, να χρησιμοποιεί μεθόδους για την ποιοτική αναβάθμιση του, με σκοπό να ανταποκριθεί στις γνωσιολογικές εξελίξεις, διευρύνοντας ταυτόχρονα τις ικανότητες του ατόμου στην χρήση σύγχρονων μεθοδολογικών εργαλείων που θα τον οδηγήσει σε δημιουργική σύνθεση και ένταξη στην κοινωνία της πληροφορίας(Κουντουράς Μ. 1985).

Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν εδώ και πολλά χρόνια συνειδητοποιήσει το διττό ρόλο της επαγγελματικής εκπαίδευσης ως κοινωνικής επένδυσης και ως δύναμη οικονομικής ανάπτυξης προς την οποία και στρέφονται. Από το 1963 επίσης θεσπίστηκε και η επαγγελματική κατάρτιση σε πανευρωπαϊκό επίπεδο με σκοπό την επαγγελματική κινητικότητα των εργαζομένων πολιτών της Ένωσης .Για τον σκοπό αυτό ιδρύθηκε η CEDEFOP με έδρα το Λουξεμβούργο.

Αντίθετα η σχολική εκπαίδευση έμεινε να διαχειρίζεται από τις ντόπιες κυβερνήσεις με απόλυτη αποτυχία σε αρκετά κράτη όπως έκθεση του ΟΟΣΑ για το θέμα παραθέτει.

Γρήγορα όμως με διαρκείς αλλαγές στους καταστατικούς χάρτες που διέπουν το θέμα στην Ένωση, ενόψει των προβλημάτων που προέκυψαν, δηλαδή της συνεχώς αυξανόμενης ανεργίας των νέων από την μια και της οικονομικής ανόδου χωρών σε άλλα σημεία του πλανήτη όπως π.χ της Κίνας, η επαγγελματική εκπαίδευση παίρνει το ρόλο που της ανήκει (Αθανασούλα –Ρέππα Αναστασία 1992).

Ειδικά από το 1980 και μετά η επικρατούσα εκπαιδευτική πολιτική που έχει κοινωνικό χαρακτήρα αποδεικνύεται μη προσαρμοζόμενη στις ανάγκες της οικονομίας σε ειδικευμένο δυναμικό, δημιουργήθηκε δε και υπάρχει μέχρι σήμερα η τάση των προηγμένων χωρών να μετρούν την αποδοτικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος που εφαρμόζουν, με βάση την διεθνή ανταγωνιστικότητα της οικονομίας τους.

Από τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις πλέον απαιτούνται τα παρακάτω προϊόντα:

- παραγωγικότητα αποφοίτων
- αποδοτικότητα συστήματος και
- ανταγωνιστικότητα

Οι εκπαιδευτικοί στόχοι καθορίζονται σε σχέση με την ζήτηση της αγοράς εξαρτώνται από την αποδοτικότητα των οικονομικών συστημάτων και επικαιροποιούνται από τις εκάστοτε οικονομικές συγκυρίες.

Τα επίπεδα εκπαίδευσης και ανεργίας είναι αλληλένδετα καθώς οι εξελίξεις στην αγορά εργασίας που είναι συνέπεια των οικονομικών, θα καθορίσουν ακόμα και αυτή την αλληλεξαρτημένη παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, τόσο στην ανταλλαγή προϊόντων και υπηρεσιών όσο και στη μεταφορά κεφαλαίου .

Η αναγκαιότητα του μέγιστου οικονομικού και κοινωνικοπολιτικού ρόλου της επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα δεν αμφισβητείται από κανένα αλλά συνήθως δεν αντιμετωπίζεται με την δέουσα σημασία. Όποτε μπορέσαμε να ξεπεράσουμε, βασικά λόγω οικονομικών αναγκών κάποιες στρεβλώσεις και να στραφούμε αυτοδίκαια στην επαγγελματική εκπαίδευση, η έστω και πρόσκαιρη οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας είναι πασιφανής (Αθανασούλα –Ρέππα Αναστασία 1992).

Τα σφάλματα του παρελθόντος τώρα σε αυτή την πολύ δύσκολη οικονομική συγκυρία που βιώνουμε πρέπει να γίνουν οδηγοί ώστε να δούμε την επαγγελματική εκπαίδευση με άλλο μάτι

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η Τεχνική εκπαίδευση μία πολύπαθη ιστορία

3.1 Μέχρι το 1964

Θα ήταν από μέρους μας ανακόλουθο αν δεν ξεκινούσαμε την περίπλοκη ιστορία της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης αναφερόμενοι στα αρχαία χρόνια.

Η εκπαίδευση ή μάλλον η επαγγελματική ενασχόληση με τις τέχνες ήταν κληρονομικό δικαίωμα, ο γιος του τεχνίτη μετά από σκληρή δοκιμασία δίπλα στον πατέρα του γινόταν τεχνίτης, το ίδιο ισχύει και για τον γιατρό ή τον έμπορο.

Η εκπαίδευση ήταν για τους αρχαίους Έλληνες αρετή και στρατιωτική άσκηση, η τέχνη δεν απέρρευε αρετή, άρα δεν μπορούσε να συμπεριληφθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία των πολιτών της Αθήνας της Κρήτης και της Σπάρτης. Μοναδική φωτεινή εξαίρεση ο Σόλων (Πλουτάρχου, "Σόλων") ο οποίος είπε χαρακτηριστικά "ο πατέρας, που δεν δίδαξε στο γιο του κάποια τέχνη δεν μπορεί να περιμένει τίποτα από αυτόν" και έτσι θέλησε να τονώσει την παρουσία και την συμβολή της τάξης των εμπόρων και τεχνητών στο κράτος και την οικονομία του.

Κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους η ιδιότυπη παγκοσμιοποίηση που επέφεραν οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου δεν άλλαξαν το πνεύμα της εκπαίδευσης, αντίθετα η κλασική παιδεία των ελληνικών πόλεων-κρατών των προηγούμενων ετών έγινε κτήμα σχεδόν όλου του τότε γνωστού κόσμου,

Η μοναδική κατάκτηση της εκπαίδευσης εκείνη την εποχή είναι η οριστικοποίηση του σχολείου ως κομμάτι της κοινωνικής ζωής, δηλαδή η δημιουργία κανονικών σχολείων για παιδιά έως δεκατεσσάρων ετών και η δημιουργία "κέντρων" τα περίφημα εφηβεία (Περιοδικό Τα Εκπαιδευτικά τ.103) ανωτέρων σπουδών σε ειδικές επιστήμες όπως ρητορική μαθηματικά η αστρονομία και άλλα. Οι τέχνες εξακολουθούν να είναι προνόμιο των φτωχών αλλά ελεύθερων πολιτών που στα εργαστήρια απασχολούν και δούλους, η ιδιοκτησία δε αυτών των εργαστηρίων ,αποτελεί κληρονομικό δικαίωμα του πατέρα στον γιο.

Το παράδοξο είναι ότι, ενώ η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται από μεγάλα έργα όπως γέφυρες υδραγωγεία, ναυπηγεία, μεγάλους δρόμους και λοιπά σε όλο τον κόσμο όπου υποχρεωτικά απασχολούνται πολλοί τεχνίτες και επιβλέποντες από τη μεσαία τάξη, αυτοί δεν απολαμβάνουν ούτε ιδιαίτερης κοινωνικής υπόληψης, ούτε χρημάτων.

Η εκπαιδευτική πολιτική που ασκήθηκε κατά τους βυζαντινούς χρόνους δεν είχε σκοπό βασικά την δημιουργία ελεύθερων πολιτών αλλά πολύ καλά καταρτισμένων δημοσίων υπαλλήλων ενταγμένων στο σύστημα, που θα στελέχωναν το κράτος. Κύρια μέριμνα των αυτοκρατόρων και των ανωτέρων διοικητών όπως του στρατεύματος, του ναυτικού ή της εκκλησίας ήταν η διατήρηση της ταυτότητας της κληρονομιάς όπως αυτή διαμορφώθηκε συνδυάζοντας ελληνικούς, ελληνιστικούς ρωμαϊκούς και χριστιανικούς πολιτισμικούς κρίκους στην μακρά αλυσίδα της Ιστορίας.

Ο πολίτης του βυζαντινού κράτους θεωρούσε υποχρέωση να σπουδάσει τα παιδιά του την ελληνοχριστιανική παιδεία και αυτά να λάβουν το χρίσμα του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού, θεωρούσε δε υποδεέστερα τα άτομα τα οποία δεν είχαν αυτή τη μόρφωση.

Η εκπαίδευση λοιπόν στα βυζαντινά χρόνια διαιρείται σε τρία μέρη, την κοσμική, την εκκλησιαστική και την μοναστική. Οργανωτικά δε χωρίζεται σε τρεις βαθμίδες (στοιχειώδης ή προπαιδεία, μέση και ανωτάτη).

Την εποχή αυτή παράλληλα στην Κωνσταντινούπολη βρίσκουμε τα πρώτα ψήγματα επαγγελματικής εκπαίδευσης καθώς κατά τη δυναστεία των Μακεδόνων αυτοκρατόρων ιδρύθηκε η σχολή των “ταβουλαρίων” (Λέων Σοφός 510) και των “συνήγορων” (Λέων Σοφός 510) επιπέδου μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.. Οι ταβουλάριοι ή συμβολαιογράφοι ήταν οι συντάκτες όλων των συμβολαίων και των δικαιοπρακτικών εγγράφων που καθιερώθηκαν οριστικά μετά τον 6 αιώνα. Οι υποψήφιοι ταβουλάριοι φοιτούσαν επί διετία στην σχολή, έδιναν αυστηρότατες εξετάσεις ενώπιον όλης της συντεχνίας για να αποκτήσουν τον τίτλο και για να γίνουν μέλη του συλλόγου πλήρωναν το υπερβολικό ποσό των 32 χρυσών δραχμών. Οι “συνήγοροι” γνωστοί και ως σχολαστικοί, ήταν οι νομικοί σύμβουλοι του κράτους, της εκκλησίας ή και οποιασδήποτε κρατικής υπηρεσίας τους χρειαζόταν. Τους διόριζε και αυτούς το κράτος κατόπιν εξετάσεων και τους μισθοδοτούσε. Από τον όγδοο αιώνα και μετά λειτουργούσε επίσης σχολή “Νοταρίων “(γραφέων) και “ Ασηκητών “ (ταχυγραφέων)(4^ο Εκπαιδευτικό Συνέδριο Πάτρας 1998)

Κάπως έτσι λοιπόν μπαίνουν τα πρώτα θεμέλια επαγγελματικής εκπαίδευσης στον ελληνικό χώρο.

Την μακραίωνη περίοδο της Τουρκοκρατίας μικρές εκπαιδευτικές εστίες αποτελούσαν τα μοναστήρια, ή ο νάρθηκας των εκκλησιών όπου μοναχοί ή ιερείς δίδασκαν λίγη ανάγνωση γραφή και αριθμητική. Τις τέχνες δε οι έφηβοι μάθαιναν δίπλα σε μαστόρους, σιδεράδες, πεταλωτήδες ή σαμαράδες, ο σημερινός όρος αυτής της εκπαιδευτικής μεθολογίας θα ήταν μαθητεία. Τις τελευταίες όμως δεκαετίες του δέκατου όγδοου αιώνα τα Σχολεία πληθαίνουν με κύριο προορισμό να μορφώσουν ανώτερα στελέχη της τουρκοκρατούμενης ακόμα διοίκησης του ελλαδικού χώρου, ενώ δεν αλλάζει τίποτα στην εκμάθηση τεχνών

Εκτός από τη **Μεγάλη του Γένους Σχολή** ιδρύονται σχολεία με διάφορες ονομασίες (Λύκεια Ακαδημίες κ.α) στη Θεσσαλονίκη, τα Γιάννενα στη Δημητσάνα στη Βέροια στη Χίο στην Κοζάνη στην Αθήνα στο Πήλιο στην Τραπεζούντα στην Αδριανούπολη, στις Κυδωνίες, στο Βουκουρέστι και σχολεία ειδικά για τα κορίτσια. Για πρώτη φορά. τα λόγια του Ρήγα Φεραίου ‘όλοι χωρίς εξαίρεση έχουν χρέος να εξεύρουν γράμματα’(Απ. Δασκαλάκης 1968) αποτελούν την καλύτερη υποθήκη.

Δύο βασικές ροπές ανταγωνιζόμενες, προσπαθούν να κυριαρχήσουν στην εκπαίδευση των ελληνοπαίδων που σε λίγο καιρό θα αποτελούν ελεύθερους πολίτες, από τη μία η βυζαντινό-χριστιανική παράδοση και τα εκκλησιαστικά κείμενα με την αρχαϊκή γλώσσα θέλουν την επικράτηση του” αριστοτελισμού” και από την άλλη υπάρχει η επίδραση της δυτικοευρωπαϊκής αναγέννησης. Η δυτικοευρωπαϊκή αναγέννηση χαρακτηρίζεται από τους παρακάτω δύο χαρακτήρες, από τη μία την εξάπλωση της σπουδής των αρχαίων ως κλασικά λογοτεχνικά

κείμενα και από την άλλη την στροφή προς τα μαθηματικά και τις ανώτερες φυσικές επιστήμες με σκοπό μέσα από τις επιστημονική από την επιστημονική γνώση το άτομο να προχωρήσει και μόνο στην κατάκτηση του υλικού κόσμου(Δενδρινού-Αντωνάκη 1970).

Η πρώτη ροπή πηγάζει από το ιερατείο, τους Φαναριώτες και τους προεστούς και η δεύτερη από την κύρια πηγή πόρων τους εμπόρους τους ναυτικούς και τους βιοτέχνες. Η άποψη ότι “οι Έλληνες προσεγγίζοντας τη δυτική κοσμοθεωρία και αφομοιώνοντας το όραμά της για τον κόσμο ξαναβρίσκουν κάτι από την κληρονομιά των προγόνων τους” και η άλλη σύμφωνα με την οποία “οι αρχαίοι Έλληνες είχαν εφεύρει τα πάντα ή ανάγει τα πάντα στην τελειότητα γίνονται κοινός τόπος για τον Έλληνα λόγιο του δέκατου όγδοου αιώνα για να μεταβληθούν στις αρχές του επόμενου αιώνα σε όργανο πρόκλησης, σε σύνθημα “ κατά τον Δημαρά.

Η στροφή του βλέμματος των Ελλήνων εκπροσώπων διαφωτισμού προς την αρχαιότητα ευνόησε την ελληνική επανάσταση η οποία στερείτο κεντρικής εξουσίας αλλά περισσότερο ευνόησε στο να επιτύχουν την αναγνώριση της οι ευρωπαϊκές δυνάμεις, διότι έπρεπε να εγκαθιδρυθεί ένα νέο κράτος σύμφωνα με τα πρότυπα του διαφωτισμού. Επίσης η ταύτιση των επαναστατημένων με τους αρχαίους προγόνους βοήθησε εσωτερικά στη διαμόρφωση εθνικής ταυτότητας.

Ο σχολικός μηχανισμός κεντρικά σχεδιασμένος, όσον είναι δυνατόν στην περίοδο αυτή, αποκτά ενοποιητική λειτουργία η οποία ταυτόχρονα συντελεί στη μετάδοση γνώσεων και στην καλλιέργεια της εθνικής ταυτότητας με πολύτιμους βοηθούς την κοινή γλώσσα και θρησκεία καθώς και τις κοινές παραδόσεις, στοιχεία που ήρθαν να υποκαταστήσουν το κενό που δημιούργησε όλα αυτά τα χρόνια η παραδοσιακή μορφή κοινωνικής οργάνωσης η οποία σημαίνει ταυτόχρονα και κοινωνική συνοχή.

Με την αντίληψη ότι το ελληνικό έθνος θα ανασυσταθεί μέσα από την διαφοροποίηση του από τους υπόλοιπους γείτονες λαούς, με γνώμονα τη χριστιανική θρησκεία και τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, ξεκινά η πρώτη επαναστατική περίοδος και το σχολείο έχει το ρόλο του παιδαγωγού, στοχεύει δηλαδή όχι μόνο στο "ειδέναι και το νοείν" (Γουστάυος Φράιλιχ 1899) αλλά και στη διαμόρφωση του χαρακτήρα των παιδιών, την αγωγή, το πνεύμα, το ενεργείν (Γουστάυος Φράιλιχ 1899), ώστε να εμφυτεύεται στον άνθρωπο καρδιά ευγενής και ηθική βούληση. Η επίδραση της εκπαίδευσης προσανατολίζεται στην Ελλάδα στο πλάσιμο ‘ευσεβών χριστιανών και υπακουόντων ατόμων πολιτών’ (Γουστάυος Φράιλιχ 1899)

Η εκπαίδευση παίρνει λοιπόν το ρόλο του πλαστή της εθνικής ταυτότητας και αρχίζει ο πρώτος προβληματισμός περί' γεωργικής τεχνών και εμπορίου '(Α. Μαμούκας 1839) ή αντίθετα περί 'ενασχολήσεως με τον κλασικισμό' (Α. Μαμούκας 1839) όπως διαπιστώνουμε από τα πρώτα κιάλας κείμενα πολιτικών οργανισμών.

Η επιτροπή που μελετά αυτό το πρόβλημα καταλήγει για την οργάνωση της εκπαίδευσης σε τρία είδη σχολείων, το πρώτο είδος περιλαμβάνει την προκαταρκτική και δημόδη αγωγή δωρεάν σε αγόρια και κορίτσια κάτω από την επίβλεψη Υπουργού, το δεύτερο είδος περιλαμβάνει τα Λύκεια όπου ο μαθητής διδάσκεται εντελώς την προπατορική μας γλώσσα (Α. Δημαράς 1990) την γαλλική και τη λατινική και το τρίτο το τελευταίο ορίζει να συσταθεί ένα

τουλάχιστον Πανεπιστήμιο όπου ο τετελεσμένος των Λυκειακών τάξεων είναι ικανός να τελειοποιηθεί της επιστήμης και να την μάθει ως επάγγελμα..

Κάπου εδώ βρισκόμαστε στην Εθνική Συνέλευση του Άργους 11 Ιουλίου 1821 όπου ο κυβερνήτης **Καποδίστριας** εκθέτοντας τα πεπραγμένα του κυβερνητικού έργου αναφέρθηκε αναλυτικά στο θέμα της οργάνωσης της εκπαίδευσης η οποία κατά την άποψή του είναι το *θεμέλιο του κράτους, για αυτό χωρίς αναβολή έπρεπε σε όλη την επικράτεια να συσταθούν κεντρικά σχολεία εφαρμόζοντας την αλληλοδιδασκτική μέθοδο* Και μέσω αυτής της μεθόδου οι τελειόφοιτοι μαθητές να καταστούν επιδεκτικοί ανώτερης διδασκαλίας στη φιλοσοφία, στις επιστήμες και τις τέχνες, που τις αποκαλούσε 'βανασες'. Τόνισε δε ιδιαίτερα ότι η φροντίδα της πολιτείας καλύπτει τόσο την παιδεία των αρσενικών όσο και των ' κορασίων παιδών' (Μπίρης 1969).

Η γενικότερη εκπαιδευτική πολιτική του κυβερνήτη αποτελείτο από δύο άξονες αφενός μεν τη διανοητική και ηθική επανόρθωση του λαού, αλλά και αφετέρου την εκμετάλλευση των ευκαιριών προς οικονομική ανόρθωση. Πίστευε απόλυτα ότι η οικονομική ανόρθωση της Ελλάδας θα έρθει μέσα από τη διαμόρφωση και της επαγγελματικής κατάρτισης του πληθυσμού ολόκληρου, κυρίως όμως των νέων.

Βραχυπρόθεσμα βέβαια στηρίχτηκε στο να χρησιμοποιήσει αλλοδαπούς τεχνίτες και επιστήμονες αλλά και στην αποστολή νέων Ελλήνων στο εξωτερικό για τεχνικές σπουδές, αλλά μακροπρόθεσμα οργάνωσε σχολές επαγγελματικής εκπαίδευσης στο πρότυπο σχολών του εξωτερικού, που στόχευαν αρχικά στην ανασύσταση με επιστημονικότητα του αγροτικού τομέα, με την ίδρυση της γεωργικής σχολής και του πρότυπου αγροκηπίου στην Τύρινθα 'προς γεωργικήν επιμόρφωσιν των αγροτών'(Μ. Βρατσάνος 1916)

Δυστυχώς την μεγάλη διάθεση του κυβερνήτη για τη στροφή της παιδείας της ελληνικής προς την τεχνική εκπαίδευση ανέκοψε η δολοφονία του.

Ο Όθωνας μέσω της Αντιβασιλείας θέλησε να οργανώσει στην ελληνική εκπαίδευση κατά τα γερμανικά πρότυπα. Οι Βαυαροί Αντιβασιλείς ήρθαν με διαμορφωμένες αντιλήψεις για την οργάνωση της εκπαίδευσης και τις επέβαλαν. Έτσι λοιπόν εφάρμοσαν τον γαλλικό νόμο για τη στοιχειώδη εκπαίδευση, τον βαυαρικό για τη μέση και ένα μικτό σύστημα για τα Πανεπιστήμια.. Μοναδική αναφορά στην επαγγελματική εκπαίδευση την περίοδο αυτή έχουμε τη διδασκαλία πρακτικών μαθημάτων αγρονομίας, κηπουρικής και δενδροκομίας στα αγόρια εργόχειρο δε στα κορίτσια στη στοιχειώδη εκπαίδευση.

Η μέση και προπάντων η πανεπιστημιακή εκπαίδευση είναι αντίγραφα και χαρακτηρίζονται από σχολαστική αρχαιομάθεια "όχι δε προς την τέχνη καθοδηγώντας" όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ιάκωβος Παυλίδης.

Σε όλη αυτή την περίοδο που εξετάζουμε, δωρεάν στοιχειώδης εκπαίδευση παρέχεται εκτός από το κράτος και από φιλανθρωπικές και θρησκευτικές οργανώσεις όπως συνηθίζονταν και στην υπόλοιπη Ευρώπη με σκοπό πάντα ο μαθητής να συμμορφωθεί στην τάξη και στην πειθαρχία.

Στην Ελλάδα αναπτύχθηκε έτσι η **Φιλανθρωπική Εταιρεία**, υπό την αιγίδα της οποίας θα λειτουργήσουν πολλά ορφανοτροφεία ως κληροδοτήματα. Τα ορφανοτροφεία και κυρίως

αυτά των σχολείων αρχιτεκτονικής είναι κατά τον 19ο αιώνα ο κατεξοχήν χώρος επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Τα σχολεία αυτά χαρακτηρίζονται ‘καταστήματα των βάνουσων τεχνών’ (Αλ. Δημαράς 1890).

Αργότερα θα υπάρξουν πολλοί εθνικοί ευεργέτες που θα καλύψουν με τις δωρεές τους σχεδόν το σύνολο των αναγκών της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Παράλληλα η **Γερουσία της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος** μεριμνά για τις επιστήμες, τις τέχνες, το εμπόριο και την διδασκαλία τακτικού τρόπου γεωργικής καλλιέργειας ενώ στον οργανισμό τοπικής διοικήσεως της Κρήτης αναφέρονται ότι ιδρύθηκαν και ανήκουν τα ‘περί γεωργικής, τεχνών και εμπορίου σχολεία’ (Κ.Τσουκαλάς 1903).

Είναι κατανοητό από τα προηγούμενα ότι ουσιαστική οργάνωση της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης μέχρι τώρα δεν υπάρχει.

Ο πρώτος που προτείνει ολοκληρωμένο σύστημα γενικής και τεχνικοεπαγγελματικής εκπαίδευσης που θα συνέδεε επίσης την εκπαίδευση με την οικονομία και με φορείς όπως την επιτροπή επί της εμψυχώσεως της εθνικής βιομηχανίας ή τον ‘Σύλλογο προς Διάδοσιν των ελληνικών γραμμάτων’ είναι ο **Χαράλαμπος Χριστόπουλος**, έχει δε άξιο συμπαραστάτη του τον **Αλέξανδρο Σούτσο**. Μαζί αγωνίζονται για την βιομηχανική εκπαίδευση, τη διδασκαλία των τεχνών και την πρακτική δια βίου μόρφωση πιστεύοντας στην ανάγκη της αλλαγής της κοινωνίας και στην προετοιμασία όλων ανεξαρτήτου ηλικίας για την επαγγελματική ζωή.

Μετά το 1900, όταν οι μεταβολές της ελληνικής οικονομίας με την ανάπτυξη της βιομηχανίας και της ναυτιλίας δημιουργούν την ελληνική αστική τάξη, η ανάγκη ύπαρξης για σχολεία και εργαστήρια που θα καταρτιστούν τεχνικοί επιστήμονες και εξειδικευμένοι τεχνίτες γίνεται έντονη. Η εμπειρία δεν αρκεί, χρειάζεται να συμπληρωθεί με θεωρητική και πρακτική εξειδίκευση, έργο που αναλαμβάνει η εκπαίδευση.

Έτσι σε λίγο καιρό η άνοδος στην εξουσία της αστικής τάξης συνεπάγεται αυτόματα και τροποποίηση των προγραμμάτων της εκπαίδευσης προς όφελος των μαθημάτων θετικής κατεύθυνσης.

Παράλληλα και οι διανοούμενοι δείχνουν τάσεις και έμπρακτα αναλαμβάνουν να προσφέρουν στα ελληνόπουλα μία άλλου είδους εκπαίδευση από την μέχρι τώρα παρεχόμενη, γεγονός που επέβαλε η πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική συγκυρία. Τα παιδιά του λαού τελειώνουν το δημοτικό σχολείο και μετά επέρχεται το μέγα χάσμα. Όσα από αυτά δεν συνεχίζουν την κλασική σπουδή προσλαμβάνονται σε βιομηχανικά καταστήματα ή και σε εργοστάσια χωρίς να λαμβάνεται φροντίδα για την τεχνική τους μόρφωση (Δενδρινού-Αντωνάκη 1970)..

Η επιχειρούμενη μεταρρύθμιση, γνωστή ως μεταρρύθμιση Ευταξία, επιδιώκει την οργάνωση της εκπαίδευσης σε επιστημονική βάση και την καθιέρωση συστήματος τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και για τα δύο φύλα. Η εποχή χαρακτηρίζεται από αναταράξεις οικονομικές και αυτό δεν επιτυγχάνεται.

Το **Πρώτο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συνέδριο**, που πραγματοποιήθηκε το 1904 διαπιστώνει την ανάγκη της στροφής της εκπαίδευσης επί το ‘πρακτικότερον’ όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε και την λειτουργία επαγγελματικών σχολών και για τα δύο φύλα με την απαραίτητη

προϋπόθεση της ύπαρξης ικανά μορφωμένου ειδικευμένου εκπαιδευτικού προσωπικού. Δυστυχώς ελάχιστες τεχνικές σχολές λειτούργησαν και αυτές ήταν αποτέλεσμα ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Με εξαίρεση το **Πολυτεχνείο** η τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση παρέμενε ουσιαστικά εκτός επίσημου κράτους.

Στην περίοδο των Βαλκανικών Πολέμων εμφανίζεται επιτακτικά η ανάγκη της μετατροπής του σχολείου σε μοχλό οικονομικής ανάπτυξης, η εξομοίωση εκπαίδευσης αγοριών και κοριτσιών και η δημιουργία δικτύου γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης αλλά για άλλη μία φορά λόγω πολιτικών συγκρούσεων τα νομοσχέδια που προτείνονται πέφτουν στο κενό ως “αριστερά”. Τα λεγόμενα αστικά σχολεία δεν δέχονται ούτε καν για μία διετία την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας πόσο μάλλον την ένταξη της επαγγελματικής εκπαίδευσης στους κόλπους τους που θεωρείται υποδεέστερη.

Η εισροή προσφύγων το 1922 με το παράλληλο κίνημα της εκβιομηχάνισης της χώρας δημιούργησαν πλέον την ανάγκη ύπαρξης εξειδικευμένων εργατών και τεχνιτών και αυτό ήταν ο μόνος πειστικός λόγος να αρχίσει να λύνεται το πρόβλημα της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης που εξακολουθεί να είναι πρωτοβουλία ιδιωτών, κοινωφελών ιδρυμάτων και κληροδοτημάτων. Το εκπαιδευτικό σύστημα κατά κοινή ομολογία είναι ολιγαρχικό γιατί δημιουργεί στρατιές “θεσιθρών” (Αρης Χανδρινός 1903), παραμελεί την εκπαίδευση των μεγάλων λαϊκών μαζών και βλάπτει τους πλουτοπαραγωγικούς κλάδους.

Το αίτημα της επαγγελματικής προπαρασκευής των παιδιών του λαού συνδυαστικά με την παροχή γενικής μόρφωσης είναι χρέος της πραγματικής δημοκρατίας κατά τα λεγόμενα του Ευάγγελου Κακούρου

Το 1929 ολοκληρώνεται επιτέλους η πρώτη ουσιαστική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που βάζει τα θεμέλια του αστικού σχολείου, προσαρμόζεται στις ανάγκες της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης της χώρας και διατηρείται με ελάχιστες αλλαγές μέχρι το 1964.

Τα υπερτιμημένα γράμματα κλασικής παιδείας ως μοναδικού μέσου κοινωνικής ανόδου έπρεπε να αντικατασταθούν με παροχή επαγγελματικής μόρφωσης και να σταματήσει επιτέλους η περιφρόνηση της πρακτικής παραγωγικής εργασίας και η υποτίμηση της χειρωνακτικής εργασίας. Το επάγγελμα να διασφαλίζει τα προς το ζην και παράλληλα η εκπαίδευση να μπορεί να παράγει μορφωμένους επαγγελματίες και όχι μόνο ξιπασμένους “λιμοκοντόρους” (Ε. Κακούρος 1932).

Τουλάχιστον η μεταρρύθμιση αυτή εξασφαλίζει τυπικά ίσες ευκαιρίες για άνδρες και γυναίκες αφού καθιερώνει γυμνάσια θηλέων και αρρένων αρχικά στα μεγάλα αστικά κέντρα και μετά στις επαρχίες

3. 2 Η ιστορία της ελληνικής οικονομίας, μία παράλληλη δύσκολη περίπτωση

Αρχαία Χρόνια

Μια και αναφερόμαστε στη σχέση της επαγγελματικής εκπαίδευσης με την ελληνική οικονομία, καλό θα ήταν σε σύντομη αναφορά να κάνουμε λόγο και για την ιστορία της ελληνικής οικονομίας μέσα από τα χρόνια της ύπαρξής της Ελλάδας αρχικά ως πόλη- κράτος, αργότερα Βυζαντινή Αυτοκρατορία και τέλος ως συγκροτημένο κράτος μετά την Επανάσταση.

Ας ξεκινήσουμε από τις συγκρίσεις των οικονομιών της Αθήνας και Σπάρτης στα αρχαία χρόνια. Το οικονομικό μοντέλο της Σπάρτης δεν βασίζεται στη συγκέντρωση πλούτου από μέρους των Σπαρτιατών πολιτών. Κύρια πηγή εσόδων ήταν τα γεωργικά προϊόντα τα οποία καλλιεργούσαν οι ημιελεύθεροι περίοικοι με τους είλωτες και οι οποίοι απέδιδαν την "αποφορά" δηλαδή μερίδιο στους Σπαρτιάτες πολίτες, που η μοναδική τους ενασχόληση ήταν η στρατιωτική άσκηση.

Για αυτό και τα νομίσματα ήταν σιδερένια, χωρίς αξία, καθώς ήταν άχρηστα γιατί το κράτος ήταν υπεύθυνο για την σίτιση του στρατιώτη-πολίτη και της οικογένειάς του οπότε δεν υπήρχε λόγος συγκέντρωσης πλούτου.

Οι Σπαρτιάτες αναγκάστηκαν στα ύστερα του πελοποννησιακού πολέμου χρόνια να κόψουν χρυσά και αργυρά νομίσματα μόνο και μόνο για τις συναλλαγές με άλλα κράτη.

Μας εκπλήσσει θετικά αντίθετα η διορατικότητα και η πρωτοπορία της σκέψης των Αθηναίων Συγκεκριμένα η λέξη "οικονομία" αναφέρεται για πρώτη φορά από τον Ξενοφώντα ως η ανάγκη της διαχείρισης σωστά των τεκταινομένων στον οίκο. Ο Σωκράτης ισχυρίστηκε ότι "η οικονομία είναι επιστήμη" δίνοντάς της έτσι ιδιαίτερο βάρος(Σόλων «Σωκράτης»).

Οι Αθηναίοι έχουν συγκεκριμένη οικονομική συμπεριφορά, που προσιδιάζει με οργανωμένο κράτος αρκετά, αποδίδουν φόρους με εισοδηματικά κριτήρια, τους οποίους διαχειρίζεται η διακυβέρνηση με απόλυτη διαφάνεια και συγκεκριμένα οι εκλεγμένοι βουλευτές, οι οποίοι ελέγχονται για τα περιουσιακά τους στοιχεία από την ημέρα που θα επιλεγούν έως την ημέρα που θα αποχωρήσουν.

Με προσεκτική εξέταση θα μπορούσαμε να δούμε στην ίδια περίοδο και τα πρώτα σπάργανα των τραπεζών μία και στην Αθήνα υπήρχαν οι περίφημοι αργυραμοιβοί οι οποίοι συνέκριναν τα νομίσματα των διαφόρων πόλεων -κρατών και απέδιδαν ανάλογα με την αξιακή τους σχέση. Έτσι οι έμποροι δεν ένιωθαν αδικημένοι κατά τις συναλλαγές τους ούτε δημιουργούνται προστριβές μεταξύ τους (Wikipedia).

Ελληνιστικά χρόνια

Η μεγαλοφυής οικονομική πολιτική του Μεγάλου Αλεξάνδρου είναι κάτι το άγνωστο και το ανεξερεύνητο ακόμα και σήμερα. Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι στην περίοδο αυτή έχουμε την πρώτη μεγάλη οικονομική ενοποίηση ,μετά τις κατακτήσεις του ιδιαίτερα, διότι ενώνει σε ένα κράτος όλο τον τότε πολιτισμένο κόσμο.

Το αλεξάνδρειο τετράδραχμο κατακλύζει όλες τις αγορές και γίνεται το νόμισμα διενέργειας τεράστιου όγκου συναλλαγών όλου του τότε εμπορικού κόσμου, διαρκεί δε περίπου διακόσια χρόνια ως μοναδικό μέσον διακράτησης πλούτου από τους συναλλασσόμενους. Έχουμε τότε και την εμφάνιση των πρώτων επιχειρηματικών δανείων με υψηλότατο επιτόκιο 30% το οποίο όμως κάνουν χρήση αρκετοί μικροέμποροι και επιχειρηματίες προκειμένου να εξελίξουν την επιχείρησή τους.

Μετά την κατάκτηση του περσικού κράτους βρέθηκαν απίστευτες ποσότητες χρυσού και αργύρου στα περσικά ανάκτορα τα οποία ο Μέγας Αλέξανδρος χρησιμοποίησε για την κοπή νομισμάτων χρυσών και αργυρών ούτως ώστε η συναλλαγή να γίνεται πλέον με νομίσματα όμοιας αξίας σε όλη την αυτοκρατορία με αποτέλεσμα το επιχειρηματικό δάνειο να πέσει από τα 30 στο 6% και να αυξηθεί η παραγωγικότητα και ο πλούτος της μεσαίας τάξης.

Την ίδια εποχή έχουμε ποικιλία μεγάλων έργων όπως οχυρωματικών, γεφυρών καθώς και έργα ανοικοδόμησης πολλών πόλεων προς όφελος των ντόπιων κατοίκων οπότε έχουμε δημιουργία της τάξης των κτιστών και των εργολάβων που αποκτούν πλούτο. Τα χρήματα για τα μεγάλα έργα προέρχονται από τους θησαυρούς όλων των κατακτημένων βασιλείων της Ανατολής, όχι μόνο των περσικών και συσσωρεύονται προς όφελος της αυτοκρατορίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου ,όχι του ιδίου, αλλά της μεγάλης μερίδας του λαού .Ο κατακτημένος κόσμος αναγνωρίζει την μεγάλη προσφορά, ο κατακτητής μετατρέπεται ουσιαστικά σε οικονομικό απελευθερωτή.

Τα χρήματα περνούν στα χέρια των επιχειρηματιών της εποχής.

Ο στρατός του Μεγάλου Αλεξάνδρου αποτελείται κατά ένα βαθμό από μισθοφόρους ,οι οποίοι λαμβάνουν υψηλό επιμίσθιο και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των οικογενειών τους στις περιοχές από τις οποίες προέρχονται γενικότερα. Η οικονομική συγκρότηση της αυτοκρατορίας αλλάζει, και αλλάζει μαζί της και ο παγκόσμιος οικονομικός χάρτης της εποχής

Στην κλίμακα της παγκόσμιας εμπορίας μετά το αθηναϊκό τετράδραχμο και το Δαρεικό χρυσό της περσικής αυτοκρατορίας, το επόμενο ισχυρό ”διεθνές” νόμισμα θα καταστεί το αλεξάνδρινό νόμισμα, πριν και μετά το θάνατό του Μακεδόνα στρατηλάτη και μέχρι μέσα στους πρώτους προ Χριστού αιώνα. Βασικά πέρα από τον κυρίαρχο ρόλο που παίζει στην “ παγκόσμια οικονομία “ κατά την πρώτη περίοδο των ελληνιστικών χρόνων, είναι και το νόμισμα που διδάσκει τρόπος συναλλαγής μέσω χρημάτων σε λαούς που ζούσαν τότε σε πλήρη αχρηματία.

Σε όλη τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου, μέχρι τη μετατροπή των επαρχιών που χωρίστηκε το κράτος του Αλέξανδρου σε ρωμαϊκή αυτοκρατορία δεν παρατηρούμε επαναστατικές μεταβολές στην οικονομία (Δενδρινού- Αντωνανακάκη Ν .1971).

Αντίθετα αυτό που σήμερα θα χαρακτηρίζαμε οικονομική Παγκοσμιοποίηση διατηρείται παντού. Δεν υπάρχει διάθεση των πρώην στρατηγών του Αλέξανδρου και των κληρονόμων τους για ριζοσπαστικές αλλαγές στην οικονομία, αντίθετα η διατήρηση του μοντέλου που υπήρχε φαίνεται να εξυπηρετεί τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν.

Το μόνο που θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως νέο στην εποχή είναι η χρήση των καινοτόμων ιδεών της κυρίας αλεξανδρινής περιόδου στην καλλιέργεια της γης για τη βελτίωση της παραγωγής, η οποία πλέον είχε σκοπό όχι μόνο την ικανοποίηση των αναγκών του ιδιοκτήτη της γης και της οικογένειάς τους αλλά και τη διάθεση των παραγόμενων προϊόντων στην ευρύτερη αγορά με σκοπό το κέρδος.

Βυζαντινά χρόνια

Η βυζαντινή οικονομία στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην καλλιέργεια της γης η οποία ανήκει στον αυτοκράτορα, στους υψηλόβαθμους στρατιωτικούς, στον κλήρο και στους ανώτερους υπαλλήλους του κράτους. Η καλλιέργεια πραγματοποιείται από τους μικροκαλλιεργητές οι οποίοι δικαιούνται ένα μικρό μερίδιο της παραγωγής. Το μεγάλο όπλο της οικονομίας της εποχής είναι το εμπόριο.

Το Βυζάντιο γεωγραφικά και οικονομικά βρίσκεται σε διεθνές σταυροδρόμι και αξιοποιεί κατά τα μεσαιωνικά χρόνια τη θέση του στο έπακρο τόσο στο θαλάσσιο όσο και στο χερσαίο εμπόριο. Οι φόροι προερχόμενοι από τις διεθνείς συναλλαγές γεμίζουν τα ταμεία του κράτους και έτσι πληρώνονται οι μισθοφορικοί στρατοί και οι κρατικοί υπάλληλοι. Επιπλέον υπήρχε φόρος γης και **φόρος επιτηδεύματος για τους επαγγελματίες**.

Το ελληνικό στοιχείο ήλεγχε το εμπόριο και κύρια την εμπορο-ναυτιλία, όμως υπήρχαν και ικανότατοι ανταγωνιστές του όπως οι Αρμένιοι, οι Εβραίοι, οι Βενετοί, οι Γενοβέζοι, οι Σύριοι και οι Καππαδόκες που ήλεγχαν το τραπεζικό σύστημα.

Στο Βυζάντιο συναντάμε όλες τις μορφές της οικονομικής ζωής, πρωτογενή (καλλιέργεια γης, κτηνοτροφία, εκμετάλλευση ορυχείων) μεταποίηση (μεταλλουργία υφαντουργία) εμπόριο τοπικό και διεθνές ή ναυτιλία. Η οικονομική ιδεολογία, η νομισματική κυκλοφορία, οι διεθνείς οικονομικές σχέσεις, οι μισθοί και οι τιμές διαφέρουν ριζικά από την καπιταλιστική ιδεολογία της νεότερης εποχής.

Οι τιμές παρέμειναν σταθερές στο Βυζάντιο μέχρι τον δωδέκατο αιώνα και η λέξη ανεργία είναι άγνωστη.

Μία από τις βασικότερες λειτουργίες του οικονομικού συστήματος ενός κράτους είναι ο καθορισμός της τιμής ενός αγαθού. Στο καπιταλιστικό σύστημα η ζήτηση καθορίζει την τιμή και την προσφορά. Η διαδικασία αυτή έχει πολλά πλεονεκτήματα ανάλογα με το γενικότερο οικονομικό- πολιτικό περιβάλλον, ο **μεσαιώνας** όμως είναι κάτι το διαφορετικό επειδή βασικά η οικονομία του εξαρτάται από την αγροτική παραγωγή και ίσως και από τις διακυμάνσεις του καιρού (Μπίρης 1989).

Παράδειγμα, περίοδος εκτεταμένης ανομβρίας προκαλεί έλλειψη αγαθών διατροφής και επειδή προκαλείται απότομη άνοδος της τιμής των τροφίμων, η απελευθέρωση των τιμών θα αποδεικνυόταν επιζήμιος τρόπος λειτουργίας του κράτους.

Στην περίοδο αυτή δεν αναπτύχθηκε συστηματική θεώρηση και διερεύνηση της έννοιας της "δίκαιης" τιμής όπως έγινε στη Δύση αντίθετα. Η τιμή διαμορφωνόταν με διαπραγμάτευση των ενδιαφερόμενων πλευρών και με τη συνολική προσφορά και ζήτηση, σπάνια δε με κρατική ρύθμιση υπήρχε δηλαδή μία ελαστική έννοια τη "δίκαιης" τιμής.

Είναι άξιο παρατήρησης η σφαιρική και ισορροπημένη αντίληψη για τους τρόπους διαμόρφωσης της τιμής, αντίληψη που σχετιζόταν με φιλανθρωπική προσέγγιση σύμφωνα με την οποία η εκμετάλλευση ανθρώπου που βρισκόταν σε έκτακτη ανάγκη ήταν μη αποδεκτή. Ο απόηχος αυτής της αντίληψης διατηρείται στον πολύ λαό μέχρι τις μέρες μας και επιζεί μέσα από τις διαμαρτυρίες για 'κερδοσκοπία', ενώ αντίθετα ως θεμέλιο του καπιταλιστικού συστήματος η ίδια αντίληψη είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους μέσα από τον ελεύθερο ανταγωνισμό.

Αυτό που είναι αξιοπρόσεκτο, είναι ότι δεν καταγράφονται παραδείγματα επιβολής τιμών από το κράτος, όπως είχε συμβεί επί Διοκλητιανού στην Δύση, το οποίο επιβεβαιώνει την αντίληψη για το κέρδος και την θέση ότι η οικονομική ζωή στο Βυζάντιο ήταν σε μεγάλο βαθμό ελεύθερη και όχι κατευθυνόμενη κεντρικά. Έτσι καταρρίπτεται η θέση 'οι υπήκοοι του κράτους ήταν αιχμάλωτοι του αυτοκράτορα' που πολλοί υποστήριζαν.

Το κράτος έκανε παρέμβαση μόνο για να διορθώσει κοινωνικές αδικίες που έφτανε στη μορφή ρύθμισης του ποσοστού κέρδους δηλαδή οι έμποροι και οι μαγαζάτορες δικαιούνταν 'ένα δίκαιο ποσοστό κέρδους', επομένως για να αυξήσουν το κέρδος τους θα έπρεπε να πουλήσουν περισσότερα εμπορεύματα και όχι να αυξήσουν την τιμή εκμεταλλεζόμενοι πρόσκαιρες καταστάσεις

Αντίστοιχα παρόμοιες κρατικές παρεμβάσεις βλέπουμε στο ζήτημα της μεγάλης ιδιοκτησίας, παρεμβάσεις που αποσκοπούν στο να αποτραπεί η υπερβολική συσσώρευση πλούτου και καταπίεση των οικονομικά ασθενέστερων πολιτών του κράτους. Αυτό είναι βασική διαφορά του Βυζαντινού κράτους και των Δυτικών μικρών φεουδαρχικών κρατών.

Στη δύση λόγω ανυπαρξίας ισχυρής κεντρικής εξουσίας η αποκέντρωση επέτρεπε σε αυτούς τους φεουδάρχες να επεκτείνονται ανεμπόδιστα σε βάρος των μικρών ιδιοκτησιών. Η επικράτηση αυτών των αποκεντρωτικών τάσεων προς το τέλος της βυζαντινής περιόδου είναι βασικό της εξασθένησης του. Συνολικά στο Βυζάντιο η επιρροή μιας αριστοτελικής προσέγγισης, σχετικά με την υπολανθάνουσα τριβή ανάμεσα στην ελευθερία των συναλλαγών και στην κοινωνική δικαιοσύνη διατηρήθηκε, οπότε έχουμε ισορροπία ανάμεσα στην ελευθερία των συναλλαγών και στην επιδίωξη κοινωνικής δικαιοσύνης (Δενδρινού- Αντωνανακάκη Ν .1971).

Κατά τον Ράνσιμαν, σοβαρό μελετητή της βυζαντινής οικονομίας, το Βυζάντιο όχι αδικαιολόγητα κατηγορήθηκε ότι ήταν ο παράδεισος των μονοπωλιακών προϊόντων και του κοινωνικού παρεμβατισμού.

Συγκεκριμένα κάθε βιομηχανία είχε τη δική της συντεχνία και κανένας δεν μπορούσε να ανήκει σε δύο συντεχνίες. Η ολομέλεια συντεχνίας όρισε τον πρόεδρο της και τον διορισμό του

έπρεπε να εγκρίνει ο έπαρχος. Η συντεχνία αγόραζε τις πρώτες ύλες που χρειαζόταν για την βιομηχανία της και τις μοίραζε στα μέλη της που πουλούσαν τα είδη που κατασκεύαζαν μόνο σε δημόσιους χώρους και με κέρδη καθορισμένα από τον έπαρχο. Οι ώρες εργασίας ήταν καθορισμένες καθώς και οι μισθοί των εργατών.

Αυστηρά απαγορευόταν να αγοράσει κανείς μεγάλες ποσότητες εμπορευμάτων και να τις πουλάει λιανικώς για τον εαυτό του. Ιδιαίτερα τους αρτοποιούς και τους κρεοπώλες, από τους οποίους εξαρτιόταν ο επισιτισμός των κατοίκων της Πόλης, τους επέβλεπαν με ιδιαίτερη αυστηρότητα ώστε οι τιμές των τροφίμων να κρατιόταν ακόμα και με τη βία πολύ χαμηλά τόσο χαμηλά που να μοιάζουν με τη τιμή σε περίοδο λιμού. Ανεργία δεν υπήρχε, οι εργάτες δεν ήταν δυνατόν να απολυθούν. Το σιτάρι το 906 είχε την ίδια τιμή που είχε και το 1014 άλλα δε είδη μπορεί να ήταν και φθηνότερα. Ο Νικηφόρος Α' προσπάθησε να κρατήσει χαμηλά τις τιμές περιορίζοντας την ποσότητα του νομίσματος που κυκλοφορούσε. Για περισσότερους από έξι αιώνες από τον Κωνσταντίνο Α' έως τον Νικηφόρο Βοτανειάτη το νόμισμα διατήρησε αμείωτη την αξία του (Γκλαβάς Σ. 2000 .)

Στα πλαίσια της ανάγκης της διατήρησης των τεράστιων εκτάσεων του βυζαντινής κράτους και της εξασφάλισης παράλληλα κοινωνικής πολιτικής, απαγορευόταν η εξαγωγή οποιουδήποτε προϊόντος έχει ιδιαίτερη σημασία για την βυζαντινή αυτοκρατορία. Το υγρό πυρ, ο χρυσός το αλάτι, το σίδηρο που ήταν βασικές πρώτες ύλες για την παραγωγή όπλων και η ξυλεία για τη ναυπηγική, οτιδήποτε δηλαδή θα μπορούσε να φανεί χρήσιμο στον εχθρό δεν επιτρεπόταν να περάσουν τα σύνορα της αυτοκρατορίας.

Μέσα από το 'επαρχιακό βιβλίο' του Λέοντος Σοφού μαθαίνουμε ότι το κράτος ρυθμίζει τη λειτουργία των συντεχνιών και των εμπορών και ασκεί έλεγχο της παραγωγής όχι μόνο των μονοπωλιακών ειδών αλλά και των κοινών όπως ψάρια ή σαπούνη ακόμα και σε συμβολαιογραφικά έγγραφα.

Το οικονομικό αυτό μοντέλο διατήρησε τη μακραίωνη αυτοκρατορία, διότι εξασφάλιζε τα συμφέροντα των καταναλωτών επιτρέποντας ένα σχετικά μικρό κέρδος στους εμπόρους χωρίς να τους επιτρέπει να κάνουν περιουσία και έτσι διατηρούσε την απαραίτητη κοινωνική δικαιοσύνη. Τέλος η διαχείριση του κλήρου ήταν αποκλειστικό προνόμιο των αυτοκρατόρων που τον διένειμαν σε μικρό ιδιοκτήτες κυρίως στρατιωτικούς και περισσότερο αφορούσε απομακρυσμένες περιοχές της αυτοκρατορίας για την παράλληλη φύλαξη των συνόρων (Ακρίτες).

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας

Περνώντας στην εποχή της θριαμβεύουσας οθωμανικής αυτοκρατορίας η συνοχή της ελληνικής εθνότητας είναι κάτι περισσότερο από εμφανής και αποδεικνύεται πολυεπίπεδα λειτουργική. Μπορεί να μοιάζει ιδεαλιστικό αλλά ο ελληνισμός έγινε μία ιδέα συνεκτική για τον πονεμένο κόσμο της πρώτης διασποράς μετά την κατάκτηση, μία ιδέα αντίστασης κατά της οθωμανικής κυριαρχίας.

Στη συνέχεια ο ελληνοχριστιανικός κόσμος της οθωμανικής αυτοκρατορίας αναζήτησε την εθνική του ταυτότητα και την εθνική του εστία που θα του εξασφάλιζε τόσο στο περιβάλλον της οθωμανικής αυτοκρατορίας, όσο και στο ευρωπαϊκό περιβάλλον την πολιτισμική του ακεραιότητα και την προσωπική του ελευθερία. Έτσι προωθούνται προς την ελληνική εθνική συνείδηση και προς ένα σχέδιο δημιουργίας σιγά-σιγά του ελληνικού εθνικού κράτους.

Σε ένα κόσμο που αλλάζει σε ολόκληρη την Ευρώπη και που πραγματοποιούνταν ένα μεγάλο όραμα κοινωνικής και πολιτικής απελευθέρωσης ο ελληνικός κόσμος διεκδικεί και ένα ακόμα δικαίωμα στην ελευθερία της οικονομικής του πράξης. Στο εσωτερικό της οθωμανικής αυτοκρατορίας ο ελληνισμός ζει μία σχιζοφρενική σχέση με τον κατακτητή, διαθέτει μία αξιοπρεπή σειρά από θεσμικές ελευθερίες όπως θρησκευτική ή αυτοδιοίκησης, είναι όμως δεσμευμένος να μην υπερβαίνει το ρυθμό ανάπτυξης της αυτοκρατορίας, του ισλαμικού κράτους και όλης της ισλαμικής κοινωνίας.

Οι Οθωμανοί γνωρίζουν καλά ότι η οικονομική ανάπτυξη των Ελλήνων χριστιανών είναι υπέρβαση της συνθήκης υποταγής και δεν μπορεί αυτό να γίνει αποδεκτό(Γκλαβάς Σ 2000).

Σε όλη την περίοδο της τουρκοκρατίας και περισσότερο στα πρώτα χρόνια παρατηρείται το εξής φαινόμενο, οι Οθωμανοί κατακτητές παραμένουν στις πόλεις διαχειριζόμενοι τα πλούτη των Βυζαντινών, ενώ οι κατακτημένοι Έλληνες παραμένοντας στα χωριά ασχολούνται με την παραγωγή πρωτογενών υλικών γεωργίας πράγμα που τους καθλώνει απόλυτα στην αφάνεια.

Οι Οθωμανοί αρνούνται συμμετέχουν σε αγροτικές εργασίες, είναι όμως εκείνοι που κρατούν την εμπορευσιμότητα των υλικών δίνοντας ένα στρατιωτικό -πολιτικό καθεστώς διαχείρισης και επιβολής στους κατακτημένους. Οι δερβίσηδες οι πασάδες οι βοηβάδες (Χ.Κουλούρη 1917) και οι αγάδες των πόλεων διενεργούν κατ' αποκλειστικότητα το εμπόριο των αγροτικών προϊόντων τόσο με την απέραντη αυτοκρατορία, όσο και λίγο με την Δύση, κρατούν επομένως στα χέρια τους το χρήμα και η οικονομική ανάπτυξη των Ελλήνων είναι άπιαστο όνειρο.

Θα πρέπει λοιπόν να αναζητηθεί σε άλλο τομέα η ανάγκη της οικονομικής αρχικά και κατόπιν της ολοκληρωτικής απελευθέρωσης των Ελλήνων από τους Οθωμανούς και η πρώτη απάντηση βρίσκεται στην ημινομαδική κτηνοτροφία (χειμώνας-κάμπος, καλοκαίρι - βουνό). Στοιχεία ελαστικότητας της παρακολούθησης της κτηνοτροφίας από μέρους του κατακτητή είναι εμφανή και δίνουν το δικαίωμα της πρώτης πρώιμης οικονομικής απελευθέρωσης των κατακτημένων

Οι κτηνοτρόφοι είναι ένοπλοι και βίαιοι άνθρωποι και έτσι από εκεί γεννήθηκε και η τάξη των κλεφτών και αρματολών, οι εκτελεστικές δε και απογραφικές δυνατότητες της οθωμανικής εξουσίας στον κτηνοτροφικό πλούτο είναι περιορισμένες γιατί υπάρχουν σταθεροί μηχανισμοί φορολόγησης της γεωργικής παραγωγής όχι όμως της κτηνοτροφικής δραστηριότητας, οπότε τα περιθώρια διαφυγής είναι πολύ μεγάλα και αυτό αποτελεί για τους χριστιανούς σοβαρό οικονομικό πλεονέκτημα(Γκλαβάς Σ) ..

Τέλος η εμπορευσιμότητα που περιλαμβάνει και το κρέας αλλά και των υπολοίπων της επεξεργασίας του όπως τυρί, γάλα ή δέρματα δίνει το έναυσμα στους Έλληνες να βάλουν σε

ενέργεια μία ιδιότυπη εμπορική και βιοτεχνική διαδικασία η οποία θα μπορούσε να συγκριθεί με το ευρωπαϊκό φαινόμενο της πρωτο - εκβιομηχάνισης.

Η δημιουργούμενη χωροταξία δηλαδή η χαμηλή οικιστική πυκνότητα που ευνοείται από τους κατοίκους που ασχολούνται με την κτηνοτροφία δίνει τη δυνατότητα της δημιουργίας του φαινομένου της αστικής συγκέντρωσης σε κάποιο ορεινό τόπο και της ανάπτυξης των πρώτων βιομηχανικών συστημάτων εκεί, όπως παραδείγματος χάριν το Μέτσοβο.

Αυτού του είδους η οικιστική οργάνωση οδήγησε σε άριστο και πρότυπο τρόπο διαχείρισης του δημογραφικού πλούτου της ομάδας των μεταναστών οι οποίοι αν και διέθεταν ελάχιστο επίπεδο τεχνικών γνώσεων και δεξιοτήτων ,τους επέτρεπε να ζήσουν όχι μόνο στην αστική Οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά σε μέρη της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης και να διευρύνουν το δίκτυο των σχέσεων τους. Έμποροι και τεχνίτες τα παιδιά της πρώτης μετανάστευσης προερχόμενοι από τον κτηνοτροφικό οικισμό επιβιώνουν στον αστικό ιστό της Θεσσαλονίκης, της Βιέννης, και της Ιταλικής Μεσσήνης και δημιουργούν τον πιο ανθηρό επιχειρηματικό κόσμο της ελληνικής διασποράς.

Ευτυχώς για τον ελληνισμό οι Τούρκοι δεν ασχολήθηκαν ιδιαίτερα με τον κτηνοτροφικό εμπόριο, αντίθετα οι Έλληνες το χρησιμοποίησαν ως αντικείμενο όχι μόνο εσωτερικού εμπορίου αλλά και ευκαιριακής εξαγωγής αρχικά λίγης, αποδοτικής δε αργότερα. Τα δέρματα, το τυρί, τα μάλλινα υφάσματα ιδιαίτερα οι κάπες είναι πολύ δυνατά εξαγόμενα προϊόντα που παρέσυραν μαζί τους και ανθρώπους οι οποίοι δημιούργησαν εμπορικά προγεφυρώματα και σιγά-σιγά ολόκληρες παροικίες στα Βαλκάνια και τη Δύση.

Η οθωμανική πόλη που είναι η καθέδρα της εξουσίας αποτελείται βασικά πληθυσμιακά από κληρικούς, δικαστικούς, διοικητικούς και αστυνομικούς λειτουργούς, στρατιωτικά και παραστρατιωτικά σώματα, παρασιτικούς τοκογλύφους, μικρούς βιοτέχνες, και ημινόμιμους μεσίτες και γίνεται ένα άπαρτο κάστρο οικονομικής αντίστασης που δεν μπορεί εύκολα να καταληφθεί από Έλληνες κτηνοτροφοεμπόρους πολιορκητές.

Έτσι το πληθυσμιακό περίσσειμα των ημι- νομαδικών περιοχών που έχουν γίνει πλέον κτηνοτροφικές κωμοπόλεις δεν μπορεί πλέον να τραφεί από την παραδοσιακή εκμετάλλευση του βουνού αλλά και δεν μπορεί να πάει ούτε στις οθωμανικές πόλεις .Λογικά ωθείται στις παρακάτω διεξόδους :

- επέκταση καλλιεργειών με δημιουργία νέων χωριών, όπου πραγματοποιούν πολλά έργα για ορεινές καλλιέργειες
- μετανάστευση στην Ιταλία, στην Κεντρική Ευρώπη, στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες όπου ασχολούνται με εμπόριο ή τέλος
- εξειδίκευση και ενασχόληση με πιο τεχνικά παραγωγικά μέσα στον τόπο της καταγωγής και της κατοικίας τους και από αυτή τη δραστηριότητα δημιουργία σταθερής και μόνιμης απασχόλησης με πολύ μεγάλα οικονομικά οφέλη.

Τέτοια ήταν τα δέρματα στην Άμφισσα, το μπαρούτι στη Δημητσάνα .η τα βαφεία μάλλινων στα Αμπελάκια, που θα δημιουργήσουν τους πυρήνες των μελλοντικών βιοτεχνιών.

Η εμπορική ναυτιλία υπό την οθωμανική κυριαρχία αποτελεί ένα φωτεινό πεδίο στο γκρίζο σκηνικό της ελληνικής ιστορίας της τότε εποχής Η θαλάσσια ενασχόληση των

υποδουλωμένων ελλήνων ως οικονομική δραστηριότητα ήταν αναγκαία ειδικά στους νησιωτικούς μικρής έκτασης τόπους, όπου η γεωργία και η κτηνοτροφία ήταν αδύνατον να καλύψουν τις βιοποριστικές ανάγκες του κόσμου και να θρέψουν τις οικογένειες (Κασιμάτη Κ 1980).

Έτσι ο Έλληνας στράφηκε στην πανάρχαια πηγή ‘ζωής’ του, τη θάλασσα.

Στην περίοδο που ξεκινά από το όψιμο Βυζάντιο ένα καινούργιο φαινόμενο παρουσιάζεται σιγά σιγά στη Μεσόγειο που έχει άμεση σχέση με τη συγκρότηση του οικονομικού χώρου των Ελλήνων. Το φαινόμενο είναι η μετάλλαξη της ναυσιπλοΐας δηλαδή της τεχνικής ικανότητας των νησιωτών να διαπλέουν τη θάλασσα σε ναυτιλία, δηλαδή υψίστης οικονομικής σημασίας δραστηριότητα μεταφορών και εμπορίου όπως τη γνωρίζουμε ως σήμερα.

Στον ευρωπαϊκό διαφωτισμό

Μετά τον 18ο αιώνα η ναυτιλιακή δραστηριότητα των Ελλήνων συνιστά οικονομικό κλάδο παροχής υπηρεσιών σε ολόκληρη την Ανατολική Μεσόγειο. Οι συντροφικές μέθοδοι στη ναυτιλία σταθερές επί αιώνες, δείχνουν την ευγενική διαπλοκή ανάμεσα στην εργατική δύναμη των πληρωμάτων και την επιχειρηματική πράξη του εμπόρου κεφαλαιούχου - καπετάνιου- διαχειριστή και καθιστούν τον τόσο επικίνδυνο αυτό τομέα επιχειρηματικότητας ‘ελκυστικό και ζητήσιμο’. (Ζάχαρης Ε 1989)

Οι περιορισμένες δυνατότητες της αλιείας στις ελληνικές θάλασσες ώθησε τα καράβια προς τη διεθνή ναυτιλία μια και έτσι κι αλλιώς αναζητούσε ευρύτερο εισόδημα, όταν τα ελληνικά νερά αποδείχτηκαν λίγα για τους ποντοπόρους ελληνικούς ορίζοντες. Αυτή η λειτουργικότητα αποδείχθηκε ένα συγκριτικό πλεονέκτημα και μία νέα παράμετρος του οικονομικού χώρου των Ελλήνων.

Η οικονομική αυτή δραστηριότητα όταν έγινε αντιληπτή από την οθωμανική εξουσία δέχεται απεριόριστες πιέσεις και υπερβολικές προσπάθειες καταστολής. Από τη στιγμή που εμφανίστηκαν οι τεράστιες αναπτυξιακές δυνατότητες της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας άρχισε και η ανάλογη οικονομική πίεση στους νησιωτικούς πληθυσμούς. Η πίεση αυτή έπαιρνε διπλή μορφή και εμφανιζόταν είτε με αύξηση της κοινοτικής φορολογίας που επιβάρυνε όχι μόνο αυτούς που είχαν οικονομική επιφάνεια αλλά και τους υπόλοιπους που ίσως να μην είχαν ενασχόληση με την θάλασσα, είτε με τη μορφή υποχρεωτικής υπηρεσίας των νησιωτικών πληρωμάτων ή τεχνιτών ναυπηγών στον Τουρκικό στόλο.

Τη ναυτιλία αποδιοργάνωναν επίσης οι συνεχείς απαγορεύσεις και επιβαρύνσεις από μέρους της τουρκικής ηγεμονίας όπως οικονομικές επιβαρύνσεις διαφόρων τύπων, διοικητικοί περιορισμοί μεγέθους πλοίων και άλλα τα οποία ώθησαν τον κόσμο των θαλάσσιων μεταφορών στην ένταξή τους στο σύστημα Μεσογειακών μεταφορών, που μόλις είχε δημιουργηθεί με συγκυριακό όμως τρόπο και χωρίς συγκεκριμένο σχέδιο (Ζάχαρης Ε 1989).

Τρεις ευμενείς συνθήκες μια θεσμικό- πολιτικής και οι δύο επόμενες οικονομικής φύσης δίνουν ώθηση στην ναυτιλία και τη βοηθούν να συγκροτηθεί σε οικονομική δύναμη και να

αποτελέσει το βασικότερο συντελεστή του οικονομικού χώρου των Ελλήνων και έναν από τους βασικότερους παράγοντες της αναπτυξιακής αναδόμησης της ελληνικής κοινωνίας.

Η πρώτη είναι η συνθήκη του **Κιουτσούκ-Καιναρτζή** η οποία επιτρέπει στον ελληνικό στόλο να βρίσκεται υπό ρωσική προστασία και να εργάζεται ελεύθερα στη Μαύρη θάλασσα

Συγκυριακά αυτή την εποχή έχουμε εποχή έχουμε το φαινόμενο της αύξησης των μεταφορών λόγω αύξησης της παραγωγής των εμπορεύσιμων αγροτικών προϊόντων κυρίως δημητριακών τα οποία και μόνα τους θα μπορούσαν να δημιουργήσουν μία σοβαρή ναυτιλιακή κίνηση .Συμβαίνει όμως κάτι καλύτερο, την ίδια εποχή έχουμε αύξηση της ζήτησης και στην Δυτική Ευρώπη των αγροτικών προϊόντων που είναι βασική προϋπόθεση εργασίας του ελληνικού εμπορικού ναυτικού λόγω των Ναπολεόντειων πολέμων.

Μπορεί να είμαστε υπερήφανοι που τα υδραίικα πλοία έσπασαν τους γαλλικούς αποκλεισμούς και τροφοδοτούσαν τις κοινωνίες την εποχή του Ναπολέοντα, όμως παράλληλα αυτό μαρτυρά και την ύπαρξη κερδών για τον ελληνικό στόλο (Μπαμπούνης Χ. 1999).

Δεν θα ήταν λοιπόν υπερβολή να πούμε ότι η συγκυρία των ναπολεόντειων πολέμων έδωσε το έναυσμα και δημιουργήθηκαν τα πρώτα σημαντικά κέρδη στην εμπορική ναυτιλία των Ελλήνων και τα πρώτα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του τομέα της οικονομίας, όπως τα γνωρίζουμε στην περίοδο του Αγώνα. Μέγεθος πλοίου, εξοπλισμός, προσωπικό, καπετάνιοι και ναύτες με σοβαρές ικανότητες ναυσιπλοΐας και διαχείρισης πλοίων καθώς και εφοπλιστές με οικονομική και κοινωνική επιφάνεια ,είναι οι βασικοί παράγοντες που τα επιτυχημένα επιχειρηματικά σχέδια είναι συνδεδεμένα με την οικονομική ευμάρεια που έδωσαν οι προηγούμενες συνθήκες.

Είναι λοιπόν προφανές ότι το εμπορικό ναυτικό δημιουργεί ένα σταθερό οικονομικό πόλο κι αφήνει πολύ πίσω τους άλλους (αγροτικό, κτηνοτροφικό)που θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα δυναμικό κοινωνικό χώρο όπως το φανταζόμαστε συνολικά σε μία σύγχρονη κοινωνία.

Οι χερσαίες συγκοινωνίες είναι άθλιες, η βιοτεχνία της υπαίθρου που στην αρχή έδειξε δυναμική (Αμπελάκια) δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τα νηπιακά βήματά της ενώ τα ελάχιστα δημογραφικά αποθέματα που απορροφά ο αγροτικός χώρος και που απαιτεί δικαιώματα, είναι αντικείμενο διαπάλης ανάμεσα στο κυρίαρχο οθωμανικό κράτος και τους δούλους Έλληνες. Το γεγονός εκφράζεται με την εμφάνιση των πρώτων ελλήνων τοπικών ηγεμόνων και των νεοεμφανιζόμενων τσιφλικάδων, που αρχίζουν να έχουν οικονομική επιφάνεια.

Στην Επανάσταση

Με την απαρχή της Επανάστασης φάνηκε η ανάγκη συγκρότησης επιμελητείας για την διαχείριση των οικονομικών, ώστε οι επαναστατημένοι Έλληνες να εξασφαλίσουν τρόφιμα πολεμοφόδια, όπλα και μισθούς για τους ενόπλους.

Αρχικά κάλυπταν τις ανάγκες αυτές με βοήθεια από τους τοπικούς άρχοντες, σύντομα όμως κινήθηκαν διαδικασίες για την οργάνωση των οικονομικών από κεντρική διοίκηση μέσα

από τυπικές λειτουργίες (Προϋπολογισμός εσόδων-εξόδων λογιστικό σύστημα, μηχανισμοί εισπράξεων και διαχείρισης πόρων).

Το 1822 η πρώτη απόπειρα κεντρικού ελέγχου των οικονομικών υπήρξε αποτυχημένη. Χρήματα που είχαν συγκεντρωθεί από εισφορές των φιλελληνικών κομιτάτων, την Φιλική Εταιρεία καθώς και χρήματα που συγκέντρωναν και έστελναν οι ελληνικές παροικίες ήταν βέβαια σημαντική βοήθεια αλλά δεν μπορούσαν να καλύψουν τη συνέχιση της Επανάστασης. Οι οικογένειες που στην τουρκοκρατία ήταν υπεύθυνες για τη συγκέντρωση των φόρων στις περιοχές τους και είχαν αρχοντικό-προυχοντικό ρόλο αναλαμβάνουν τώρα τους οικονομικούς μηχανισμούς της συνέχισης της απελευθέρωσης, εμπλεκόμενοι υποχρεωτικά στις δραστηριότητες της (Μπαμπούνης Χ. 1999).

Οικονομικοί θεσμοί και μηχανισμοί εισπραξης της οθωμανικής περιόδου διατηρούνται, όπως ο φόρος της δέκατης και το σύστημα ενοικίασης των φόρων, ενώ συγχρόνως γίνεται προσπάθεια για τη συγκέντρωση τελωνειακών φόρων. Ωστόσο αν και οι φόροι είναι χαμηλοί και η εισπραξη είναι πολύ δύσκολη, διότι η αγροτική παραγωγή είναι σε πολύ χαμηλό σημείο, η εισπραξιμότητα στηρίζεται περισσότερο στην καλή πρόθεση των ενοικιαστών παρά στην αποτελεσματικότητα των μηχανισμών εισπραξης της ‘ κεντρικής διοίκησης’ (Μπαμπούνης Χ. 1999).

Το Ελληνικό κράτος

Ο Κυβερνήτης Καποδίστριας θα καταφέρει να εισπράξει ως βοήθεια από τους Γάλλους 500000 φράγκα και από τους Ρώσους 400000 ρούβλια για την εκκίνηση του νέου κράτους και θα ιδρύσει στην Αίγινα με ψήφισμα 2 Φεβρουαρίου 1828 την **Εθνική Χρηματοπιστηριακή Τράπεζα**, με μετοχικό κεφάλαιο την «προσωπική του περιουσία» (Κωνσταντινόπουλος Χ. 1987), βάζοντας ουσιαστικά τα θεμέλια της δημιουργίας συστηματοποιημένης οικονομίας, με κύριο μέλημα την ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής αρχικά και της μικροβιομηχανίας αργότερα για αυτό και απαιτεί τεχνικά ειδικευμένους Έλληνες και όχι κλασικιστές (Μπαμπούνης Χ. 1999).

Κάπου εδώ αρχίζει ουσιαστικά το ελληνικό οικονομικό δράμα με μικρές αναλαμπές, η σημαντικότερη οικονομική εξέλιξη της εποχής είναι η σύναψη δύο εξωτερικών δανείων από χρηματοπιστωτικούς κύκλους της Αγγλίας.

Οι όροι της αποπληρωμής τους ήταν εξαιρετικά αρνητικοί γιατί υποθηκεύτηκαν τα Εθνικά Κτήματα, δηλαδή οι οθωμανικές ιδιοκτησίες που πέρασαν στα χέρια των επαναστατών, στερώντας έτσι τη δυνατότητα να αποκατασταθούν οι αγωνιστές των πολέμων και οι ακτήμονες αγρότες. Ουσιαστικά όμως η Αγγλία αναγνωρίζει αδυναμία συγκρότησης οικονομικά εύρωστου ελληνικού κράτους και αυτό αρχίζει να φαίνεται αμέσως.

Η παγίωση της στοιχειώδους λειτουργίας του ελληνικού κράτους έχει αφετηρία το 1833 με την εγκατάσταση της βαυαρικής δυναστείας στην Ελλάδα με τις δομές της κοινωνίας στον οικονομικό χώρο αποτυχημένες και σε απόλυτη αναντιστοιχία με τη Δυτική Ευρώπη όπου ζει τη βιομηχανική επανάσταση και το μετασχηματισμό των παραγωγικών και οικονομικών της δυνάμεων σε καπιταλιστικά ιδεώδη.

Η χώρα είναι αραιοκατοικημένη, εντούτοις ο πληθυσμός αυξάνεται με γρήγορους ρυθμούς αλλά οι οικονομικές δυνατότητες είναι περιορισμένες και τα παραγωγικά πλεονάσματα πενιχρά σε περιόδους δε αστάθειας εύκολα έρχεται και η καταστροφή, όπως παράδειγμα ο ναυτικός αποκλεισμός από τους Αγγλογάλλους το 1854, που προκάλεσε πείνα και αρρώστια. Τότε ακριβώς παρατηρείται μεγάλη εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση είτε προς πόλεις χωρίς ουσιαστικά σκοπό, είτε προς τη Ρωσία, τη Δυτική Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα με αποκορύφωμα τη σταφιδική κρίση στο τέλος του 19 αιώνα που οδηγεί στη μετανάστευση στην Αμερική.

Για πολλές δεκαετίες μετά την ανεξαρτησία η χώρα μοιάζει με Ανατολή γιατί απουσιάζουν τα ισχυρά κέντρα ανάπτυξης, οικονομικής και τεχνικής προόδου. Η χώρα δεν διαθέτει σημαντικές πρώτες ύλες, ούτε ειδικευμένο προσωπικό ή έστω φθηνό εργατικό δυναμικό και η συσσώρευση κεφαλαίου ιδιωτικού και δημοσίου είναι ισχνή. Εδώ φαίνεται καθαρά η έλλειψη της συστηματοποιημένης Επαγγελματικής Εκπαίδευσης που θα έλυνε το πρόβλημα, όπως ο Κυβερνήτης Καποδίστριας οραματιζόταν. Επιπλέον η χώρα ανταγωνίζεται τον εαυτό της, καθώς οι Έλληνες της διασποράς αν και οικονομικά ισχυροί παραμένουν στο πρόβλημα της πατρίδας αδιάφοροι (Κωνσταντινόπουλος Χ.1987).

Χρειάστηκε να δυσκολέψουνε για αυτούς τα πράγματα μετά τα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα για να ρίξουν μικρή ματιά στη χώρα από την οποία προέρχονται.

Λόγω της απουσίας παραγωγικών μονάδων το εμπόριο σε ολόκληρο τον δέκατο ένατο αιώνα είναι καθηλωμένο σε πολύ χαμηλά επίπεδα και μόνο προς τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μικρή αύξηση της κίνησης και από εισαγόμενα καταναλωτικά προϊόντα. Έτσι, όταν λέμε εμπόριο της Ελλάδας μέχρι το 1913 εννοούμε το εξωτερικό εμπόριο, με αποτέλεσμα η χώρα επειδή αγοράζει περισσότερα από όσα πουλούσε να έχει ως βασικό πρόβλημα παθητικό ισοζύγιο πληρωμών,

Εν τούτοις δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τη συμβολή του στα ταμεία της χώρας βασικά από τα έσοδα των τελωνειακών τελών, πράγμα που έλυσε ακόμα και επισιτιστικά προβλήματα μερίδας του κόσμου. Από το 1851 και μετά ιδιαίτερα μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας και των Ιονίων Νήσων, η αύξηση της αξίας των συναλλαγών είναι εντυπωσιακή και οι ρυθμοί της ανάπτυξης της διεθνούς εμπορικής κίνησης μεγάλη.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραγωγικές δυνατότητες της χώρας δικαιολογημένα το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού εμπορίου είναι γεωργικά προϊόντα με τάση αυξητική, με πρώτη θέση στις εξαγωγικές εκείνη την εποχή να είναι η σταφίδα και μετά το 1920 το κρασί. Εκτός από τα παραπάνω είδη εξάγονται μικρές ποσότητες φυτικών προϊόντων για βιομηχανική επεξεργασία, παραδείγματος χάρη βαμβάκι που εισήχθη στην Αμερική λόγω του εμφυλίου, όπως και ο καπνός. Μέχρι το 1880 υπάρχει σημαντική εμπορική κίνηση στα κατεργασμένα δέρματα. Από πρώτες ύλες εξάγονται μεταλλευτικά προϊόντα όπως η σμύριδα, η θηραϊκή γη και ο μόλυβδος. Σημειώνεται ότι οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων είναι ανύπαρκτες.

Όσον αφορά στις εισαγωγές πρώτη θέση κατέχουν τα δημητριακά ιδιαίτερα το στάρι για να καλύψει τις επισκέψεις οικιστικές ανάγκες του πληθυσμού τα υφάσματα η ξυλεία τα χημικά προϊόντα και τα μηχανήματα.

Οι χώρες με τις οποίες περισσότερο συναλλάσσεται η Ελλάδα είναι σε πρώτο βαθμό η Αγγλία, η Γαλλία και το Βέλγιο δηλαδή τα βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Με την Οθωμανική Αυτοκρατορία υπάρχουν λίγες εμπορικές σχέσεις. Το ελληνικό δαιμόνιο ευτυχώς επεκτείνει την εμπορική τους δραστηριότητα έξω από τα σύνορα του ελληνικού κράτους και έτσι δημιουργούνται ισχυροί ελληνικοί εμπορικοί οίκοι στη νότια Ρωσία ,στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη, στην Αλεξάνδρεια και σε άλλα μέρη που ανταγωνίζονται αυτούς της δυτικοευρωπαϊκής αγοράς.

Παραθέτουμε σχετικούς ενδεικτικούς πίνακες

Το εξωτερικό εμπόριο της Ελλάδας στον 19 ο αιώνα

ΠΟΛΗ	1860-1870		1900-1910	
	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Εισαγωγές	Εξαγωγές
Αγροτικά προϊόντα	31%	63%	36%	75%
Βιομηχανικά προϊόντα	24%	7%	30%	2%
Πρώτες ύλες	12%	17%	18%	22%

Πίνακας 3.1: Ιστορικό αρχείο ΕΛΣΤΑΤ

Οι εμπορικές συναλλαγές της Ελλάδας το 1890
(Εισαγωγές-Εξαγωγές)

ΠΟΛΗ	ΑΞΙΑ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ	ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΕΙΔΗ
Αγγλία	66. 000. 000	30%	σταφίδα, μεταλλεύματα, υφάσματα
Ρωσία	22. 000. 000	10%	σιτηρά
Τουρκία	28. 000. 000	13%	τρόφιμα, ζώα, βαμβάκι
Αυστρία	25. 000. 000	11%	ξυλεία
Γαλλία	32. 000. 000	15%	δέρματα, τρόφιμα
Γερμανία	8. 000. 000	4%	διάφορα
Ιταλία	7. 000. 000	3%	διάφορα
ΗΠΑ	7. 000. 000	3%	διάφορα
Σύνολο	217. 000. 000	89%	

Πίνακας 3. 2: Ιστορικό αρχείο ΕΛΣΤΑΤ

Ένας βασικός τομέας της οικονομίας στη διάρκεια των αιώνων για το ελληνικό κράτος είναι η ναυτιλία, η οποία όπως είδαμε έπαιξε σημαντικότατο ρόλο στη διάρκεια της επαναστατικής περιόδου, αφού τα εμπορικά πλοία μετετράπησαν σε πολεμικά και έδωσαν σχεδόν το πλήρες των δυνατοτήτων τους στον αγώνα. Από την ακμάζουσα προεπαναστατική ναυτιλία έμεινε μόνο η προδιάθεση για τη θάλασσα και η άριστη γνώση των ναυτικών υποθέσεων.

Στο ελληνικό κράτος τα παλιά ναυτικά κέντρα αντικαταστάθηκαν από νέα με σημαντικότερο αυτό της Σύρου. Η στρατηγική θέση του νησιού στο κέντρο του Αιγαίο και στις διόδους των μεσογειακών δρόμων του εμπορίου από τα Στενά και τη Μαύρη Θάλασσα ,συνέβαλε στην αξιοποίησή του σε συνδυασμό με την δράση των Ελλήνων εμπόρων των παροικιών στη νότια Ρωσία, στις εκβολές του Δούναβη ή την Κωνσταντινούπολη (Σαπουνάκη – Δρακάκη 1986).

Σε όλη τη διάρκεια του δέκατου ένατου αιώνα η ελληνική εμπορική ναυτιλία έχει ανοδική πορεία, η ανάπτυξη όμως δεν είναι πάντα αυτονόητη, μεσολαβούν περίοδοι κρίσης αλλά το αποτέλεσμα είναι θετικό. Στο ίδιο διάστημα γίνονται πολλά δημόσια έργα για την εξυπηρέτηση της ναυτιλίας δηλαδή κατασκευάστηκαν λιμάνια και σύστημα φάρων για την ασφάλεια των πλοίων.

Η είσοδος της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας στην εποχή του ατμού απαιτεί κεφάλαια προερχόμενα από ισχυρά επιχειρηματικά σχήματα, παραδείγματος χάριν τράπεζες, και φέρνει την αλλαγή στις εφοπλιστικές σχέσεις περνά δε από τα ιστιοφόρα στα πανάκριβα σύγχρονα για την εποχή ατμόπλοια. Έτσι και με τη συμμετοχή ομογενών και τραπεζών εκτινάσσεται η ανάπτυξη της ελληνικής ακτοπλοΐας, παρακάτω στον πίνακα φαίνεται η ανάπτυξη αυτή, Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αποτελεί τροχοπέδη για την πρόοδο της ναυτιλίας η οποία υποδιπλασιάζεται στο τέλος του πολέμου και χρειάζεται μια νέα εκκίνηση.

Η εξέλιξη της ελληνικής ναυτιλίας κατά την περίοδο 1840-1910

ΕΤΟΣ	ΙΣΤΙΟΦΟΡΑ		ΑΤΜΟΠΛΟΙΑ	
	αριθμός πλοίων	χωρητικότητα (τόνοι)	αριθμός πλοίων	χωρητικότητα (τόνοι)
1840	837	94. 000	-	-
1850	1. 482	248. 000	-	-
1860	1. 212	234. 000	1	150
1875	1. 107	210. 000	27	8. 200
1892	1. 292	213. 000	103	60. 400
1903	1. 030	145. 000	209	202. 000
1911	760	102. 000	347	384. 000

Πίνακας 3. 3: Αρχείο Ναυτικού Μουσείου Πειραιά

Από την άλλη μεριά το μεγάλο πρόβλημα των εθνικών γαιών, που όπως είδαμε χρησιμοποιήθηκαν και ως ενέχυρο για τη σύναψη του πρώτου αγγλικού δανείου αποτελούσε μεγάλο αγκάθι για την ανάπτυξη της γεωργίας, τόσο γιατί οι μικροκαλλιεργητές δεν έλαβαν τα κτήματα που περίμεναν όντας αγωνιστές αλλά και γιατί αρκετοί από τους καλλιεργητές-τσιφλικάδες των προ-επαναστατικών χρόνων, επειδή η απαίτηση των Οθωμανών ιδιοκτητών ήταν στο 15% της παραγωγής ακόμα, είχαν ισχυρά δικαιώματα ιδιοκτησίας τα οποία και διεκδίκησαν (Μπαμπούνης Χ. 1999).

Έτσι η εξαγορά ήταν δύσκολη το ίδιο και η αναδιανομή. Ιδιαίτερα στη Στερεά Ελλάδα όπου μεγάλο τμήμα των εθνικών γαιών πέρασε από τους Οθωμανούς ιδιοκτήτες κατευθείαν σε μεγάλο -τσιφλικάδες σε πολύ χαμηλή τιμή, είχε ως αποτέλεσμα οι περισσότεροι αγωνιστές να παραμείνουν κολίγοι στα κτήματα αυτά και να περάσει η Ελλάδα στην περίοδο αυτή μακρόχρονη εποχή ταραχών και κρίσεων μεταξύ τσιφλικάδων και φτωχών αγροτών συνεπικουρούντων και των καταπατήσεων.

Με τη νομοθετική ρύθμιση του 1870 δίνεται λύση στο πρόβλημα, μεγάλο μερίδιο των γαιών διανέμεται στους ακτήμονες αγρότες μέχρι 80 στρέμματα το καθένα για την καλλιέργεια κυρίως δημητριακών και καπνού, εντούτοις από αυτά μόνο το 50% αποπληρώθηκε προς το ελληνικό κράτος.

Την ίδια χρονιά θεσμοθετείται και η εξόρυξη μεταλλευμάτων με κυριότερο ρόλο εκείνο της περιοχής του Λαυρίου, όπου εταιρεία γαλλικών συμφερόντων (Σερπιέρι-Ρου) εκμεταλλεύεται το υπόγειο σιδηρομετάλλευμα και τις "σκωρίες" δηλαδή τις επιτοίχιες φλέβες και σε δεύτερο βαθμό την παραγωγή οικοδομικών υλικών. Η εποχή ευνοεί μεγάλες εξαγωγές λόγω μεγάλων διεθνών κατασκευών (Διώρυγα Σουέζ). Θα μπορούσε να γίνονταν και εξαγωγή ειδικευμένων τεχνιτών αν υπήρχαν.

Ένα μεγάλο πρόβλημα στις εξαγωγές των εμπορευμάτων ήταν η ανυπαρξία τραπεζικού συστήματος όπως γίνονταν σε όλα τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Η ίδρυση των τραπεζικών ιδρυμάτων για την εξυπηρέτηση των κυβερνητικών αναγκών και την διαχείριση του κρατικού δανεισμού που ήδη είχε αρχίσει και τις συναλλαγές με την Ευρώπη αποκαθιστά την οικονομική ισορροπία. Το πιστωτικό σύστημα της χώρας λειτουργούσε μέσα από τοκογλύφους πιστωτές με δυσμενείς για τον παραγωγό όρους.

Το 1841 με την ίδρυση της **Εθνικής Τράπεζας** ως συνέχεια της Χρηματιστηριακής Τράπεζας του μεγάλου Κυβερνήτη, μπαίνει τέλος στην ασυδοσία και αρχίζει μια σελίδα ανανεωτικής πορείας για την οικονομία. Οι κύριοι μέτοχοι είναι ο κεφαλαιούχος Ευνάνδρος, το ελληνικό κράτος κατά 20% και διάφοροι Έλληνες επιχειρηματίες της διασποράς (Ράλλης, Σκουζές) με πρώτο διοικητή τον Γεώργιο Σταύρου. Γρήγορα οι δραστηριότητες της τράπεζας επεκτείνονται και σε πόλεις εκτός Αθήνας ενώ ιδρύονται και άλλα τραπεζικά ιδρύματα όπως π.χ η Ιονική Τράπεζα (Μπαμπούνης Χ. 1999).

Στο σχετικά νεοσύστατο ελληνικό κράτος η δημιουργία βιομηχανικών μονάδων αποτελούσε θέμα συζητήσεων στις οικονομικές και πολιτικές αναλύσεις, και τους σχεδιασμούς. Η ανάπτυξη όμως, που για την υπόλοιπη Ευρώπη έτρεχε με ρυθμούς απίστευτους, για την Ελλάδα ήταν αποσπασματική και ευκαιριακή βασιζόμενη περισσότερο στην επεξεργασία αγροτικών προϊόντων.

19ος αιώνας. Η εποχή της ανάπτυξης

Η πρώτη απόπειρα ανάπτυξης γύρω στο 1870 γρήγορα χάνει τη δυναμική της, ενώ οι συνθήκες είναι καταλληλότερες τα τελευταία χρόνια του 19ου αιώνα και στα πρώτα χρόνια του εικοστού, όπου δημιουργείται ένα βιομηχανικό δυναμικό πολυδιάστατο με θετικούς δείκτες στην βαριά βιομηχανία, μεταλλουργία και τσιμεντοβιομηχανία.

Η προσάρτηση των Επτανήσων και της Θεσσαλίας δεν επέφερε μεγάλες αλλαγές, μόνο θετικότητα βλέπουμε μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η βιομηχανία συμβάλλει ιδιαίτερα στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Δυστυχώς μένει πάντοτε δευτερεύουσα και αποζητά συνέχεια την παρέμβαση του κράτους. Αυτό οφείλεται είτε

στην έλλειψη πραγματικών πρώτων υλών, είτε στην πληθυσμιακή και εδαφική πρόσβαση της χώρας, είτε στην έλλειψη κρατικής μέριμνας για το συγκεκριμένο κλάδο της οικονομίας.

Ένας πολύ σοβαρός λόγος που ο κλάδος της βιομηχανίας παρέμεινε σε στασιμότητα μέχρι στις αρχές του 19ου αιώνα ήταν η έλλειψη οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου το οποίο θα διευκόλυνε τις μεταφορές, θα μείωνε το κόστος παραγωγής και θα έκανε τα προϊόντα ανταγωνιστικά. Η βιομηχανική ανάταξη, η αύξηση της παραγωγής και η αστικοποίηση οδηγούν υποχρεωτικά στην δημιουργία οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου από το 1835 και μετά με απότομη αύξηση της ζήτησης τεχνιτών στις κατασκευές αυτές.

Η μεγαλύτερη ώθηση δίνεται το 1880 στις πρωθυπουργίας **του Χαρίλαου Τρικούπη** όπου κατασκευάζονται 900 χιλιόμετρα σιδηροδρομικής γραμμής με πάρα πολλά προβλήματα, τα πιο πολλά οικονομικά, όπου το δίκτυο καταφέρνει να ολοκληρωθεί το 1909. Το έργο δεν είναι ιδιαίτερο φιλόδοξο, αποτελεί όμως οπωσδήποτε βάση εκσυγχρονισμού και ένταξης της Ελλάδας σε ευρωπαϊκό τρόπο ζωής.

Παράλληλα έχουμε και άλλα δημόσια έργα όπως η αποξήρανση της λίμνης Κωπαΐδας στη Βοιωτία, η οποία εκτός από την καταπολέμηση της ελονοσίας δημιούργησε εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης, αιμοδοτώντας οικονομικά και την γεωργία. Είναι η αρχή της κατασκευής μεγάλων 'εθνικών' δρόμων, δηλαδή ουσιαστικά η έναρξη της βελτίωσης του οδικού δικτύου, που είναι απαραίτητο και στο εμπόριο και στην αστικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας.

Οι μεγάλες τεχνικές κατασκευές της εποχής εκείνης όπως η διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου, που ξεκίνησε ως αισιόδοξα κερδοφόρο σχέδιο από γαλλική τεχνική εταιρεία, εγκαταλείφθηκε δυστυχώς ξαφνικά. Ολοκληρώθηκε βέβαια από το ελληνικό κράτος, όπως και η διάνοιξη του πορθμού του Ευρίπου και η κατασκευή του συστήματος φάρων στην ελληνική ακτογραμμή, αλλά ουσιαστικά δεν υπήρξε για την περίοδο αυτή όφελος.

Η κατασκευή όλων αυτών των μεγάλων έργων σε όλη την επικράτεια είναι από την μία μεριά αφορμή για την ανάγκη δημιουργίας τεχνιτών μέσης εκπαίδευσης ιδιωτικού κυρίως και ελάχιστα δημοσίου τύπου, λύνει δε την απασχόληση αστικών και ημιαστικών περιοχών και δημιουργεί μια νέα οικονομικά εύρωστη τάξη εργοληπτών και ιδιοκτητών εργοληπτικών εταιρειών. Είναι όμως πολυέξοδο σχέδιο και το κράτος δεν μπορεί να ανταποκριθεί, δεν μπορεί να εξασφαλίσει δηλαδή τα κεφάλια για την συνέχιση και ολοκλήρωση του, το ξένο δε ενδιαφέρον είναι πενιχρό. (Δενδρινού -Αντωνακάκη 1970)

Το κράτος υποβάλλεται αναγκαστικά σε δανεισμό για την ολοκλήρωση των περισσότερων έργων, που ήταν μεγαλειώδη, στοχεύοντας στην οικονομική του ανάκαμψη μέσω της βελτίωσης των μεταφορών και στην προσέλκυση έτσι ξένων κεφαλαίων από την ευρύτερη διασύνδεση της χώρας με τα άλλα ευρωπαϊκά κυρίως κράτη καταλήγοντας με αυτό τον τρόπο στην αναγκαία εμπορική και βιομηχανική ανάπτυξη.

Ο εξωτερικός δανεισμός στην περίοδο αυτή υπέρ πολλαπλασιάζεται και πολύ σύντομα η χώρα βρίσκεται να χρωστά πολλά περισσότερα του ετήσιου προϋπολογισμού της μια και οι στόχοι δεν επιτεύχθηκαν, οι επενδύσεις δεν είναι του αναμενομένου διαμετρήματος και η βιομηχανία περιορίζεται σε ελαφρά κυρίως και σχετικά μικρή, χωρίς να γίνει η έκρηξη και να

μετατραπεί ο τόπος σε βιομηχανικό παράδεισο παρόλο που και οι πολιτικές και οι καιρικές συνθήκες ήταν ευνοϊκές (Δενδρινού- Αντωνακάκη 1971).

Παρακάτω παραθέτουμε τα κυριότερα δάνεια στην περίοδο αυτή:

Τα κυριότερα δάνεια από το εξωτερικό κατά την περίοδο 1880-1892

ΕΤΟΣ	ΑΙΤΙΑ	ΠΟΣΟ	ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΟΔΑ
1880	Κάλυψη ελλειμμάτων 1877-1880	120. 000. 000	-
1883	-	-	58. 000. 000
1884	-	100. 000. 000	-
1887	Μονοπωλίων	185. 000. 000	176. 000. 000
1889	-	30. 000. 000	-
1889	-	125. 000. 000	-
1890	Σιδηροδρόμων	45. 000. 000	123. 000. 000
1891	Σιδηροδρόμων	15. 000. 000	-
1892	Εθνικών δρόμων	20. 000. 000	-
Συνολικό χρέος 1892		818. 500. 000	-

Πίνακας 3.4: Αρχείο ΕΛΣΤΑΤ

Το 1893 η Ελλάδα θα υποστεί την πρώτη μεγάλη της πτώχευση με τεράστιο πολιτικό κόστος καθώς τα οικονομικά του κράτους διαχειρίζονται εκπρόσωποι έξι μεγάλων δυνάμεων(Αγγλία Γαλλία, Αυστρία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία) που αναλαμβάνουν και την διαχείριση των βασικών κρατικών εσόδων του μονοπωλίου του φωτιστικού πετρελαίου, των σπέρτων, των παιγνιόχαρτων των τσιγάρων, της σμύριδας της Νάξου, του καπνού, τα λιμενικά δικαιώματα αλλά και την εξυπηρέτηση των πολεμικών υποχρεώσεων της Ελλάδας προς την Οθωμανική αυτοκρατορία μέσω ενός νέου μεγάλου δανεισμού.

Η **επιτροπεία** κατάφερε μέσα σε λίγα χρόνια γύρω στο 1910 να παρουσιάσει πλεονασματικούς κρατικούς προϋπολογισμούς, οι οποίοι έδωσαν την δυνατότητα στον Ελευθέριο Βενιζέλο αργότερα να συμμετάσχει στους Βαλκανικούς Πολέμους χωρίς τις δραματικές επιπτώσεις του παρελθόντος.

Οι πανίσχυροι έμποροι Έλληνες της διασποράς είναι απρόθυμοι να επενδύσουν στην Ελλάδα . Μόνο μετά το 1860 και μετά από πολυετείς συζητήσεις και μόνο αφού μεσολάβησαν

πολιτικά γεγονότα όπως οι κρητικές επαναστάσεις και η αλλαγή του καθεστώτος διαχείρισης των χριστιανών στην Τουρκία και άνοιξαν οι δρόμοι του εμπορίου σε συνδυασμό με την ευρωπαϊκή κρίση, άρχισαν οι επενδύσεις των ομογενών σε ακίνητα και μια δειλή αλλά υπολογίσιμη μέτρησης επένδυση σε μικρομεταποιητικές επιχειρήσεις.

Για την αντιμετώπιση των Βαλκανικών Πολέμων συνομολογούνται τέσσερα εξωτερικά δάνεια με χώρες της Ευρώπης και η Μκρασιατική Καταστροφή το 1922 που ακολούθησε δυστυχώς την ευτυχή προσάρτηση των εδαφών της Μακεδονίας και της Θράκης, αναγκάζει τον Ελευθέριο Βενιζέλο να προβεί και σε καινούργιο ,παρόλη τη βοήθεια οικονομική και στρατιωτική από μέρος της Αντάντ.

Η εποχή του μεσοπολέμου

Η Εποχή του μεσοπολέμου (1922-32) είναι μία περίοδος μεγάλης ανόρθωσης της οικονομίας όπου ιδρύθηκαν αρκετές βιοτεχνίες και βιομηχανίες και πραγματοποιήθηκαν μεγάλα δημόσια έργα, όπως το φράγμα της λίμνης του Μαραθώνα. Η σταθεροποίηση της δραχμής επιτρέπει αύξηση της εμπορικής κίνησης και της βιομηχανίας και η εισροή προσφυγικού πληθυσμού κυρίως μετά την μικρασιατική καταστροφή αλλάζει και τον πληθυσμιακό χάρτη πλουτίζοντας τη χώρα με εργατικό δυναμικό και δραστήριους μικροεμπόρους.

Παράλληλα συνομολογούνται **εννέα εξωτερικά δάνεια** τα οποία προέρχονται από πολλές χώρες και για πρώτη φορά από τις ΗΠΑ που θα χρησιμοποιηθούν για την αποκατάσταση των προσφύγων και την πληρωμή προηγούμενων δανείων. Η Ελλάδα έχει δανειστεί περίπου 2 εκατομμύρια χρυσά φράγκα μέχρι τότε και χρωστά άλλα τόσα και έτσι την βρίσκει η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1932 και όντας πολύ ευάλωτη οδηγείται σε νέα πτώχευση διότι εξαρτάται από τα ξένα κεφάλαια και τις διεθνείς συγκυρίες.

Ειδικότερα το 1932 η εξαγωγή του καπνού μειώνεται στα μισά το ίδιο και η σταφίδα που είναι τα κύρια εξαγωγίμα προϊόντα της χώρας και η φορολογία πολλαπλασιάζεται 37 φορές.

Το 1936 η εξουσία αναλαμβάνεται από το καθεστώς της 4ης Αυγούστου που αποκαθιστά την αναντιστοιχία οικονομικών δεικτών και μισθών δημιουργώντας το **ΙΚΑ** και βελτιώνοντας σημαντικά τα δημοσιονομικά που είχαν τελείως ξεφύγει. Ιδιαίτερα βελτιώνονται οι εργασιακές συνθήκες των τεχνιτών μέσης εκπαίδευσης που απασχολούνται στις βιοτεχνίες και δίνεται η δυνατότητα της εξέλιξής τους.

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος έχει ως επακόλουθο την καταστροφή του παραγωγικού ιστού , ένα μεγάλο λιμό και την καταστροφή μεγάλων δημοσίων έργων όπως γεφυρών λιμανιών είτε από τους πολέμους είτε από αντιστασιακές ενέργειες. Λίγο πριν τη γερμανική κατοχή ο ελληνικός χρυσός από την Τράπεζα της Ελλάδας μεταφέρεται στο Κάιρο για την διάσωσή του και επέρχεται απόλυτη εξαθλίωση του λαού με τους τοκογλύφους - μαυραγορίτες να εξαγοράζουν περιουσίες για λίγο φαγητό.

Κύριο μέλημα μετά την λήξη του πολέμου είναι η ανασυγκρότηση της χώρας από την κατοχική καταστροφή που φτάνει να έχει γίνει 33 φορές το εισόδημα του 1946 και που αποτελεί

εκρηκτικό συνδυασμό με τον εμφύλιο πόλεμο και τις υπέρογκες στρατιωτικές δαπάνες, τις μεγαλύτερες στη Δυτική Ευρώπη που είναι το 28% των συνολικών εξόδων.

Η Ελλάδα εντάχθηκε στο **σχέδιο Μάρσαλ** αλλά εξαιτίας του εμφυλίου τα κονδύλια τα διατιθέμενα για την οικονομική της ανάπτυξη καταναλώθηκαν κυρίως για ένοπλες συρράξεις. Εκτός αυτού ένα πολύ μικρό μέρος της οικονομικής υποστήριξης φτάνει πραγματικά στην χώρα χωρίς να είναι ξεκάθαρο τι έχει απογίνει με τα υπόλοιπα.

Κατά ένα μεγάλο μέρος ο εμφύλιος πόλεμος σημαδεύει την οικονομική πορεία της Ελλάδας μια και οι αντίπαλες πλευρές υποστηρίζουν δύο αντίθετα οικονομικά συστήματα, τον καπιταλισμό και τον κομμουνισμό και θα αφήσει το στίγμα του στην οικονομία αρκετά χρόνια και μετά τη λήξη του.

Οι 18 κυβερνήσεις της μεταπολεμικής περιόδου για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα της αποκατάστασης των υλικών ζημιών και να προχωρήσουν σε στάδιο οικονομικής ανάπτυξης υποτιμούν 8 φορές τη δραχμή.

Μέχρι το 1955 η Ελλάδα έχει συνάψει τρία εξωτερικά δάνεια και το δημόσιο χρέος της αποτελείται από το προπολεμικό και το μεταπολεμικό το προπολεμικό δε είναι υπερτριπλάσιο του μεταπολεμικού. Στο προπολεμικό δημόσιο ο εξωτερικός δανεισμός είναι το 90% αλλά μέχρι το 1967 οι κυβερνήσεις θα διακανονίσουν όλο σχεδόν το προπολεμικό εξωτερικό δημόσιο χρέος το οποίο ανέρχεται σε 6,5 δισεκατομμύρια δραχμές.

Το σύγχρονο κράτος

Η περίοδος της οκταετούς διακυβέρνησης Κωνσταντίνου Καραμανλή χαρακτηρίζεται ως οικονομικό θαύμα της οκταετίας χάρης στην ανεξέλεγκτη αντιπαροχή και τα περίφημα “τέσσερα πόδια”. Η Ελλάδα το 1963 είναι η δεύτερη ταχύτερα αναπτυσσόμενη χώρα στην Ευρώπη με επόμενη τη Δυτική Γερμανία. Γίνονται μεγάλα έργα στη γεωργία, τον τουρισμό, τη βιομηχανία, το οδικό δίκτυο και υπογράφεται η κατ αρχήν συμφωνία σύνδεσης με την ΕΟΚ (Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα).

Ποιά είναι αυτά τα τέσσερα πόδια στήριξης της οικονομικής ανέλιξης ?

-**Το ναυτιλιακό συνάλλαγμα** η Ελλάδα γίνεται η πρώτη ναυτιλιακή δύναμη του κόσμου. Οι ναυτικοί τροφοδοτούν με χρήμα την αγορά μέσω των οικογενειών τους.

-**Το μεταναστευτικό συνάλλαγμα** που εισρέει από το νόστο των εργατών στην Γερμανία, το Βέλγιο, την Αυστραλία και τις ΗΠΑ.

-**Το τουριστικό συνάλλαγμα** που ολοένα και αυξάνεται μια και η χώρα εξελίσσεται σε προσφιλή προορισμό των ευρωπαίων και όχι μόνο αρχής γενομένης από τα νησιά Κέρκυρα και Ρόδο. και

-**Οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων** όπως λάδι, σταφίδα κρασί και φρούτα.

Το οικονομικό πολιτικό τοπίο αρχίζει να σταθεροποιείται.

Η δικτατορία των συνταγματαρχών το 1967 ακολουθεί εθνικιστική δημαγωγική πολιτική με συνεχώς πληθούμενες κατασκευές τεχνικών έργων σε όλη την επικράτεια, όπως δρόμους και ηλεκτροδότηση και του πιο απομακρυσμένου χωριού που θα έχει ως αποτέλεσμα την ανάγκη

ακόμα περισσότερων εργατικών χεριών και εργοδηγών, την έντονη αστυφιλία αλλά και την ερήμωση της υπαίθρου με παράλληλη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των μέσων και χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων.

Δυστυχώς όπως και στη μεταπολεμική περίοδο έτσι και στη δικτατορία έχουμε τη γνωστή κατασπατάληση κοινωνικών πόρων.

Η λέξη "θαλασσοδάνεια" που σημαίνει ότι πολλοί δανειοδοτήθηκαν με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη αλλά αντί αυτής χρησιμοποίησαν τα δάνεια για προσωπικό όφελος είναι συνυφασμένη με την περίοδο.

Επιπλέον η δικτατορία για να αποκτήσει λαϊκή αποδοχή παραχώρησε μεγάλο αριθμό ανεξέλεγκτων δανείων που δεν εισπράχθηκαν, στην κατασκευή πολλών δημοσίων έργων και στην απόσβεση των αγροτικών και των βιομηχανικών χρεών σπαταλώντας ποσά από την Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδας, απασχολώντας όμως παράλληλα αρκετά εργατικά χέρια για αυτό οπότε και οι αντιδράσεις στην παρουσία της μη κοινοβουλευτικής κυβέρνησης δεν ήταν οι αναμενόμενες. Η στροφή της ελληνικής οικονομίας από αγροτική σε βιομηχανική τότε οφείλεται στα αμερικανικά επενδυτικά κεφάλαια, τα μόνα που εισρέουν καθώς είναι οι μόνοι που αναγνωρίζουν την δικτατορική κυβέρνηση ως νόμιμη.

Τα οικονομικώς αξιοσημείωτα γεγονότα είναι

- η αντιμετώπιση από μέρους των συνταγματαρχών της φτώχειας με τη διαγραφή των αγροτικών χρεών
- τετραπλασιασμός εσωτερικού δανεισμού, Συνολικά ελήφθησαν 19 εξωτερικά δάνεια που κάλυψαν το 92% του δημόσιου χρέους, εμφανίζονται δε για πρώτη φορά τα δάνεια σε συνάλλαγμα των εργοληπτικών εταιρειών που λαμβάνονταν με εγγύηση το ελληνικό Δημόσιο, τα οποία εν συνεχεία παραχωρούσαν στο Ελληνικό Δημόσιο για την εκτέλεση δημοσίων έργων και αυτοί ορίζονταν ανάδοχοι.
- ο εξωτερικός δανεισμός της χώρας ξεπέρασε τρεις φορές τα δάνεια που είχε λάβει το ελληνικό κράτος από το 1830 και αρχίζει να δημιουργείται ο εφιάλτης του υψηλού εξωτερικού χρέους, ο δε πληθωρισμός τρέχει με 30%
- αριθμητικά το δημόσιο χρέος το 1974 ανέρχεται στο 25% του ΑΕΠ και όπως λέει ο Ξενοφών Ζολώτας η περίοδος της Δικτατορίας είναι περίοδος οικονομικής διόγκωσης και όχι οικονομικής ανάπτυξης.

Μέχρι το 1981 το δημόσιο χρέος συνεχώς διογκώνεται αλλά αργά ώστε φτάνει στο ποσοστό του 27% του ΑΕΠ.

Το 1981 η Ελλάδα υπογράφει την προσχώρησή της στην ΕΟΚ η οποία ολοκληρώνεται το 1981 και μέχρι το 1980 η εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους καλύπτεται κατά 33% από τα τακτικά έσοδα της περιόδου ενώ συνομολογούνται 18 δισεκατομμύρια δολάρια εξωτερικά δάνεια για την κάλυψη των υποχρεώσεων.

Η προσφυγή στον εξωτερικό δανεισμό γίνεται για έργα συγκοινωνιακής αγροτικής και αστικής υποδομής.

Σημαντική απόφαση είναι η εξίσωση των δύο φύλων στο επίπεδο των μισθών και αναγνώριση της δουλειάς τους ως ίση, πράγμα που βελτιώνει το βιοτικό επίπεδο περισσότερο,

αλλά αυξάνει το κόστος του δημοσίου τομέα. Στην εποχή βλέπουμε ιδιαίτερη αύξηση του αριθμού δημοσίων υπαλλήλων και κυρίως γυναικών. Το φαινόμενο είναι ρουσφετολογικό και βασίζεται στις κοινωνικές συνθήκες, με πρόσκαιρο δυστυχώς όφελος για τον ευρύ λαό. Οι μέσοι εργολήπτες –εργοδηγοί κοινωνικά υποτιμώνται.

Στο διάστημα της διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ έως το 1985 ο Αντρέας Παπανδρέου προχωρά σε σειρά εθνικοποιήσεων “κοινωνικοποιήσεων” όπως λεγόταν, πολλών επιχειρήσεων. Πέρασαν λοιπόν σε κρατικό έλεγχο επιχειρήσεις που ανήκαν ισχυρούς οικονομικούς παράγοντες πως η ΠΥΡΚΑΛ τα τσιμέντα ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ η Ελληνική Χαλυβουργία τα ναυπηγεία Σκαρामαγκά της οικογένειας Νιάρχου, η Πειραιϊκή Πατραϊκή κ. α., ο πληθωρισμός δε σημειώνει αξιοσημείωτη μείωση και όπως φαίνεται από τα στοιχεία η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ παραλαμβάνει πληθωρισμό 24, 2% και παραδίδει το 1989 13, 1%. Το 1991 όμως ο πληθωρισμός εκτινάσσεται στο 20, 4% πράγμα που αποδίδεται στην πολιτική αστάθεια.

Η κυβέρνηση Κωνσταντίνου Μητσοτάκη παραλαμβάνει δημόσιο χρέος αντιστοιχούμενο στο 80% του ΑΕΠ και παραδίδει το 1993 χρέος 110% του ΑΕΠ διοχετεύοντας χρήματα σε μη βιώσιμες επιχειρήσεις δημόσιες ή ιδιωτικές και αποτυγχάνοντας να ιδιωτικοποιήσει εταιρείες - επιβαρύνσεις του κράτους λόγω υπερβολικών αντιδράσεων των εργαζομένων.

Το κράτος προτιμά να δανείζεται από ελληνικές πηγές παρά από το εξωτερικό.

Το 2000 η Ελλάδα καταφέρνει να γίνει μόλος της Ευρωζώνης και να βρίσκεται ανάμεσα στις ισχυρότερες οικονομικά χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΟΜΩΣ...

Την τελευταία δεκαετία το δημοσιονομικό έλλειμμα εκτοξεύεται, η ανεργία αγγίζει το 28%, το δημόσιο χρέος είναι πάνω από το 170% με βάση τα επίσημα αρχεία της ΕΛΣΤΑΤ δεν υφίστανται επενδύσεις, πολλές ακόμα και επιδοτούμενες επιχειρήσεις μεταναστεύουν σε άλλες χώρες εξ αιτίας της αβάσταχτης φορολόγησης, η Ελλάδα αντιμετωπίζει προβλήματα στη συνέχιση του εξωτερικού δανεισμού και αναγκάζεται να καταφύγει στον μηχανισμό στήριξης από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ.

Παραθέτουμε σχετικό πίνακα

	βοήθεια από ΔΝΤ	Τόκοι	Χρεωλύσια
2011	47, 3	12, 5	34, 7
2012	42, 8	11, 1	31, 7
2013	76, 2	9, 6	26, 6
2014	80, 3	8, 6	31, 6
2015	98, 2	7, 1	51, 3

Πίνακας 3.5 Αρχείο ΕΛΣΤΑΤ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Σχέση της Ελληνικής βιομηχανίας και της ΤΕΕ (Τεχνική Επαγγελματική Εκπαίδευση)

Πρώτη η Ελλάδα από όλες τις Βαλκανικές Χώρες (νόμος 1837) θεμελιώνει την βιομηχανία κατά το πρότυπο των δυτικών χωρών συστήνεται επιτροπή ‘επί της εμπνευσμένης της βιομηχανίας’ με σκοπό να συσκέπτεται πολύ τακτικά και να ‘υποβάλλει προτάσεις’ (Γ. Αναστασόπουλος 1947) ‘διά των οποίων μπορεί να αναπτυχθεί η γεωργία και η βιομηχανία στην Ελλάδα’.

Το τοπίο είναι ενθαρρυντικό όμως μόνο για τις μεγάλες βιομηχανίες μία και μικρές μονάδες επιχειρηματικές δεν εγκρίνονται λόγω της οθωμανικής ακόμα αντίληψης εξουσίας που υπάρχει στο κύριο κράτος. Εξάιρεση αποτελούν οι επιχειρήσεις γύρω από τα γεωργικά προϊόντα που θεωρούνται το οικονομικό μέλλον της χώρας. Ο Γρηγόρης Παλαιολόγος, πρωτεργάτης της συγκεκριμένης πολιτικής πιστεύει ότι η γεωργική εκπαίδευση είναι αναγκαϊότερη από τη σύσταση μιας τράπεζας.

Όταν το 1860 ανοίγει ο δρόμος για τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας ο αστικός τομέας ζει ακόμα την εποχή της μικρής χειροτεχνικής βιοτεχνίας και έτσι για να καλυφθούν οι άμεσες καταναλωτικές ανάγκες σε είδη πολυτελείας αρχίζει η ανεξέλεγκτη εισαγωγή αγαθών η οποία θα κοστίζει μία συνεχή μεταφορά κεφαλαίων οποιασδήποτε μορφής στο εξωτερικό.

Αυτό γιατί η ελληνική βιομηχανία που θα μπορούσε να παίξει κύριο ρόλο παραμένει σε μορφή μικρής βιοτεχνίας ,με εξάιρεση την κλωστοϋφαντουργία, δηλαδή χωρίς σημαντική τεχνολογική καινοτομία. Την στασιμότητα της βιομηχανίας αποδίδουν στην απραξία της εξουσίας της εποχής.

Λίγα χρόνια όμως αργότερα από το 1880 και μετά η ελληνική βιομηχανία απογειώνεται, νέα εργοστάσια λειτουργούν ενώ τα υπάρχοντα τριπλασιάζουν ή τετραπλασιάζουν την δυναμικότητα τους με αποτέλεσμα καινοτόμες οικονομικές χρηματιστηριακές δραστηριότητες να κάνουν την εμφάνισή τους. Η περίοδος χαρακτηρίζεται από πληθώρα καινοτόμων οικονομικών και χρηματιστηρίων δραστηριοτήτων με αποτέλεσμα ο οικονομικός χώρος να μεταμορφώνεται ριζικά χάρις στους Έλληνες χρηματιστές του εξωτερικού

Κατά τον οικονομολόγο Α. Βερναδάκη η Ελλάδα δύσκολα θα αποκτούσε βιομηχανία γιατί στερείται ‘βιομηχανικής εκπαίδευσης και ανατροφής’ και χρειάζεται “ξένα εργατικά χέρια ασκημένα στις εν λόγω εργασίας’.

Όμως η Ελλάδα έχει ‘ικανούς και νοήμονες εργάτες’ (Παναγιωτόπουλος Β. 1980) που πολύ γρήγορα θα μπορούσαν να μεταβληθούν σε τεχνίτες αρκεί να περνούσαν την κατάλληλη εκπαίδευση, υπάρχουν δηλαδή στον αστικό χώρο αρκετοί άνθρωποι που δεν έχουν άλλες πηγές εισοδημάτων εκτός από την αμοιβή της καθημερινής τους εργασίας και που καταρτιζόμενοι θα ήταν δυνατόν να αποτελέσουν την εργατική τάξη(Παναγιωτόπουλος Β. 1980).

Ο Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων κάτω από άλλη οπτική γωνία αποδίδει την βραδεία εξέλιξη της ελληνικής βιομηχανίας στον δέκατο ένατο αιώνα αρχικά στην ‘έλλειψη βιομηχανικής πίστωσης’ (Β. Παναγιωτόπουλος 1980) στις εσωτερικές και εξωτερικές ανωμαλίες ή στην αστάθεια της οικονομικής και βιομηχανικής πολιτικής και σε δεύτερο λόγο στην έλλειψη εργατών φθηνών εργαλείων και στον ανταγωνισμό των ελληνικών εργοστασίων με τα ξένα.

Τα απαραίτητα για τον εκσυγχρονισμό της παραγωγής εργαλεία εισάγονταν μαζί με τον τεχνίτη εγκατάστασης και συντήρησης οπότε το κόστος ήταν υπερτριπλάσιο και επιβάρυνε τη δυνατότητα ανάπτυξης της βιομηχανίας.

Ένας άλλος λόγος που επικαλείται ως σοβαρό ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς για την επιβράδυνση της βιομηχανικής ανάπτυξης της εποχής είναι η κυρίαρχη οικονομική ολιγαρχία που δεν υπερβαίνει τις συνειδησιακές τις δυνατότητες και δεν θέλει να μετατραπεί σε εθνική αστική τάξη από τη μία μέρα στην άλλη. Έτσι λοιπόν με την έλλειψη ουσιαστικής τεχνικής κατάρτισης στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα, η χώρα διαθέτει ‘ολιγάριθμους εργάτες και τεχνίτες και πληθώρα εμπόρων ελεύθερων επαγγελματιών και κάθε λογής διαμεσολαβητών’ (Β. Παναγιωτόπουλος 1980).

Με βεβαιότητα θα μπορούσαμε να πούμε ότι άμεσοι λόγοι ανάπτυξης της ελληνικής βιομηχανίας εκείνη την εποχή όσο αυτή δεν είναι καθόλου ανταγωνιστική στις αγορές δεν υπάρχουν. Και όσο επίσης διαπιστώνουμε ότι ο αγροτικός τομέας δεν έχει ακόμα κορεστεί από εργατικά χέρια ούτε έχει αρχίσει η περίοδος της αστυφιλίας, η στασιμότητα συνεχίζεται. Μάλιστα όταν παράλληλα συγκροτείται ένα σώμα Ελλήνων τεχνιτών-επιστημόνων που οι πιο πολλοί ήταν απόφοιτοι γαλλικών σχολείων, που δεν κατευθύνονται στην βιομηχανία αλλά κατά το γαλλικό πρότυπο γίνονται μηχανικοί- κρατικοί λειτουργοί, άποψη που επικρατεί το πλείστον στους αποφοίτους του ελληνικού Πολυτεχνείου, η βιομηχανία τελματώνεται ακόμα περισσότερο.

Τελικά λίγοι κατευθύνονται προς την βιομηχανία ,είναι όμως αρκετοί μία και υπάρχουν πολλοί ‘εισαγόμενοι’ δηλαδή τεχνίτες προερχόμενοι από χώρες της Ευρώπης αρκετά εξειδικευμένοι. Το φαινόμενο είναι λυπηρό για την φτωχή ελληνική οικογένεια (Χ.Αγριαντώνη 1990).

Υποχρεωτικά με την είσοδο του εικοστού αιώνα πραγματοποιούνται στην Ελλάδα μεγάλες οικονομικές αλλαγές, αφενός μεν λόγω της ανάπτυξης της ναυτιλίας και υποχρεωτικά και της ναυτιλιακής βιομηχανίας καθώς και των τραπεζών αλλά και από την άλλη λόγω της υπερβολικής ανεργίας των γραμματισμένων καθώς οι δημόσιες υπηρεσίες έχουν γεμίσει και υπάρχει πλήθος ‘αέργων θεσιθηρών’ (Α. Ευταξίας 1899) γιατί η παραπαίουσα αστική τάξη αρνείται ακόμα να δώσει εργασιακό χώρο σε τεχνικούς- επιστήμονες που τους θεωρεί κατώτερους.

Πραγματικά η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ποσοστό δημοσίων υπαλλήλων σε όλο τον κόσμο, το βασίλειο διέθετε εκτός από μία απίστευτη στρατιά αξιωματικών μια ακόμα στρατιά δικαστικών, δικηγόρων και γιατρών αχρήστων όπως παρατήρησε ο Αμπού.

Το 1890 ένας ταξιδιώτης γράφει ‘πουθενά αλλού κανείς δεν συναντά τόσους κυβερνητικούς υπαλλήλους, υπολόγισα ότι μαζί με τις οικογένειές τους αποτελούν το ένα δέκατο του πληθυσμού πληρώνονται λίγο αλλά οι μισθοί τους αποτελούν μεγάλο φορτίο για το έθνος’.

Ο Κωνσταντίνος Σκόκος, χρονογράφος της εποχής σχολιάζει ως εξής ‘η ελληνική γυμνασιακή εκπαίδευση με την έλλειψη πρακτικών σχολών σύμφωνα με τις ανάγκες και τις αξιώσεις του νεότερου πολιτισμού δεν εγγυάται τίποτε άλλο παρά υπεράριθμους επιστήμονες και ημιμαθείς υπαλλήλους’ που εποφθαμιούν μία θέση στο κράτος που θα εξασφαλίζει μόνο τον επιούσιο της ημέρας αποφεύγοντας τις σκληρές αγροτικές εργασίες, ‘ελκόμενοι από την καρέκλα της πρωτεύουσας’ (Γ.Αναστασόπουλος 1947).

Η Αθήνα ασκεί απίστευτη έλξη στους κατοίκους της υπαίθρου με τις δημόσιες υπηρεσίες της και φτάνουμε στο σημείο ένας υπάλληλος εν ενεργεία να αντιστοιχεί σε έναν τουλάχιστον άνεργο που εποφθαμιά μία κρατική θέση. Οι μάζες αρχίζουν και συγκεντρώνονται στις μεγάλες πόλεις με αρχηγό βέβαια την Αθήνα και αποτελούν τα βασικά στηρίγματα του πελατειακού συστήματος που γεννιέται.

Οι διαμορφούμενες στον ελληνικό χώρο κοινωνικές συνθήκες όπως παραδείγματος χάριν η αστική τάξη, οι φιλελεύθεροι διανοούμενοι, οι των ευρωπαϊκών προτύπων εκπαιδευμένοι Έλληνες και το γενικότερο κλίμα θα δημιουργήσει ένα μικρό αριθμό μαθητών που θέλουν πρακτικότερη εκπαίδευση και δεν κατευθύνονται στην κλασική παιδεία και η λειτουργία του Πολυτεχνείου, της Βιοτεχνικής εταιρείας, της Βιομηχανικής και Εμπορικής Ακαδημίας θα είναι οι πρώτες απόπειρες δημιουργίας συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης στον τόπο.

Αλλά και η αύξηση του χρηματικού όγκου, ο πολλαπλασιασμός των τραπεζικών οργανισμών κατέστησαν εμφανή την ανάγκη ύπαρξης εξειδικευμένου προσωπικού που αφορούσε περισσότερο την αναγκαιότητα της εμπορικής εκπαίδευσης και έτσι σε βάση ιδιωτικής πρωτοβουλίας ιδρύονται ιδιωτικά εκπαιδευτήρια ‘εμπορικού τύπου’ (Ζάχαρης 1989).

Η άφιξη των προσφύγων από τη Μικρασιατική Καταστροφή και τον Παγκόσμιο Πόλεμο, που είναι ελληνικός πληθυσμός έχουν μεγάλη επίπτωση στην ελληνική οικονομία και παρά τη στασιμότητα της αγροτικής και βιομηχανικής παραγωγής είναι παράγοντας εξέλιξης. Οι Πρόσφυγες εισρέουν κατά χιλιάδες στις πόλεις, δεν έχουν το περιθώριο μετανάστευσης, εργάζονται λοιπόν ως τυπικοί ημερομίσθιοι εργάτες με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται φθίνουσα πορεία των ημερομισθίων, λόγος όμως που συνέβαλε πολύ θετικά στην εκκίνηση της βιομηχανικής ανάπτυξης. Περνάμε από την περίοδο της εποχικής ή περιοδευόμενης εργατικής δύναμης στη φάση του σχηματισμού μιας μόνιμης εργατικής δύναμης κυρίως στις ελληνικές πόλεις (Κυρίδης 2001).

Η παρουσία λοιπόν των προσφύγων μπορεί να θεωρηθεί τομή γιατί φαίνεται να είναι ο κύριος τροφοδότης εργατικής δύναμης στις βιομηχανίες χωρίς αγροτικούς δεσμούς και δυνατότητες επανάκαμψης στα πατρικά χώματα και εδραιώνει μία καινούργια εποχή στην οποία πρωταγωνιστικό ρόλο θα παίξει ο μέσος τεχνίτης παρόλη την πολιτική αστάθεια που επικρατεί και είναι αρνητικός παράγοντας.

Μεγάλα δημόσια έργα όπως δρόμοι λιμάνια στεγαστικά έργα - πολυκατοικίες για τους πρόσφυγες αποξηραντικά και αντιπλημμυρικά έργα θα είναι η ρίζα για την ανάγκη σταθεροποίησης της νομισματός, της δημιουργίας της Τράπεζας της Ελλάδος, της διατίμησης βασικών αγαθών για την προστασία της εγχώριας βιομηχανίας και σαν επίσης επιστέγασμα όλων

αυτών η δημόσια εκπαίδευση θα αναζητήσει τρόπους ένταξης στους 'πρακτικώς ενασχολούνται νέους στους κόλπους της(Ζάχαρης 1989).

Μέσα σε 12 χρόνια μέχρι το 1929, η βιομηχανία σημειώνει ιδιαίτερη εξέλιξη και ο εργατικός πληθυσμός τριπλασιάζεται. Αυτή η εξέλιξη της βιομηχανίας που οφείλεται αφενός μεν στην προσάρτηση στην ελληνική επικράτεια καινούργιων πλουσίων εδαφών και αφετέρου στην αύξηση του πληθυσμού διευρύνουν τον κύκλο της αγοράς και κατανάλωσης βιομηχανικών προϊόντων.

Γενικότερα σημειώνεται γενική τάση δημιουργίας ισχυρής εθνικής βιομηχανίας σε όλες τις χώρες του δυτικού κόσμου συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, εισρέουν άφθονα κεφάλαια στην χώρα, που αποσκοπούν στην προστασία και την ενίσχυση της βιομηχανίας, γεγονός που επιτρέπει κατά τον Ιωάννη Δροσοπούλου 'λίαν αισιόδοξες προβλέψεις για το βιομηχανικό μέλλον της Ελλάδας'.

Το έτος 1922 μπορεί να θεωρηθεί η αρχή μιας νέας σχέσης κράτους και βιομηχανίας γιατί ασκείται πλέον υπέρ της βιομηχανίας κρατική πολιτική και παρέμβαση σχεδόν συστηματοποιημένη.

Θα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη ότι οι διανοούμενοι της εποχής ονομαζόμενοι φιλελεύθεροι εξακολουθούν να βλέπουν τη χώρα αγροτική και εμποροναυτική, να την θεωρούν δεκανίκι της αγγλικής και γερμανικής βιομηχανίας και όχι ανεξάρτητη βιομηχανική δύναμη με δυναμική, συμπεριλαμβανομένου και του Ελευθερίου Βενιζέλου, με αποτέλεσμα η πορεία της εκβιομηχάνισης της χώρας να βραδύνεται εσκεμμένα.(Θεοδώρου Β 1992)

Σε όλον τον πρώτο αιώνα της απελευθέρωσης η οικονομική πρόοδος της χώρας βασίζεται στην αγροτική παραγωγή και στην εμπορική και ναυτική δύναμη και η ανάπτυξη της βιομηχανίας θεωρείται περισσότερο πολιτιστικό πρόβλημα και λιγότερο οικονομικό, περισσότερο ζήτημα ανόδου του γενικού μορφωτικού επιπέδου και ειδικότερα όσον αφορά τις τεχνικές γνώσεις παρά πρόβλημα κεφαλαίων και μισθωτής εργασίας(Κυριαζή Ν. 2006).

Ακόμα και όταν το κράτος βοηθά οικονομικά την ίδρυση βιομηχανιών προβάλλει ως ευεργετική συνέπεια της λειτουργίας τους την κατάρτιση έμπειρων τεχνιτών και όχι την αύξηση του κοινωνικού προϊόντος.

Παρόλα τα πραγματικά ή δημιουργούμενα εμπόδια η κατάρρευση σταδιακά των ελληνικών κοινοτήτων του εξωτερικού σε συνδυασμό με το κίνημα της εκβιομηχάνισης του πολιτισμένου πλανήτη, πλάθουν τη νέα κατάσταση στην αγορά εργασίας και ενισχύουν τη ζήτηση ειδικευμένων εργατών και τεχνιτών για όλες αυτές τις νεοϊδρυθείσες βιομηχανίες και για τις επιχειρήσεις Κοινής Ωφέλειας, που κάνουν για πρώτη φορά την εμφάνισή τους και στις οποίες γίνονται μεγάλες επενδύσεις, με μεγάλες όμως καθυστερήσεις κυρίως λόγω, όπως συνεχώς προβάλλουν, σημαντικής στενότητας κεφαλαίων.

Έτσι λοιπόν η έλλειψη τεχνικών γνώσεων βιομηχανών και εργατών τίθεται την ίδια μοίρα με την έλλειψη κεφαλαίων.

Ο υπεύθυνος τμηματάρχης Επαγγελματικής Εκπαίδευσης του Υπουργείου Γεωργίας το 1926, Ανάργυρος Ηλιάδης ασκώντας κριτική τονίζει ότι η εκπαίδευση από συστάσεως ελληνικού κράτους είναι κλασική ενώ η πρακτική τέτοια 'συστηματικώς και εσκεμμένως ψαλιδίζεται' και

η έλλειψή της είναι καταφανής σε όλη τη χώρα και συμπληρώνει ‘καταβάλλεται προσπάθεια μόνο από μέρος της ιδιωτικής πρωτοβουλίας η οποία όμως δεν μπορεί να αποδώσει πλήρη και ικανοποιητικά αποτελέσματα’ και ζητείται η ‘δημιουργία ανάπτυξης συστηματικού κλάδου τεχνικής εκπαίδευσης που θα μπορούσε να αποβεί τελεσφόρος’(Δενδρινού-Αντωνακάκη 1970).

Κάποιες τεχνικές επαγγελματικές σχολές αρχίζουν να λειτουργούν με πρωτοβουλίες κοινωφελών ιδρυμάτων και κληροδοτημάτων και τότε στα τέλη της δεκαετίας του 1920 ιδρύεται η **Σιβιτανίδειος Σχολή Τεχνών και Επαγγελμάτων, η Βαλλιάνειος Επαγγελματική Σχολή Ληξουρίου, η Τριάντειος Βιομηχανική Σχολή Πατρών και οι σχολές Επαγγελματικού Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Βόλου** για τις οποίες και το κράτος προχωρά υποχρεούμενο στη διαδικασία νομιμοποίησης και εποπτείας, ενώ παρατηρούμε μικρό αριθμό εμπορικών σχολών μέσης στάθμης να ιδρύει το Υπουργείο Παιδείας και να τις εντάσσει στο σύστημα μέσης εκπαίδευσης. Εν τω μεταξύ λειτουργεί και η **Σεβαστοπούλειος Εργατική σχολή και η Διπλάρειος Σχολή** (Δενδρινού-Αντωνακάκη 1970).

Παράλληλα η βιομηχανία στη δύση έχει μπει στην ‘νεοτεχνική της φάση’ η ανάπτυξη είναι απίστευτη ως συνεπακόλουθο όχι τόσο της εφαρμογής νέων εφευρέσεων ή της χρήσης νέων υλικών, όσο του επιστημονικού τρόπου σκέψης που έχει αρχίσει να εφαρμόζεται στην παραγωγή. Το αρχικό αποτέλεσμα είναι η σημαντική αύξηση της παραγωγής, το δεύτερο η δημιουργία μεγάλων μονάδων παραγωγής στη θέση των παλιών μικρών εργοστασίων και το τρίτο η εφαρμογή νέων οικονομικών μεθόδων με κύριο παράγοντα την ύπαρξη τεράστιων κεφαλαίων για την δημιουργία βιομηχανικής μονάδας.

Οι οικογενειακές επιχειρήσεις αντικαθίστανται αναγκαστικά από ανώνυμες εταιρείες ή εταιρείες περιορισμένης ευθύνης και επιχείρηση περνά στα χέρια καλοαμειβόμενων ειδικών στελεχών.

Η δημιουργούμενη μορφή βιομηχανίας έχει ανάγκη από νέο σύστημα τεχνικής εκπαίδευσης που θα αναλάβει την εκπαίδευση των ατόμων που θα απασχοληθούν σε αυτούς τους νέους κλάδους εργασίας και επομένως απαιτείται τεράστια αλλαγή στα εκπαιδευτικά συστήματα.

Ακόμα και στην Ελλάδα η επικρατούσα αντίληψη στην αστική τάξη επιτέλους αναγνωρίζει ότι πρέπει να ακολουθήσει την ευρωπαϊκή βιομηχανική ανάπτυξη, βλέπει την ανάγκη δημιουργίας γενιάς τεχνητών προσαρμοσμένων στην βιομηχανική πραγματικότητα όπως μηχανικών, ειδικευμένων εργατών και στελεχών και για πρώτη φορά θέτει ουσιαστικά σε τροχιά αναπροσαρμογής την εκπαίδευση, με βασική μεταρρύθμιση την στροφή του εκπαιδευτικού συστήματος μερικώς και προς τεχνικό προσανατολισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η Τεχνική εκπαίδευση σε ευρωπαϊκό επίπεδο

5. 1 Στην Ευρώπη : μια διαφορετική τεχνική εκπαίδευση και κατάρτιση

Στην προβιομηχανική περίοδο η διάδοση της καινοτομίας και ότι είχε σχέση με τεχνική δραστηριότητα ήταν αποτέλεσμα τις μετακινήσεις των μαστόρων και των συντεχνιών που έπαιζαν κύριο ρόλο στη διάδοση των τεχνικών γνώσεων μια και κατείχαν τα “μυστικά” των επαγγελμάτων.

Για να αποκτήσει κανείς τον τίτλο του μάστορα-τεχνίτη έπρεπε να θητεύσει πολλά χρόνια δίπλα στον αρχιτεχνίτη και μέσω των συντεχνιών που κυριαρχούσαν στον τεχνικό χώρο να αναγνωριστεί η επαγγελματική του δραστηριότητα..

Διδασκαλία θεωρητική και πρακτική επί της ουσίας για την εκμάθηση της τέχνης στους μαθητευόμενους δεν υπήρχε, τα μυστικά του επαγγέλματος έβγαιναν μέσα από την μακροχρόνια πρακτική εκπαίδευση και ήταν ζήτημα αντίληψης και ενδιαφέροντος από μέρους του εκπαιδευόμενου, δηλαδή θα μπορούσαμε να πούμε ένα είδος μαθητείας πολύ ανοργάνωτης. Η **Μαθητεία** δε αυτή ήταν ιδιαιτέρως κοπιαστική και σκληρή για τον μαθητευόμενο, που υπέμεινε **καρτερικά** την εκμετάλλευση του εκπαιδευτή -μάστορα μια και δεν είχε καμία άλλη δυνατότητα επιλογής(Παπαγεωργίου Γ.1986).

Οι συντεχνίες υπέβαλαν σε αυστηρό έλεγχο τους καταρτιζόμενους μελλοντικούς τεχνίτες, μία και εκείνη την εποχή αποτελούσαν σχεδόν πολιτικά κόμματα με πολλές εξουσίες και διαχειρίζονταν το μονοπωλιακό εμπόριο της Ευρώπης και ότι είχε σχέση με τη διακίνηση και διαχείριση τεχνικού θέματος. Απαγορευόταν η άσκηση από μέρους των μαστόρων ελεύθερου επαγγέλματος όπου σε αυτή την περίπτωση η συντεχνία είχε το δικαίωμα της εξαθλίωσης του.

Η κατάρρευση της μονοπωλιακής δραστηριότητας των συντεχνιών επήλθε με την ανάπτυξη της επιστήμης, της οικονομίας και της έρευνας όπου επαναστατικές και πρότυπες τεχνικές εφαρμογές αλλάζουν ριζικά τον τρόπο ζωής των ανθρώπων και έτσι για πρώτη φορά στην παγκόσμια ιστορία γεννιέται το πρόβλημα της επαγγελματικής πλέον εκπαίδευσης των νέων εργατών και όχι της εκπαίδευσής τους μέσω μαθητείας και εμπειρίας των προηγούμενων.

Το επάγγελμα χειρωνακτικό ή πνευματικό αποκτά μεταφυσική διάσταση και στηρίζεται σε θρησκευτικά κινήματα όπως του Λουθηρανισμού και του Καλβινισμού, όπου υποστηρίζεται ότι τα παιδιά των κατώτερων τάξεων, των ορφανοτροφείων ή των ιδρυμάτων θα γίνονται χρήσιμοι πολίτες, ενώ αντίθετα ήταν υποτιμητικό για ένα παιδί ανώτερης τάξης να δραστηριοποιείται σε οτιδήποτε πλην του επαγγέλματος του στρατιωτικού και του κληρικού.

Ακόμα και μεγάλοι παιδαγωγοί όπως ο **Πεσταλότσι** και φιλόσοφοι όπως ο **Ρουσσώ** υποστηρίζουν την παιδαγωγική διάσταση της ενασχόλησης από μικρό παιδί με την χειρωνακτική εργασία,ου ιδιαίτερα αν δεν έχει την δυνατότητα της εξέλιξης σε άλλους τομείς, όπως η φιλοσοφία, λόγω χαμηλής καταγωγής και έτσι λοιπόν πρόχειρα δημιουργείται η έννοια του

επαγγελματικού σχολείου που οι ρίζες τους είναι τα κατηχητικά σχολεία της Πρωσίας του 18ου αιώνα όπου μετά τη λειτουργία παραδίδονται μαθήματα σε όσους δεν είχαν συμπληρώσει στοιχειώδη εκπαίδευση για την εκμάθηση τέχνης βιοποριστικού επιπέδου (Αθανασάκης Ι 1935).

Ακολουθούν τα περίφημα **βιομηχανικά Κατηχητικά** σχολεία της Βυρτεμβέργης που εισήχθηκε για πρώτη φορά το θεωρητικό μέρος για την ολοκλήρωση της εκμάθησης τεχνικού μαθήματος (Αβδελά Εφη 1997).

Οι Δημοκρατικές ιδέες περί κράτους και παιδείας που επικράτησαν κατά τον αγώνα της Ανεξαρτησίας της Αμερικής συντέλεσαν ώστε να εισαχθεί η επαγγελματική εκπαίδευση στα αμερικανικά σχολεία και αντίστοιχα την ίδια εποχή να δημιουργηθεί κίνηση για την ίδρυση επαγγελματικών σχολείων σε όλη την Ευρώπη.

Δημόσια όμως επαγγελματικά σχολεία παράλληλα προς τα σχολεία γενικής εκπαίδευσης πρωτοδημιουργούνται στη Γαλλία την εποχή του Ναπολέοντα γιατί υπάρχει μεγάλη ανάγκη μηχανικών και μετά την κατάπαυση των πολέμων εκτείνεται η ίδρυση σε όλη την Ευρώπη.

Το 19ο αιώνα το γυμνάσιο λοιπόν από σχολείο κλασικών γραμμάτων αλλάζει πρόγραμμα και το μεγάλο του μέρος καταλαμβάνουν οι θετικές επιστήμες δημιουργούνται επίσης πρακτικά λύκεια ή εμπορικές και οικονομικές σχολές μέσου επιπέδου και τέλος αμιγή τεχνικά σχολεία.

Παράλληλα αναπτύσσεται και η ενδοεπιχειρησιακή επαγγελματική κατάρτιση όπου οι βιομηχανίες εκπαιδεύουν στις νέες τεχνολογίες τους εργάτες τους δημιουργώντας σχολές τεχνιτών από την ίδια τη βιομηχανία.

Στα τέλη όμως 19ου αιώνα και στις αρχές του εικοστού και στις μεγάλες παραγωγικές μονάδες ανατίθεται στους εργάτες πολύπλευρες δραστηριότητες. Η βιομηχανία πρέπει να καταβάλει προσπάθειες μεγάλες για την ορθή κατάρτιση των τεχνιτών που θα μπορέσουν να ανταπεξέλθουν σε όλες αυτές τις δραστηριότητες και έτσι η μαθητεία εξελίσσεται από βιοτεχνική σε βιομηχανική.

Οι διαφορές που παρουσιάζονται για τον τρόπο εκπαίδευσης των τεχνιτών στις ειδικευμένες εργασίες φανερώνουν ένα πρόβλημα, η αστική τάξη να θέλει να προωθήσει την επαγγελματική κατάρτιση των εργατών της και από την άλλη να θέλει να περιχαρακώσει αυτήν την πρόσβαση στην εξειδίκευση, γιατί η εξειδίκευση αποτελεί νέα απειλή καθώς ο ειδικευμένος εργάτης θα διεκδικήσει καλύτερο μισθό και καλύτερες συνθήκες εργασίας.

Γενικότερα η επαγγελματική κατάρτιση πρέπει να είναι ελεγχόμενη ώστε να μην βρεθεί το λαϊκό σχολείο κατεξοχήν όργανο και σύμβολο της λαϊκής ενότητας σε πρωταγωνιστικό ρόλο. Η αστική τάξη επιχειρεί να δημιουργήσει μία νέα εργατική ταυτότητα η οποία φυσικά θα ασκεί ηθικοπλαστική επίδραση και στο προλεταριάτο και στις συντεχνίες που βρίσκονται σε παρακμή. Μοναδικά μέσα για να επιτευχθεί ο στόχος είναι η εκπαίδευση και η φιλανθρωπία επικεντρωμένη στην οικογενειακή ευτυχία.

Δύο λοιπόν λύσεις υπάρχουν

- η ίδρυση επαγγελματικών σχολείων από τη μία και
- η επαναδραστηριοποίηση του θεσμού της μαθητείας στο εργαστήριο του σχολείου από την άλλη ώστε η επιμόρφωση του εργάτη να συνδέεται με την παραγωγή.

Το εργαστήριο πρέπει να είναι ο χώρος που θα σφυρηλατείται η επαγγελματική και κοινωνική ταυτότητα του εργάτη, ταυτότητα που αφενός μεν το συνδικάτο θεωρεί ταξική συνείδηση, η δε εργοδοσία προσαρμογή στο πνεύμα της επιχείρησης.

Η μεγάλη αλλαγή που ονομάστηκε και δεύτερη βιομηχανική επανάσταση έγινε όταν η τεχνική καινοτομία έγινε υπόθεση επιστημονικής έρευνας και πειραματικών εργαστηρίων στα πανεπιστήμια και στα εργοστάσια και όταν η διάδοσή της έγινε αντικείμενο της βιομηχανίας ή των οργανωμένων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Μετά το τελευταίο τρίτο του 19ου αιώνα η βιομηχανία και το εμπόριο όλο και περισσότερο βασιζόταν στο μοντέλο της τεχνικής μαθητείας που θα γινόταν αποκλειστικά σε βιομηχανικούς χώρους και έτσι επικρατούν δύο συστήματα, το ένα είναι η επαγγελματική άσκηση είτε σε ειδικά σχολεία είτε σε χώρους δουλειάς ανεπάγγελτων ατόμων και το άλλο η εκπαίδευση και κατάρτιση των νέων σε τεχνική - επαγγελματικά σχολεία.

Ειδικά η πολιτική είναι: μέσα από την εκπαίδευση η εργατική τάξη να εναρμονιστεί στον αστικό και βιομηχανικό κόσμο να γίνει αναπόσπαστο κομμάτι του έθνους και των πολιτισμικών δράσεων, δραστηριοτήτων του και ιδιαιτεροτήτων του και το κράτος να ασχοληθεί με τα κοινωνικά οικονομικά και πολιτισμικά προβλήματα των εργατών ούτως ώστε η αντίφαση αστικής κοινωνίας και εργατικής τάξης σιγά σιγά να απαλειφθεί.

Θα προσπαθήσουμε να παραθέσουμε σύντομα τα εκπαιδευτικά συστήματα που αφορούν την τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση βασικών ευρωπαϊκών κρατών κάνοντας ένα μικρό παραλληλισμό με τα ελληνικά δεδομένα στα επόμενα κεφάλαια.

Αρχικά στη **Γερμανία** και στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα με την εξέλιξη της τεχνολογίας και των επιστημών, έγινε συνείδηση η ανάγκη το να έχει κάποιος θεωρητικό υπόβαθρο για την άσκηση πρακτικού τύπου εργασίας ,οπότε δημιουργήθηκαν τάξεις θεωρίας παράλληλες προς την πρακτική κατάρτιση αρχικά στα θρησκευτικά σχολεία και εν συνεχεία στα βιομηχανικά Κατηχητικά σχολεία.

Παράλληλα νέες γενιές τεχνικών εκπαιδεύονταν από την ίδια τη βιομηχανία και από τους εργατικούς συνεταιρισμούς και ιδρύθηκαν 186 'φιλεκπαιδευτικές εταιρείες' με αντικείμενο παροχή τεχνικής εκπαίδευσης ,όπου τα μαθήματα γίνονταν εσπερινές ώρες παράλληλα με την εργασία του τεχνίτη. Στα μαθήματα συμπεριλαμβάνονταν εκτός από τα γενικού τύπου για την άνοδο του μορφωτικού του επιπέδου και τεχνικά μαθήματα όπως Αρχές Μηχανικής, Οικοδομική, Αρχιτεκτονική, Πολιτική και Βιομηχανική Οικονομία και άλλα.

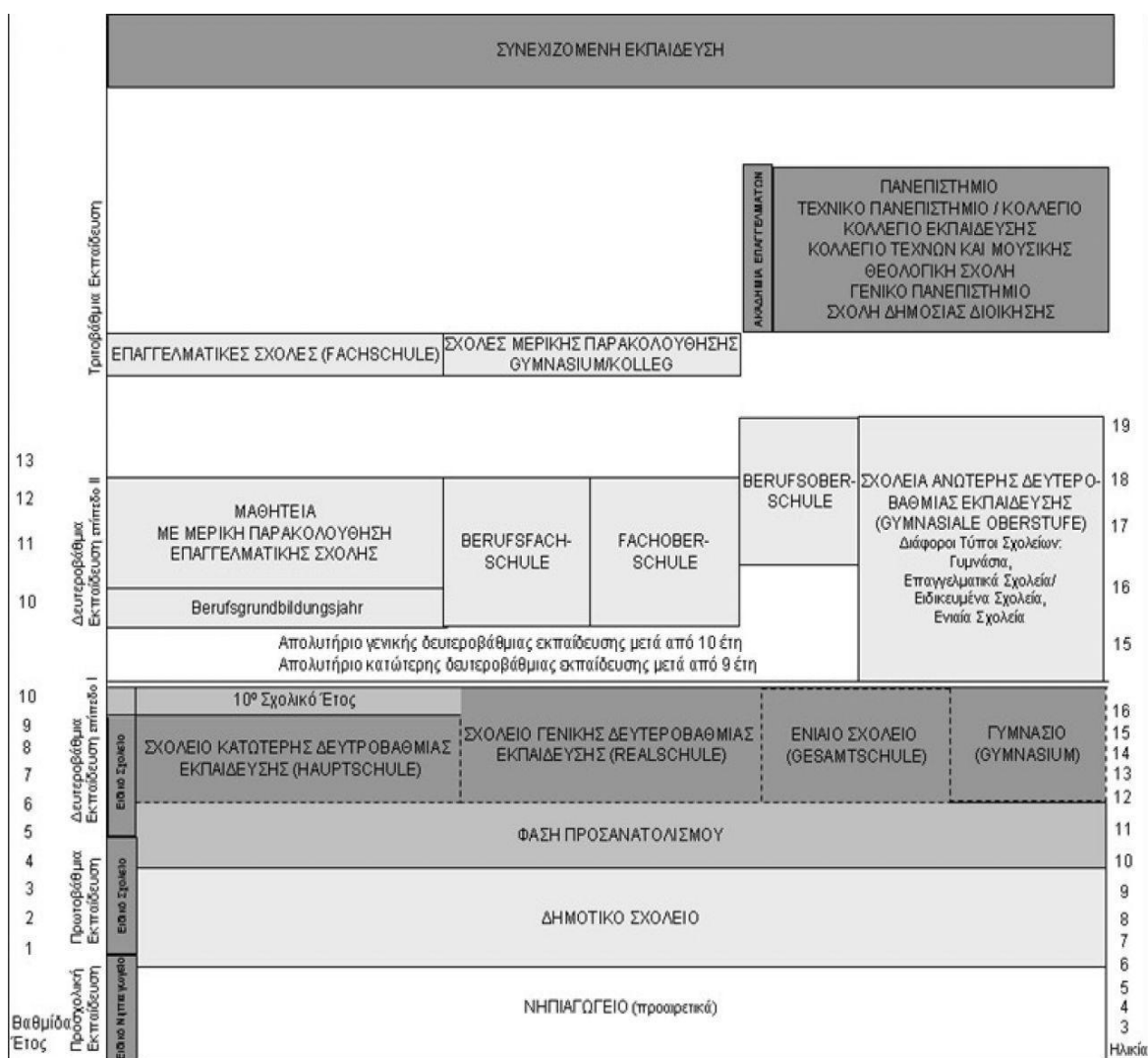
Με τον επαγγελματικό και βιομηχανικό κώδικα της ομοσπονδίας της Γερμανίας το 1869 θεσμοθετείται το σύστημα της επαγγελματικής κατάρτισης στη Γερμανία όπου γίνεται υποχρεωτική η παρακολούθηση τοπικού τεχνικού σχολείου για την κατάρτιση των τεχνιτών ενώ οι εργοδότες υποχρεούνται να παραχωρήσουν χρόνο στους τεχνίτες τους για την παρακολούθηση του σχολείου αυτού. Με τη λήξη της παρακολούθησης αποκτάται δίπλωμα εργοδηγού και αρχίζουν να αναγνωρίζονται επαγγελματικά δικαιώματα των τεχνιτών, δηλαδή στόχος του

κράτους είναι η καθιέρωση ενιαίου συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης σε βάση δικαίου, τόσο στην ενδοεπιχειρησιακή εκπαίδευση όσον και στις επαγγελματικές σχολές των ομόσπονδων κρατιδίων.

Το **Τεχνικό Ινστιτούτο του Βερολίνου** που λειτουργεί από το 1821 είναι η πρώτη πλήρης εξειδικευμένη και οργανωμένη επαγγελματική σχολή ενώ παράλληλα ιδρύονται “καταστήματα μέσης τεχνικής εκπαίδευσης” γνωστά ως Werkrealschulen (πρακτικά σχολεία) σε όλη την επικράτεια

Το 1936 με την πράξη υποχρεωτικής εκπαίδευσης επεκτείνεται σε όλους τους νέους κάτω των 18 ετών και ανεξαρτήτως προέλευσης φυλετικής, σε όλο το γερμανικό κράτος η υποχρεωτική παρακολούθηση τύπου σχολείου και μεγάλο ποσοστό των παιδιών 70% παρακολουθεί το επαγγελματικό σχολείο συνήθως κατόπιν έκθεσης-πρότασης των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Ένα συνοπτικό διάγραμμα του Γερμανικού Εκπαιδευτικού Συστήματος

Διάγραμμα 5. 1: Πηγή, Φυλλάδιο Γερμανικής Πρεσβείας

Με λίγα λόγια και επικεντρώνοντας στην τεχνική- επαγγελματική εκπαίδευση ισχύουν τα παρακάτω από το 1959.

Το Gymnasium παρέχει στους μαθητές γενική εκπαίδευση εις βάθος και καλύπτει τα σχολικά έτη 5 έως 13 (σε μερικές πολιτείες έως 12). Το Gymnasium έχει δύο διαφορετικές μορφές : το κανονικό Gymnasium όπου οι μαθητές μπορούν να παρακολουθήσουν όλα τα έτη (5-13) για την εισαγωγή στο Πανεπιστήμιο, και το ανώτερο επίπεδο που αρχίζει τον ενδέκατο χρόνο και προετοιμάζει τους μαθητές για το **Hochschulreife**, είτε με έμφαση στη γενική εκπαίδευση είτε προσανατολισμένο στην επαγγελματική σταδιοδρομία όπως το **Berufliche Gymnasium** που ειδικεύεται σε τομείς όπως διοίκηση επιχειρήσεων, τεχνολογίες, επιστήμες τροφίμων, κοινωνικές επιστήμες, κλπ.

Στο τέλος του δέκατου έτους οι μαθητές μπορούν να συνεχίσουν στο ανώτερο επίπεδο ή να δώσουν εξετάσεις για το **Mittlere Reife** (απολυτήριο γενικής εκπαίδευσης).

Το **gymnasiale Oberstufe** καλύπτει τα έτη 11 έως 13 (ή 12) και μετά από μία εισαγωγική φάση διάρκειας ενός έτους διαιρείται σε εξάμηνα. Οι μαθητές έχουν πολυάριθμες δυνατότητες να εστιάσουν σε ειδικά αντικείμενα εντός του παρεχόμενου πλαισίου μαθημάτων.

Τα μαθήματα παρέχονται σε βασικό και ανώτερο επίπεδο :

- το βασικό επίπεδο καλύπτει τα δύο τρίτα των μαθημάτων και παρέχει τις βασικές γνώσεις και

- το ανώτερο επίπεδο παρέχει διδασκαλία εις βάθος που διευρύνει τη γνώση των μαθητών.

Το **Gesamtschule** περιλαμβάνει διάφορους τύπους σχολείων με στόχο να παρέχει στους μαθητές ευέλικτη μετάβαση στον κατάλληλο τύπο σχολείου ανάλογα με τις ικανότητές τους. Μέσα από τα σχολεία που παρέχουν εκπαίδευση, υπάρχουν πολλές δυνατότητες εκπαίδευσης για επαγγελματική σταδιοδρομία ,που προετοιμάζουν για επαγγελματική κατάρτιση, ή οδηγούν σε επαγγελματική ειδίκευση ή δευτεροβάθμιας γενικές ειδικεύσεις.

Λόγω της σχετικά υψηλής ανεργίας των νέων, το επαγγελματικό σύστημα κατάρτισης έχει εκσυγχρονιστεί σε πολύ μεγάλο βαθμό τα τελευταία είκοσι χρόνια και διαθέτει μία μεγάλη ποικιλία διαφορετικών σχολείων. Μια σημαντική διάκριση των σχολείων είναι τα πλήρους φοίτησης ,που οι μαθητές πρέπει να παρακολουθούν κάθε μέρα και τα μερικής φοίτησης που οι μαθητές παρακολουθούν μόνο μία με δύο ημέρες και παράλληλα εργάζονται.

Τα προπαρασκευαστικά επαγγελματικά σχολεία περιλαμβάνουν το **Berufsvorbereitungsjahr** (μονοετής προεπαγγελματική κατάρτιση), τη μονοετή βασική επαγγελματική κατάρτιση και το μονοετές κολέγιο κατάρτισης.

Το Berufsvorbereitungsjahr (προεπαγγελματική κατάρτιση) προσφέρει ένα τύπο επαγγελματικής κατάρτισης διάρκειας ενός έτους πλήρους παρακολούθησης και απευθύνεται σε νέους για τους οποίους η επαγγελματική κατάρτιση είναι υποχρεωτική και δεν έχουν βρει κάποια ευκαιρία κατάρτισης ή είναι εκτός εργασίας. Οι μαθητές διευρύνουν τη γενική τους εκπαίδευση, ενθαρρύνονται να αποκτήσουν βασικές δεξιότητες, διδάσκονται τις βασικές γνώσεις για μέχρι

τρεις επαγγελματικούς τομείς και βοηθούνται στον επαγγελματικό προσανατολισμό και στον προσδιορισμό του επαγγέλματος που θα ακολουθήσουν. Υπό προϋποθέσεις οι μαθητές χωρίς το **Hauptschulabschluss** μπορούν να αποκτήσουν αντίστοιχο πιστοποιητικό.

Το Berufsgrundbildungsjahr (βασική επαγγελματική κατάρτιση) παρέχεται ως μονοετής, πλήρους παρακολούθησης πρόγραμμα μαθημάτων και απευθύνεται κυρίως σε νέους που έχουν το Hauptschulabschluss. Με την έναρξη της βασικής επαγγελματικής κατάρτισης οι μαθητές πρέπει να επιλέξουν έναν επαγγελματικό τομέα. Μετά από σχετική έγκριση το έτος βασικής επαγγελματικής κατάρτισης προσμετράται στην επόμενη επαγγελματική κατάρτιση..

Το διετές Berufsfachschule (επαγγελματικό σχολείο) ποσοστό παρακολούθησης μαθητών 60% παρέχει μαθήματα πλήρους παρακολούθησης και απευθύνεται κυρίως σε νέους που έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς εννέα χρόνια στο Hauptschule και θέλουν να αποκτήσουν το Fachschulreife. Σε ποσοστό 40% οι μαθητές διδάσκονται αντικείμενα προσανατολισμένα στην επαγγελματική σταδιοδρομία ή ειδικευμένα αντικείμενα κατάρτισης σε θέση εργασίας (on-the-job) σε διάφορους τομείς (τεχνική, επαγγελματική, κοινωνική εκπαίδευση, κλπ), ενώ παράλληλα έχουν τη δυνατότητα να διευρύνουν και να αναπτύξουν τη γενική τους εκπαίδευση.

Αφού ολοκληρώσουν το Berufsfachschule, ο ένας χρόνος προσμετράται στην επόμενη κατάρτισή τους αν επιλέξουν τον ίδιο επαγγελματικό τομέα, ενώ διαφορετικά προσμετράται ο μισός χρόνος. Το επίπεδο εκπαίδευσης είναι εξομοιωμένο με το Realschulabschluss και δίνει το δικαίωμα στο μαθητή να συνεχίσει την κατάρτισή του σε ένα αναγνωρισμένο επάγγελμα τυπικής κατάρτισης, ή να μμετακινηθεί σε ένα επαγγελματικό κολέγιο ή σχολείο, διάρκειας ενός ή περισσότερων ετών.

Στη **Μεγάλη Βρετανία** αντίστοιχα για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της κατάρτισης των εργατών των διαρκώς αυξανόμενων βιομηχανικών μονάδων, οι οποίοι βρίσκονται σε στάδιο αναλφαβητισμού αρχικά στη Σκωτία και κατόπιν σε όλο το κράτος ιδρύονται “τα κολλέγια των εργαζομένων” με σκοπό την παροχή γενικού περιεχομένου εκπαίδευσης και όχι την εξειδίκευση στο επάγγελμα όπως συνέβαινε στην Γερμανία.

Το 1823 όμως όταν διαπιστώνεται ο μικρός αριθμός εργαζομένων που παρακολουθούν τα κολλέγια δημιουργείται η σχολή **London Mechanics Institute** όπου παραδίδονται στις εσπερινές ώρες μαθήματα χρήσιμα στην εργατική τάξη, τους αρχιτεχνίτες και τους εμπόρους, σχολή τέτοιας εξέλιξης, που 10 χρόνια μετά έφτασε να έχει 600 καταστήματα σε όλη την Αγγλία με το όνομα Birkbeck schools, τα οποία παρείχαν και πιστοποιητικό επιτυχούς κατάρτισης.

Τα Ινστιτούτα Μηχανικών λειτούργησαν με χορηγίες από τους πλούσιους βιομήχανους ενώ και οι ίδιοι οι εργάτες κατέβαλαν δίδακτρα δεν έπαιρνε δε δημόσιας επιχορήγησης γιατί η αντίληψη ήταν ότι το εμπόριο και η βιομηχανία δεν έχουν καμία σχέση με το κράτος. Έτσι λοιπόν τα ινστιτούτα αυτά περιόρισαν τον αριθμό των ανθρώπων στους οποίους αναφέρονταν και άρχισαν να γίνονται για λίγους που μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στα έξοδα χωρίς κανείς να υποτιμήσει το ρόλο τους, μια και προσέφεραν ευκαιρία για μόρφωση σε σημαντικό αριθμό εργατών.

Στη μεγάλη έκθεση του Λονδίνου το 1851 συνειδητοποιείται από την αγγλική εξουσία ότι χωρίς την βοήθεια του κρατικού εκπαιδευτικού συστήματος δεν μπορεί να υπάρξει βιομηχανική ανάπτυξη γιατί οι τεχνικές και οι σύγχρονες εφευρέσεις, που ήταν εφαρμογή των επιστημονικών γνώσεων ήταν αδύνατον να στηριχτούν από ιδιωτικές πρωτοβουλίες.

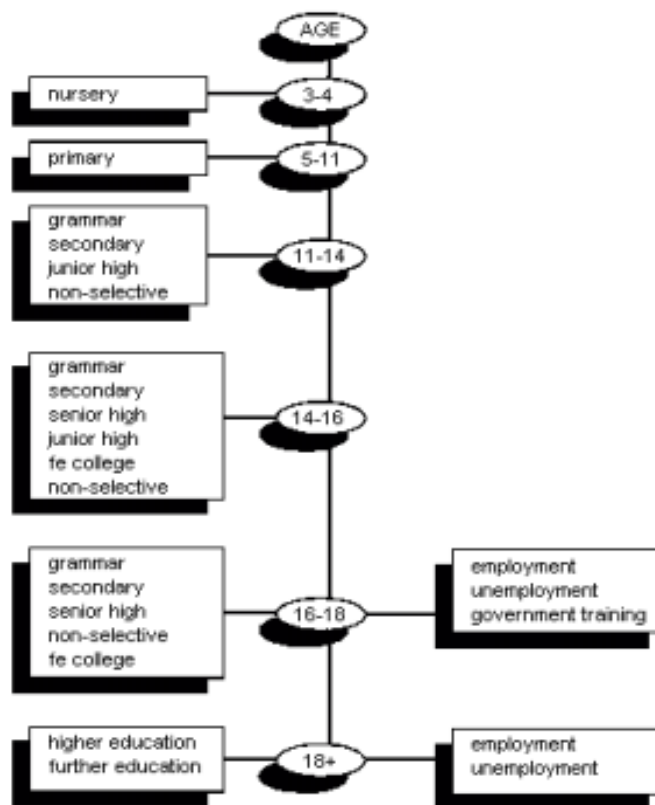
Ο χρόνος ευνοεί την δημιουργία τεχνικών σχολών η ινστιτούτων σε κάθε πόλη με σκοπό να αποκτήσει η χώρα μία καλή θέση στην παγκόσμια βιομηχανική αγορά. Στην αρχή τα Ινστιτούτα δημιουργήθηκαν με σκοπό να παρέχουν εκπαίδευση μόνο το απόγευμα για την προετοιμασία εργατών στο συγκεκριμένο επάγγελμα, όμως η μεγάλη ζήτηση δημιούργησε έναν τύπο τεχνικού σχολείου από όπου προήλθαν και οι κανονικές σχολές τεχνικής εκπαίδευσης.

Τα σχολεία της παλαιάς νοοτροπίας εντούτοις προσπαθούν να διαχωρίσουν τη θέση τους εφαρμόζοντας παραδοσιακές μεθόδους, όμως επειδή τα τεχνικά κολέγια εφαρμόζοντας στη νεολαία πρακτικές μεθόδους εκπαίδευσης είναι πιο ελκυστικά, σύντομα θα δημιουργηθούν οι πρώτες οργανωμένες επιστημονικά σχολές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης υπό την αιγίδα των κολεγίων και οι δημοτικές αρχές θα αναγκαστούν να παρέχουν πόρους για την ίδρυση εμπορικών και τεχνικών σχολών.

Στο φορολογικό νομοσχέδιο που ψηφίστηκε την ίδια χρονιά και όρισε στα συμβούλια την διοίκηση των σχολών καθόρισε και τη δυνατότητά τους να εισπράττουν φόρους από την μύρα και τα ποτά, ιδιαίτερα το ουίσκι για την στήριξή τους, ώστε να βοηθούν τους σπουδαστές με υποτροφίες και επιδόματα.

Το 1900 το κράτος αναλαμβάνει την ευθύνη το οικονομικό βάρος όλης της εκπαίδευσης συμπεριλαμβανομένης και της τεχνικής και ιδρύει τις Μαθητικές Τεχνικές Σχολές. Μετονομάστηκαν δε σε πολυτεχνικές σχολές (**Polytechnics**), συνεργάζονταν με τη βιομηχανία με σκοπό την εκπαίδευση των υπαλλήλων της, όπου το κομμάτι της εργαστηριακής εξάσκησης γινόταν στις βιομηχανίες. Συνολικά λειτούργησαν 700 τεχνικές και εμπορικές σχολές που μαζί με ένα δίκτυο εργαστηριακών μαθημάτων επαγγελματικής κατάρτισης φτάνουν τις 8000.

Μια σύντομη περιγραφή του σημερινού εκπαιδευτικού συστήματος εστιάζοντας στην δευτεροβάθμια τεχνική εκπαίδευση.

Διάγραμμα 5.2: ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΓΓΛΙΑΣ ΟΥΑΛΙΑΣ, Πηγή φυλλάδιο Βρετανικής Πρεσβείας.

Στην Αγγλία και στην Ουαλία η γενική υποχρεωτική εκπαίδευση απευθύνεται σε όλα τα παιδιά που είναι εγκατεστημένα μόνιμα στη χώρα ανεξάρτητα από την εθνικότητα τους και διαρκεί 11 χρόνια είναι δε δωρεάν στα δημόσια σχολεία ενώ υπάρχουν και ιδιωτικά. Η υποχρεωτική εκπαίδευση διαιρείται σε τέσσερα στάδια, ειδικά η δευτεροβάθμια εκπαίδευση αποτελείται από το στάδιο 3 και 4 για ηλικίες 11 ως 14 και 14 έως 16.

Από το 1956 και μετά προστέθηκε η δυνατότητα να λαμβάνονται πιστοποιητικά σε οκτώ επαγγελματικά αντικείμενα όπως εφαρμοσμένες τέχνες, εφαρμοσμένη μηχανική, υγιείς επιχειρήσεις, κοινωνική περίθαλψη, πληροφορική, τουρισμός και βιομηχανία. Το επαγγελματικό πιστοποιητικό (**Vocational GCSE**) είναι ισότιμο με δύο ακαδημαϊκά πιστοποιητικά γενικής εκπαίδευσης που παρέχονται από τα γενικά σχολεία από άποψη εργασιακής ζήτησης.

Τα ειδικευμένα σχολεία που παρέχουν το ακαδημαϊκό πιστοποιητικό επαγγελματικής εκπαίδευσης ειδικεύονται σε συγκεκριμένο αντικείμενο παρέχοντας παράλληλα στους μαθητές το εθνικό πρόγραμμα μαθημάτων και μία ευρεία ισόρροπη εκπαίδευση γενικού και τεχνικού περιεχομένου. Τα αντικείμενα των σχολείων συνδυάζουν υποχρεωτικά 2 από τα προηγούμενα

αναφερόμενα παραδείγματα χάριν ανθρωπιστικές σπουδές και αθλητισμός και η εξωτερική χρηματοδότηση από χορηγούς επιδιώκεται.

Στην Αγγλία τα περισσότερα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ,άνω του 50%, είναι ειδικευμένα σχολεία που σημαίνει ότι ο προσανατολισμός της εκπαίδευσης για το μέσο τουλάχιστον επίπεδο είναι περισσότερο τεχνικός. Τα σχολεία αυτά συνήθως διοικούνται από επιτροπεία που χειρίζεται τόσο τη δημόσια όσο και την ιδιωτική χρηματοδότηση και οι εκπαιδευτικοί επιλέγονται με πολύ αυστηρό τρόπο από συμβούλιο της επιτροπείας.

Οι ακαδημίες (**academies**) τέλος ως τμήμα της επαγγελματικής εκπαίδευσης ιδρύονται από εθελοντικές ομάδες ή από επιχειρηματικά ρεύματα, που συνεργάζονται με φορείς της τοπικής κοινωνίας και παρέχουν επίσης επαγγελματικού τύπου εκπαίδευση. Βρίσκονται σε μειονεκτικές περιοχές και απευθύνονται σε μαθητές διαφόρων ικανοτήτων οικονομικά ανίσχυρων τάξεων για αυτό και δεν πληρώνουν δίδακτρα παρέχοντας ένα ευρύ και ισορροπημένο πρόγραμμα μαθημάτων και για την παροχή τεχνικών γνώσεων και γενικότερης παιδείας.

Ρίχνοντας μια ματιά στην κοντινή **Γαλλία** διαπιστώνουμε άλλη πολιτική καθώς οι βιομήχανοι θεωρούν την επαγγελματική κατάρτιση των ανειδίκευτων εργατών πολυέξοδο κομμάτι και δεν διευκολύνουν τις συντεχνίες που έχουν αναλάβει αυτή τη διαδικασία στο έργο τους, προτιμούν αντίθετα να γίνεται μικρό -εκμάθηση των εργασιών του τεχνίτη επί της εργασίας.

Στη δεύτερη όμως αυτοκρατορία της Γαλλίας και όταν μπαίνουμε στην καθαυτό βιομηχανική περίοδο οι επιχειρήσεις έχουν ανάγκη από εξειδικευμένους εργάτες και αρχιεργάτες και έτσι το κράτος και όχι η βιομηχανία ιδρύει σχολές επαγγελματικής κατάρτισης σε όλη τη χώρα ανώτερου επιπέδου θέτοντας τα θεμέλια της τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης. Τέτοια ήταν τα association politechnics στα οποία δίδασκαν μόνο στο Παρίσι 150 καθηγητές τεχνικών ειδικοτήτων.

Γύρω στο 1880 στη δευτεροβάθμια Εκπαίδευση η διαίρεση των σπουδών δεν αρχίζει από τις μικρές τάξεις του Λυκείου όπως στη Γερμανία και το Βέλγιο αλλά στις δύο ανώτερες τάξεις του Λυκείου γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα όπως διαπίστωσαν το Υπουργείο Παιδείας και οι υπεύθυνοι της επαγγελματικής εκπαίδευσης να μην εκπαιδεύονται επαρκώς ούτε οι μαθητές του τμήματος των “γραμμάτων”, ούτε οι μαθητές του τμήματος των “επιστημών”.

Έτσι ίδρυσαν τα σχολεία των τεχνών γνωστά ως Ecoles des art et maitres μέτρο στα οποία διδάσκονταν θεωρητικά μαθήματα από καθηγητές και πρακτικά μαθήματα από αρχιτεχνίτες στα εργαστήρια των σχολείων, που ήταν εφοδιασμένα με νέα εργαλεία και μηχανές πρότυπες αντίστοιχες των χρησιμοποιούμενων στην βιομηχανία τότε.

Λίγα χρόνια αργότερα ιδρύονται οι Εθνικές Επαγγελματικές Σχολές και οι Πρακτικές Σχολές Εμπορίου και Βιομηχανίας με θεωρητική βάση “το λαϊκό σχολείο” της διακήρυξης του δημοκράτη παιδαγωγού Jules Ferry.

Σκοπός και των δύο αυτών τύπων σχολείων είναι η κατάρτιση των μαθητών πρακτικά, ώστε οι μεν απόφοιτοι των επαγγελματικών σχολών να απευθύνονται σε τεχνικά επαγγέλματα δηλαδή στη βιομηχανία αμέσως, οι δε απόφοιτοι των πρακτικών να απορροφώνται επίσης αμέσως ως εμποροϋπάλληλοι και χαμηλού βαθμού διοικητικοί υπάλληλοι.

Η πολιτική βούληση είναι σαφής, ο λαός πρέπει σε ένα επίπεδο να διαχωρίζεται σαφώς από την αστική τάξη και η πρόσβαση του λαού στη μόρφωση να είναι ελεγχόμενη, έτσι λοιπόν τα σχολεία της γενικής παιδείας που απευθυνόταν σε ανώτερες τάξεις στην εποχή αυτή διαχωρίζονται σαφώς από τα τεχνικά σχολεία ώστε να μην διαταράσσεται η πολιτική 'ισορροπία'.

Η οικονομική όμως ανάπτυξη της Γαλλίας στις αρχές του εικοστού αιώνα απαιτεί μεσαία στελέχη του τριτογενούς τομέα και τεχνικούς. Η αστική τάξη σπάει τα δεσμά της αμβλύνεται η διάσταση ανάμεσα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση που προορίζεται για τα παιδιά των αστών και σε αυτήν που προορίζεται για τα παιδιά του λαού ,μπλέκονται η μία στην άλλη και η ιδεολογική απόσταση αρχίζει να μικραίνει, γιατί ο γαλλικός λαός πρέπει να προετοιμαστεί για το διεθνή ανταγωνισμό.

Σήμερα, η δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία διαρκεί έξι χρόνια τα πρώτα 3 είναι το κατώτερο γυμνάσιο College και τα επόμενα 3 το ανωτέρω γυμνάσιο Lycie που οδηγεί στην απόκτηση του πτυχίου(Baccalauriat). Η απόκτηση του τίτλου είναι δύσκολη και γίνεται μετά από αυστηρότατες εξετάσεις , επιτρέπει δε την συνέχιση των σπουδών στο πανεπιστήμιο ανάλογα με τον κύκλο σπουδών έχει ακολουθήσει ή την αγορά εργασίας.

Υπάρχουν τρεις κύκλοι στο λύκειο

- ανώτερο γυμνάσιο για την απόκτηση του πτυχίου Baccalauriat, giniral(ποσοστό μαθητών 65%),
- technologique (ποσοστό17%) και
- professionnel (18%).

Όπως είναι προφανές οι περισσότεροι μαθητές ακολουθούν το λύκειο γενικής παιδείας στο οποίο υπάρχουν τρία ρεύματα: φυσικές επιστήμες, κοινωνικές επιστήμεςκαι ξένες γλώσσες. Στην Γαλλία ακολουθείται περίπου η ελληνική νοοτροπία όσον αφορά την στάση του κόσμου στην επαγγελματική εκπαίδευση ,που βρίσκεται σε υποδεέστερο κοινωνικό επίπεδο από τη γενική παρόλο που η βιομηχανική ανάπτυξη της Γαλλίας έχει θετικό πρόσημο και σε αυτήν απασχολεί το 38% του εγχώριου πληθυσμού.

Μεταφερόμενοι τώρα στο πρότυπο εκπαιδευτικό σύστημα της Φιλανδίας η παρατήρηση είναι ότι είναι το πλέον αποκεντρωτικό και ελεύθερο της Ευρώπης σε αντίθεση με το γαλλικό και το ελληνικό που είναι απολύτως συγκεντρωτικά.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί σκιαγραφείται το φιλανδικό εκπαιδευτικό σύστημα ξεκάθαρα και θα θέλαμε να τονίσουμε ιδιαίτερα το ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης στο σχολείο ως και τη δυνατότητα του σχολείου να αυτοχρηματοδοτείται.

Ο προσανατολισμός του όλου εκπαιδευτικού συστήματος είναι εστιασμένος μεταξύ κουλτούρας και ανταποδοτικότητας, το επάγγελμα του εκπαιδευτικού απολαμβάνει υψηλού κοινωνικού κύρους, οι μισθοί αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης με τις τοπικές αρχές δεν υπάρχουν πολιτικές παρατάξεις το συνδικαλιστικό όργανο των εκπαιδευτικών συμμετέχει θεσμικά στη σύνταξη των προγραμμάτων και στην εύρεση χρηματοδοτήσεων.

Διάγραμμα 5.3: Φινλανδικό εκπαιδευτικό σύστημα, Πηγή, φυλλάδιο Φινλανδικής Πρεσβείας

Η κρατική επιχορήγηση είναι 57% και τα υπόλοιπα εξασφαλίζονται από ανταποδοτικές χορηγίες.

Εστιάζοντας στην επαγγελματική εκπαίδευση παρατηρούμε τον καθαρό σκοπό της: αρχικά να εφοδιάσει τους μαθητές με δεξιότητες αναγκαίες για την επαγγελματική τους ειδίκευση και με ικανότητες για αυτοαπασχόληση και σε δεύτερο βαθμό να τους προετοιμάσει για επιπλέον σπουδές αν το θέλουν προάγοντας τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα. Η μορφή της εκπαίδευσης είναι μαθητευόμενη και ελεύθερου τύπου, καλύπτει 75 ειδικότητες σε επτά τομείς και όλες οι πιστοποιήσεις μετριούνται σε βαθμούς- μονάδες, μπορεί δηλαδή κανείς ακόμα και χωρίς να παρακολουθήσει συγκεκριμένα ωρολόγια προγράμματα να αποκτήσει πτυχίο αρκεί να πιστοποιηθεί.

Η πρακτική άσκηση είναι απαραίτητο στοιχείο για την απόκτηση πιστοποιητικού εργασίας και η μαθητεία εφαρμόζεται σε μεγάλο ποσοστό με τον εξής τρόπο, ο εργοδότης αναλαμβάνει να προσφέρει ειδικευμένη καθοδήγηση και ο μαθητής να εργαστεί σε αντάλλαγμα αυτής της καθοδήγησης, όλα αυτά ελεγχόμενα από την τοπική αρχή.

Δίνεται έμφαση στην επίδοση των μαθητών στα μαθήματα ειδικότητας, την πρακτική άσκηση και συνθετικές εργασίες ενώ τα μαθήματα γενικής παιδείας καλύπτουν το 15% της όλης μαθησιακής διαδικασίας

Το ποσοστό παρακολούθησης της επαγγελματικής εκπαίδευσης στη Φιλανδία είναι 76% και αυτό γιατί η ανεπτυγμένη οικονομία της απαιτεί επαγγελματική εκπαίδευση υψηλού επιπέδου η οποία και παρέχεται, είναι κοινωνικά καταξιωμένη, η χώρα είναι απαλλαγμένη από αναχρονιστικές ιδέες και ιδεοληψίες που διέπουν την κλασσικού τύπου εκπαίδευση. Δεν γέννησε τυχαία η μικρή αυτή χώρα εταιρείες κολοσσούς π. χ NOKIA

5. 2 Άνθρωποι και νομοθετήματα στον ελληνικό χώρο μέχρι το 1930

Ο γόνιμος προβληματισμός που αναπτύχθηκε στην περίοδο του νεοελληνικού διαφωτισμού, που αφορά στην ανάγκη της μόρφωσης του ελληνικού λαού, ώστε αυτός να καταστεί κοινωνός των νέων κατακτήσεων της επιστήμης, ωθεί τις ατομικές πρωτοβουλίες με την προστασία του κλήρου και την οικονομική ενίσχυση των εμπόρων, στη δημιουργία πολλών κοινών σχολείων κατά τον 17ο και 18ο αιώνα. σε όλη την ελληνόφωνη επικράτεια.

Η προσπάθεια αυτή της εκκλησίας και των ελλήνων διανοουμένων κατέτεινε στο να καλύψει τις απολύτως βασικές ανάγκες εκπαίδευσης του λαού. Δυνατότητα απόκτησης ανώτερης μόρφωσης υπήρχε μόνο στις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού.

Τις επιστημονικές και τεχνικές κατακτήσεις της εποχής μπορούν να μεταφέρουν στον ελληνικό εκπαιδευτικό χώρο μόνο έλληνες που έχουν σπουδάσει στο εξωτερικό ή ξένοι που γνωρίζουν ελληνικά και θέλουν να εργαστούν στο κεφάλαιο μόρφωση του ελληνικού λαού. Για αυτούς τους ξένους ο Ρήγας Βελεστινλής λέει χαρακτηριστικά ‘κάθε ξένος φιλόσοφος ή τεχνίτης ευρωπαίος που αφήνει την πατρίδα του ίνα έλθει να κατοικήσει στην Ελλάδα με σκοπό να μεταδώσει τη σοφία του και την τέχνη του όχι μόνο θεωρείται καθαυτό πολίτης αλλά και με δημόσια έξοδα αυτό γίνεται ένας ανδριάς μαρμαρινός’ (Λ. Ι. Βρανούσης 1996)

Ο **Κωνσταντίνος Κούμας** θα οδηγήσει σε ένα απόλυτο σχήμα επαγγελματικής εκπαίδευσης ένα χρόνο πριν τη λήξη της Επανάστασης ακόμα, εναρμονισμένος με την παιδεία της φωτισμένης Ευρώπης και ξεπερνώντας τα στερεότυπα της εκκλησίας ενώ η πενταμελής επιτροπή υπό την προεδρία του **Άνθιμου Γαζή** προτείνει να λειτουργήσουν ‘προπαίδια σχολεία για την μάθηση και πράξη της γεωργικής και καταστήματα των βάνουσων τεχνών’ όπου οι έφηβοι εργάτες θα διδάσκονται ‘τας αρχάς της γεωμετρίας ,της φυσικής και της χημείας, εφαρμοσμένες εις τας τέχνας και σπουδάζουν τα εργαλεία και τις μηχανές των διαφόρων τεχνών’(Ερμής ο Λόγιος 1819).

Ο κυβερνήτης **Ιωάννης Καποδίστριας** έχοντας απολύτως συνειδητοποιήσει τις εκπαιδευτικές ανάγκες του νεοσύστατου κράτους αναπτύσσει ένα πλήρες σύστημα εκπαίδευσης προκειμένου το άτομο να αποκτήσει γνώσεις ‘αρχικά και θεμελιώδεις των φυσικομαθηματικών επιστημών εφαρμοσμένες που χρησιμεύουν στο καλώς ζήν του πολιτισμένου ανθρώπου’. Ένα σύστημα όπου περιλαμβάνονται ‘όλαι αι τέχναι εν γένει, από την ποταπωτάτη τέχνη και βάνουσον ταυτόχρονα του λιθοτόπου, παραδείγματος χάριν, έως την περικαλεστάτην και ωραιότατην ταύτην του αρχιτέκτονος και από την τέχνη του βοσκού μέχρι την πολύπλοκο πολιτική επιστήμη του κυβερνάν τους ανθρώπους’(Α.Π.Δασκαλάκης 1890).

Κατά την άποψη του Κυβερνήτη συγκροτημένη παιδεία υπάρχει αν αυτή διαιρείται σε τρεις υπαλλήλους βαθμούς :

1 πρώτη βαθμίδα με σχολεία αλληλοδιδασκτικής υποδιαιρούμενα σε τάξεις αρχαρίων και δυνατότερων

2 σχολεία των βάνουσων τεχνών

3 βαθμίδα Πανδιδακτηρίων.

Έτσι όσοι θα επιδοθούν σε επαγγέλματα διαβίωσης θα αποκτούν απλές γνώσεις, ενώ όποιος σπουδάσει γιατρός ή δικηγόρος ‘θα ασκήση τον εαυτό του καλώς και θα μάθει πολλές εκ των εφαρμοσμένων γνώσεων, ώστε να γίνουν αύται κτήμα του’(Εφημερίδα Η Αιγιναία 1831).

Για όσους θα επιδίδονταν μετά την απόκτηση του πρώτου βαθμού γνώσεων ‘εις τας τέχνας του βίου’ έπρεπε να δημιουργηθούν σχολεία ‘των βάνουσων τεχνών’, όπου έφηβοι και ανήλικοι εργάτες θα διδάσκονται εφαρμογή των στοιχείων της γεωμετρίας, της φυσικής και της χημείας, τις τέχνες και τη βιομηχανία, ώστε μέσα από υποδείγματα μηχανών και εργαλείων να μπορούν να τα χρησιμοποιούν ή να τα κατασκευάζουν(Εφημερίδα Η Αιγιναία 1831).

Μπαίνουν λοιπόν τα θεμέλια της τεχνικο- επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Οι ελλείψεις που υπήρχαν σε ειδικούς τεχνίτες την περίοδο αυτή όπως και της Αντιβασιλείας που ακολουθεί, δηλαδή της δημιουργίας του ελληνικού κράτους, είναι απίστευτες. Δεν ασκούνται σχεδόν τα επαγγέλματα του υφαντουργού, του κατασκευαστή υφασμάτων του κλειδαρά, του χρυσοχόου, του μαχαιρά, του καζαντζή, του οπλοποιού του κοσμηματοπώλη, του ρολογά του καπελά ή του υαλουργού και δεν υπάρχει ίχνος εργαστηρίων κατασκευής διαφόρων ειδών της καθημερινότητας.

Η χώρα όπως είναι φυσικό υστερεί σε μηχανήματα και εργαλεία π. χ για το κόψιμο των δασών χρησιμοποιούν ακόμα πέλεκεις και όχι πριόνι.

Ο Φρειδερίκος Τίρς εισηγείται προκειμένου η Ελλάδα να αποκτήσει στοιχειώδη βιοτεχνία ξένοι κατασκευαστές να εγκατασταθούν στην Ελλάδα και να ιδρυθεί πολυτεχνική σχολή με σχέδιο, ανάλογα με τις ανάγκες.

Την ανάγκη της ανάπτυξης της γεωργίας παράλληλα με την τεχνική και καλλιτεχνική εκπαίδευση τονίζει στη διαθήκη του ο **Νικόλαος Στουρνάρης** που διέθεσε το ένα τρίτο της περιουσίας του, τριακόσιες χιλιάδες τάλιρα, για να κτιστεί στην Αθήνα ένα ‘Λαμπρόν Πολυτεχνείον’ όπου θα διδάσκονται όλες οι βάνουσες τέχνες καθώς και ωραίες τέχνες και θα ευρίσκονται όλα τα εργαλεία της γεωργικής καθώς και όσα κατά καιρούς εφευρίσκονται για να

διδάσκεται η εφαρμογή τους στην Ελλάδα ‘για να προοδεύσει ολίγον κατ ολίγον η γεωργία μας που είναι η Βάσις της αληθούς ευτυχίας του έθνους μας’(Θ.Παπακωνσταντίνου 1986).

Επίσης στην ίδια διαθήκη ορίζει να γίνει ένα πρότυπο αγρόκτημα στην Αθήνα για να αναζωογονηθεί η γεωργία. Κατά την εκτέλεση της διαθήκης καμία σημασία δεν δόθηκε στην ανάπτυξη της γεωργίας.

Ο **Χαράλαμπος Χριστόπουλος** υπουργός των εκκλησιαστικών και της δημοσίας εκπαιδεύσεως αντιλαμβανόμενος το πρόβλημα της έλλειψης ειδικευμένων τεχνιτών και την έλλειψη εξειδικευμένων διδακτηρίων, προτείνει σχολεία που θα ‘τραπώσιν τους νέους σε 4 σπουδαία επαγγέλματα εκ των οποίων εξαρτάται η ευημερία της πατρίδας’ δηλαδή τη γεωργία, το εμπόριο τη ναυτιλία και τις τέχνες(Χ. Χριστόπουλος 1856).

Διαπιστώνει λοιπόν ο Χριστόπουλος ότι τα ελληνικά σχολεία λανθασμένα έχουν στραφεί προς την γραμματολογία ενώ η σύγχρονη κοινωνία απαιτεί ‘όχι λογίους και νομικούς αλλά γεωργούς βιομήχανους τεχνίτες ναύτες έμπορους’ (Χ. Χριστόπουλος 1856). Αναρωτιέται τι θα ωφελήσει ‘στις καθημερινές του ανάγκες αν κανείς γνωρίζει καλά την αρχαία ελληνική τη στιγμή που είναι πολυτιμότερο να γνωρίζει στοιχειώδη χημεία, ή κατασκευή ωφελίμου μηχανής και να εργάζεται ώστε να δύναται να καλύψει χρηματικά τη διδασκαλία και να μην ασχολείται σε οποιοδήποτε επάγγελμα όπου δεν θα εξασφάλιζε τα επαρκή χρηματικά πόσα για το βίο του’(Χ. Χριστόπουλος 1856).

Σε ένα περίπλοκο σύστημα περιλαμβάνει ένα ολοκληρωμένο συνδυασμό επαγγελματικής και γενικής εκπαίδευσης με τα τεχνολογικά σχολεία και τα γενικά παράλληλα καθώς και δύο τουλάχιστον Εμπορικά Εκπαιδευτήρια. Με το σύστημα αυτό συντάσσεται και ο Επαμεινώνδας Δεληγιώργης επόμενος υπουργός παιδείας, καθώς και ο Αθανάσιος Πετσάλης που τον διαδέχεται.

Ο Αλέξανδρος Σούτσος επηρεασμένος από τα εκπαιδευτικά συστήματα της Δύσης ζητά τη σύσταση στην Ελλάδα δημόσιων σχολείων για τους ενήλικες εργάτες ανάλογα με το σχολείο τεχνών των Παρισίων καθώς και

- σχολεία κατά το πρότυπο των γερμανικών realschulen για όσους προτίθεται να επιδοθούν στο εμπόριο και στη βιομηχανία και τέλος
- ειδικά σχολεία γεωργίας και μηχανικών γιατί πιστεύει ότι όλα πρέπει να γίνουν με μέθοδο και πλήρες σύστημα.

Επίσης προτείνει δύο γυμνάσια της Αθήνας να μετατραπούν σε σχολεία καλλιτεχνικών και δύο γυμνάσια του Πειραιά σε realschulen, καθώς και αναβάθμιση του Πολυτεχνείου.

Ο Ιωάννης Σκαλτσούνης θα καταγγείλει στο βιβλίο του ‘Σκέψεις περί της εν Ελλάδι Βιομηχανίας’ την έλλειψη κυβερνητικής μέριμνας για την ‘βιομηχανική του έθνους αγωγή’ θα υποστηρίξει ότι πραγματική δημιουργία υπάρχει μόνο στη βιομηχανική εκπαίδευση, τη διδασκαλία των τεχνών και την εφαρμογή της επιστήμης.

Όπου η βιομηχανική εκπαίδευση των εργατών παραμελείται και δεν γίνεται εφαρμογή των διαφόρων επιστημών και της τέχνης, ‘ο λαός παράγει ατελέστερα προϊόντα και διατελεί δεσποζόμενος από τους τεχνολογικά ανώτερους λαούς’, συνεχίζει στο ίδιο βιβλίο.

Πιστεύει ότι τα χρήματα που διατίθενται ειδικά για το Πολυτεχνείο είναι ελάχιστα, θεωρεί τα αποτελέσματα της μονομερούς κλασικής δημόσιας εκπαίδευσης ολέθρια και προτείνει τα περισεύματα από τα μοναστηριακά να διατεθούν για τη δημιουργία σχολών που θα φοιτούν ορφανά κατά προτίμηση παιδιά και θα μαθαίνουν πρακτικά γεωργία, ναυτιλία, εμπόριο και άλλες τέχνες για την δημιουργία και στην Ελλάδα μεσοαστικής τάξης.

Ακολουθώντας ο σύλλογος προς **Διάδοσιν των ελληνικών γραμμάτων** θεωρεί την κατάσταση των δημοτικών σχολείων ‘ολέθρια παραγωγό ημιμαθών θεσητηρών’ (Θ.Παπακωνσταντίνου 1986), καταδικάζει όσους θέλουν να προσθέσουν στα γυμνάσια εκτενέστερα φυσικομαθηματική σπουδή και προτείνει την ίδρυση στην Αθήνα σχολείου ισόβαθμου του γυμνασίου με κύρια κατεύθυνση στη σπουδή των μαθηματικών και των φυσικών κατά το υπόδειγμα των λεγόμενων πραγματικών ή προτεχνολογικών σχολείων (realschulen) της Γερμανίας.

Αλλά και κατά τον **Εμμανουήλ Δραγούμη** βιομηχανική ανάπτυξη στην Ελλάδα δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την εκπαίδευση και μόρφωση επιστημόνων βιομηχάνων αφού και η βιομηχανία έχει αναχθεί και η ίδια σε επιστήμη και δεν νοείται βιομήχανος χωρίς ειδικές γνώσεις.

Προτείνει δε να ενταχθούν οι τεχνικές σχολές σε σχολές του πανεπιστημίου από θα αντλείται και το προσωπικό και τα εργαστήρια ,αλλά το επίπεδο σπουδών να είναι χαμηλότερο.

Η Επιτροπή επί της εμπύχωσης της εθνικής Βιομηχανίας με πρόεδρο τον Κωνσταντίνο Ζάππα στις 9 Μαρτίου του 1879 εισηγείται τα παρακάτω

1. Η γεωργική εκπαίδευση να γίνεται δωρεάν με παραχώρηση από το κράτος εθνικής γης
2. Στα ελληνικά σχολεία να υπάρχει ιδιαίτερη τάξη μαθητών που θα ασκούνται πρακτικά στους κήπους των δημοτικών σχολείων
3. Σύσταση αγρονομικής Ακαδημίας
4. Στα κυριότερα βιομηχανικά κέντρα να συσταθούν πρακτικά σχολεία ‘ των τεχνών και επιτηδευμάτων και ειδικά σχολεία εμπορίου και ναυτικής’. Σε μία αποστροφή του λόγου του δε ο μεγάλος ευεργέτης επισημαίνει ‘το έθνος μένει στάσιμο και πτωχό, δεν μπορείτε να ελπίζετε από τους δικηγόρους και τους θεολόγους και τους φιλολόγους την ανάπτυξη των ζωτικών παραγωγικών δυνάμεων της χώρας, ξυπνήστε’ (Θ.Παπακωνσταντίνου 1986).

Στο Πρώτο ελληνικό εκπαιδευτικό Συνέδριο που γίνεται στην Αθήνα τον Μάρτιο-Απρίλιο 1904 αναπτύσσεται ιδιαίτερος προβληματισμός, με αίτημα αφενός μεν την επί το ‘πρακτικότερον στροφή της βασικής εκπαίδευσης των ελληνοπαίδων’ σε συνδυασμό βέβαια με τη μετάδοση της ηθικής, θρησκευτικής και εθνικού φρονήματος εκπαίδευσης και την αύξηση του αριθμού των σχολείων των θηλέων καθώς και την για πρώτη φορά ίδρυση ‘δημόσιων επαγγελματικών σχολών αμφοτέρων των φύλων, χάριν τελειότερας μορφώσεως στα κυριότερα τεχνικά επαγγέλματα’.

Παράλληλα όμως με τα φωτισμένα αυτά πρόσωπα έχουμε και νομοθετήματα βοηθούς και συμπαραστάτες που συμβάλλουν στην ισχυροποίηση της επαγγελματικής εκπαίδευσης

1899 : νομοσχέδια Ευταξία Υποχρεωτική 7 έτης δημοτική εκπαίδευση με στοιχειώδεις γνώσεις γεωπονίας, κηπουρικής, μελισσοκομίας και εμπορίας.

1913 : Δημήτρης Γληνός : ίδρυση Διδασκαλείου Μέσης εκπαίδευσης, ίδρυση σχολείων πρακτικών γνώσεων και καθιέρωση συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης που απευθύνεται σε μελλοντικούς εμπόρους μικροβιομήχανους και βιοτέχνες, ίδρυση εσπερινών σχολείων και Κυριακών σχολείων πρακτικής μόρφωσης και κατωτέρων επαγγελματικών σχολών.

1914/ νόμος 572 : ίδρυση τριτάξιου διδασκαλείου τεχνικής εκπαίδευσης και ίδρυση πρότυπης προπαρασκευαστικής τεχνικής σχολής ξυλουργίας, μεταλλοτεχνίας και πλαστικής.

Ήταν το 1929 όταν ο **Ελευθέριος Βενιζέλος** για πρώτη φορά ουσιαστικά προχωρά στην μεταρρύθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος ,με επιδίωξη τη θεμελίωση του αστικού σχολείου. Με κύριο εισηγητή τον **Ευάγγελο Κακούρο προτείνεται και υλοποιείται η ίδρυση κρατικών επαγγελματικών σχολείων** ώστε να διαπλατυνθούν οι ορίζοντες της λαϊκής παιδείας και να κατευθυνθεί σωστά η εκπαίδευση των λαϊκών μαζών.

Η κυβέρνηση Βενιζέλου καταργεί 220 ημιγυμνάσια και ιδρύει 600 σχολές τεχνικό-επαγγελματικής κατεύθυνσης. Η θέση του Ελευθερίου Βενιζέλου ήταν ότι η εκβιομηχάνιση της Ελλάδας θα είναι πάντοτε υπολειπόμενη σε σχέση με την ξένη βιομηχανία, παρατηρείται υπερτροφία γυμνάσιων που τροφοδοτούν τα Πανεπιστήμια και καλόν θα ήτο να σταματήσει η συρροή προς τα επιστημονικά επαγγέλματα που θα δημιουργήσει προλετάριους του πνεύματος ενώ η βιομηχανία όσο μικρή κι αν είναι, αποδίδει κέρδος και λύνει το βιοποριστικό πρόβλημα της μεσαίας και κατώτερης τάξης.

Θα ήταν ιδιαίτερη παράλειψη αν δεν αναφέραμε τους τρόπους εφαρμογής της επαγγελματικής εκπαίδευσης μέχρι το 1930 έστω και επιγραμματικά αρχής γενομένης από τα πολύ ιδιαίτερα (Γκλαβάς Σ).

1.Ορφανοτροφείο Αίγινας : αλληλοδιδασκτικής μεθόδου διδασκαλίας των τεχνών ξυλουργικής μαιευτικής, ραπτικής, σκυτοτομικής, κεραμευτικής, κλειδουργικής

2 Αμαλίο Ορφανοτροφείο Αθήνας : αγωγής κοριτσιών με διδασκαλία κυρίως ηθικής και ραπτικής

3. Ορφανοτροφείο Χατζηκώστα στον Κεραμεικό : δημιουργούνται τα πρώτα οργανωμένα εργαστήρια ραπτικής, σκυτοτομικής. ξυλουργικής. έπιπλοστρωσίας. σιδηρουργικής, κοσμηματογραφίας.

4 Παιδαγωγείο απόρων παιδών Πειραιώς Ορφανοτροφείο Ζαννή : τεχνίτες πληρώνουν συμβολικό ενοίκιο εγκαθιστώντας τα εργαστήριά τους μέσα στο ίδρυμα με υποχρέωση να εκπαιδεύουν τα ορφανά παιδιά στην ξυλουργική, ραπτική, οικοδομική και υποδηματοποιία.

5.Παπάφειο Ορφανοτροφείο ο Μελιτεύς : εκπαιδεύει επιπλοποιούς σιδηρουργούς καθώς και τεχνίτες χύτευσης.

6.Εφηβεία φυλακών Αβέρωφ απευθυνόταν σε άτομα που είχαν υποπέσει σε παράβαση και εξέτιαν την ποινή τους, ήταν δε ανήλικα έως 14 λεπτών ή έφηβοι έως 18. Διδάσκονταν βασικά μαθήματα όπως αριθμητική, ιστορία, θρησκευτικά, δίκαιο και πρακτικά από τεχνολόγους, όπως τυπογραφία υποδηματοποιία ραπτική και ψυκτροποιία(Γκλαβάς Σ 2000).

Συνεχίζουμε με σχολεία που είχαν επαγγελματικό χαρακτήρα και ιδρύθηκαν σε όλη την ελληνική επικράτεια :

Α. Γεωργικές σχολές : Υπήρχαν στην Τίρυνθα ,στα Εθνικά κτήματα του Ρουφ στην Αθήνα που μετατράπηκε σε Γεωπονικό Πανεπιστήμιο σήμερα, στην Κρήτη και στην Θεσσαλία. Στην Αθήνα ιδρύεται η Τριανταφυλλίδειος Γεωργική Σχολή δύο τάξεων και η μοναδική ανώτερη σχολή γυναικείας μόρφωσης που περιλαμβάνει εκμάθηση ραπτικής και κλωστοϋφαντουργίας. Σημαντικό επίσης σταθμό αποτελεί η ίδρυση της **Αμερικανικής Γεωργικής Σχολής στη Θεσσαλονίκη μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, της Γεωργικής σχολής Σερρών και της Αβερώφειας Πρακτικής Γεωργικής σχολής Λάρισας**. Τέλος κατά την περίοδο διακυβέρνησης Βενιζέλου λειτούργησε για πρώτη φορά και το **Σχολείο Τυροκομίας Ιωαννίνων (1916)**.

Β. Εμπορικές σχολές : ιδρύονται αρχικά στις δύο εμπορικότερες πόλεις της Ελλάδας, Σύρο και Πάτρα. Το 1882 συστήνεται εμπορικό τμήμα Γυμνασίου Πειραιώς και το 1889 Εμπορική σχολή που μετεξελίσσεται στην Βιομηχανική Πειραιώς και σήμερα Πανεπιστήμιο Πειραιώς. Παράλληλα έχουμε ιδιωτικά εμπορικά σχολεία όπως του Π. Αντωνιάδου, η Αχιλλοπούλειος στην Τσαγκαράδα, η Διομήδειος στα Κύθηρα, η Πορφυριάς στη Σάμο το Μαράσλειο Εμπορικό Λύκειο θεσσαλονίκης

Από τις σημαντικότερες ιδιωτικές σχολές ήταν η **Βιομηχανική και Εμπορική Ακαδημία Ρουσόπουλου** που ιδρύθηκε το 1894 στην Αθήνα περιελάμβανε προπαρασκευαστικό σχολείο δύο τάξεων για την απόκτηση απολυτηρίου λυκείου και έξι ειδικές σχολές γεωργική, βιομηχανική, ανώτερα εμπορική, μεταλλευτική, μηχανουργική και εμπορική ναυτική.

Στο Ληξούρι ιδρύεται το 1936 η εμπορική σχολή κληροδοτήματος Πετρίτση και η εμπορική και ναυτική σχολή Σταθάτου στην Ιθάκη. Το 1920 ιδρύεται η ανώτατη σχολή **Εμπορικών Σπουδών στην Αθήνα η μετέπειτα ΑΣΟΕΕ που υπάγεται στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και ήταν ισότιμη με το Πανεπιστήμιο**. Το 1927 δημιουργείται ένας νέος τύπος εμπορικών σχολών οι μέσες εμπορικές σχολές και εν συνεχεία οι κατώτερες εμπορικές σχολές στις οποίες οι μαθητές σε ελάχιστα χρόνια φτάνουν τις 16000 ήταν δε και δημόσιες και ιδιωτικές(Γκλαβάς Σ).

Γ. Ναυτικές σχολές : Συστήθηκαν δημόσια ναυτικά σχολεία στις κυριότερες ναυτικές πόλεις της Ελλάδας Σύρο, Ύδρα ,Σπέτσες, Γαλαξίδι και Αργοστόλι το 1836 χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία ,μια και η προσέλευση των μαθητών ήταν απειροελάχιστη. Το 1908 ο τότε Υπουργός ναυτικών Εμπειρικός συστήνει στον Πειραιά σχολή Ναυτικής Εκπαίδευσης, όπου επίσης ήδη λειτουργεί από το 1895 η σχολή Μηχανικών του Πειραιϊκού Συνδέσμου, η σχολή Προμηθεύς και

η Νυχτερινή Σχολή Μηχανικών Εμπορικού Ναυτικού, αποτέλεσμα ιδιωτικής πρωτοβουλίας κυρίως εφοπλιστών.

Για την Ελληνίδα βασική απασχόληση όλα τα χρόνια ήταν η υφαντική και το κέντημα που αποτελούσαν ένα είδος καλλιτεχνικής μόρφωσης. Οι γυναίκες με ανώτερη μόρφωση ανήκουν κυρίως στις τάξεις των πλουσίων εμπόρων, ενώ η αγωγή τους διαμορφώνεται με τον ρόλο τους ως μητέρες. Παράλληλα με τη δημιουργία σχολείων αρρένων, η εκπαίδευση των γυναικών ανεξάρτητα από τη διαφοροποίηση των ρόλων είναι βασικό στοιχείο για κάθε κυβέρνηση.

Η στοιχειώδης εκπαίδευση ορίζεται χωρίς διάκριση φύλου και εφαρμόζεται σταδιακά από το δέκατο ένατο αιώνα και μετά, ενώ η μέση διαφοροποιείται.

Τα Παρθεναγωγεία απευθύνονται σε κορίτσια ανώτερης οικονομικής τάξης ενώ την εξειδικευμένη κατάρτιση των κοριτσιών των χαμηλότερων τάξεων στις γυναικείες τέχνες αναλαμβάνουν οι άλλες γυναίκες σε κατ οίκον διδασκαλία. Η σύσταση της Φιλανθρωπικής Εταιρείας και του Εργαστηρίου Απόρων Γυναικών είναι η δημιουργός αιτία της ύπαρξης πλέον χώρων όπου γυναίκες εξειδικεύονται σε υφαντική, ραπτική και εκπαίδευση νοσοκόμων και είναι τα πρώτα εργαστήρια δημιουργίας γυναικών με εξειδικευμένο επάγγελμα.

Η Καλλιρρόη Παρρέν (Γκλαβιάς Σ 2000) αγωνίζεται για την επαγγελματική κατάρτιση των φτωχών κοριτσιών μια και για τις ανώτερες τάξεις η εργασία ήταν υποτιμητική, και καταφέρνει να ενθαρρύνει την μόρφωση επί των τεχνών των γυναικών οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν στη βιομηχανία. Η Παρρέν θεωρεί επιτακτική την ανάγκη ίδρυση πρακτικών και επαγγελματικών σχολών με κύριο σύνθημα της 'η χειραφέτηση της Ελληνίδας περνά μέσα από την εργασία'. Το 1897 αναγγέλλεται η λειτουργία της πρώτης επαγγελματικής και οικοκυρικής σχολής από την Ένωση Ελληνίδων στην Αθήνα και μετέπειτα στον Πειραιά.

Το 1919 ο **Διπλάρης** διαθέτει το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του για την ίδρυση της ομώνυμης σχολής που λειτουργεί μόνο με μαθήτριες. Μετά το 1920 οι σχολές επαγγελματικής κατάρτισης των γυναικών πολλαπλασιάζονται, λειτουργούν δε οι παρακάτω : Επαγγελματική και Οικοκυρική σχολή Θηλέων στην Τεγέα, Οικοκυρική επαγγελματική σχολή Ελληνίδων Αθήνας, Παπαστράτειος Δημοτική Σχολή κατασκευής παιχνιδιών, Οικοκυρικές σχολές Ζαγοράς, Τσαγκαράδας, σχολή Φλώρινας σχολή χειροτεχνμάτων Αθήνας, υφαντουργικές σχολές Λεβιδίου, Μυτιλήνης και Σάμου(Γκλαβιάς Σ 2000).

Στην ίδια περίοδο ιδρύεται στην Αθήνα η **πρώτη Εσπερινή Επαγγελματική σχολή Υπαλλήλων Γυναικών** από το σύνδεσμο Ελληνίδων υπέρ των δικαιωμάτων των γυναικών. Η γυναίκα πλέον μπαίνει στην αγορά εργασίας (Σαπουνάκη- Δρακάκη Λυδία 1986).

Τέλος για τις ανάγκες της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης τεχνικών στελεχών που προέκυψαν με την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και βιομηχανίας δημιουργούνται σχολές συμπληρωματικής εκπαίδευσης για ενήλικες αρχικά κατά το πρότυπο των εκπαιδευτικών εταιρειών της Γαλλίας.

ΤΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

Το Πολυτεχνείο ιδρύεται στην Αθήνα το 1836 ως σχολείο οικοδομικής από την ανάγκη ύπαρξης μορφωμένων ‘αρχιτεκτόνων’, για την εξυπηρέτηση της ανοικοδόμησης των ελληνικών πόλεων και ήταν μονοτάξιο. Μετά το 1840 αναδιοργανώνεται σε Ελληνικό Βασιλικό Σχολείο Οικοδομικών Τεχνών και είναι το πρώτο τεχνικό οικοδομικό σχολείο, διαιρείται δε σε σχολείο Κυριακών, σε σχόλιο καθημερινό για παιδιά και σε σχολείο ανώτερο για τη διδασκαλία των ‘ωραίων τεχνών’ (Μπίρης Κ 1957).

Με την ανάπτυξη της βιομηχανίας το Πολυτεχνείο εντάσσει και βιομηχανικούς κλάδους μηχανουργών στις σπουδές του και μετά εξελίσσεται σε σχολείο Βιομηχανικών Τεχνών για αποφοίτους πλέον Γυμνασίου στο οποίο εισάγονται μετά από σκληρές εξετάσεις. Από το 1914 και μετά μετονομάζεται σε Μετσόβιο Πολυτεχνείο διότι χρηματοδοτήθηκε από τους Μετσοβίτες ευεργέτες, αποκόπτεται από τη μέση εκπαίδευση προάγεται σε σχολή ανώτερης εκπαίδευσης υπάγεται στο Υπουργείο Συγκοινωνιών και αναλαμβάνει την εκτέλεση όλων των μεγάλων έργων και σήμερα αποτελεί βασικό πυλώνα ευθύνης των δημοσίων έργων.

Από το 1917 και μετά το Πολυτεχνείο έχει τη σημερινή του μορφή με διάφορες μετατροπές βέβαια ,έχει υψηλής στάθμης προσωπικό και είναι βασικός παράγων της ελληνικής οικονομίας. Θεωρητικά είναι ‘η συστηματικότερη εξέλιξη της τεχνικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα ’(Μπίρης Κ 1957).

Παράλληλα από τη δεκαετία του 1860 και μετά κυοφορείται στην Ελλάδα λόγω της εκβιομηχάνισης η δημιουργία πολλών σχολών επαγγελματικής κατάρτισης συντεχνιών, όπου σύλλογοι και σύνδεσμοι εξειδικεύουν εργάτες μέλη τους, τέτοιοι είναι

1 Σχολές Απόρων παιδων Παρνασσός : υποστηρίζεται από τον φιλολογικό σύλλογο Παρνασσός και με την βοήθεια του παιδιά απόρων οικογενειών που την ημέρα δούλευαν για ένα κομμάτι ψωμί ως λούστροι, εφημεριδοπώλες, γαλατάδες και τα βράδια παρακολουθούσαν μαθήματα ώστε να μετατραπούν σε τίμιους και χρηστούς πολίτες. Παρακολουθούσαν ιστορία, γεωγραφία, φυσική, κοσμογραφία, εξήγηση του πολιτεύματος και μετά προστέθηκαν υγιεινή και χημεία

Ο αριθμός των παρακολουθούν των μαθητών ήταν εντυπωσιακός, έφτασαν οι μαθητευόμενοι περί τους 4. 000. Ένα πολύ θετικό σημείο ήταν ότι ο Παρνασσός φρόντιζε για την εξεύρεση εργασίας στους αποφοίτους.

2. Σχολές Ελληνικής Βιοτεχνικής Εταιρείας Στεφάνου : στις σχολές αυτές οι μαθητές παρακολουθούσαν αριθμητική, γεωμετρία ,μηχανική και καλλιγραφία. Οι καθηγητές εργάζονταν δωρεάν και οι μαθητές δεν πληρώνουν δίδακτρα.

3. Διπλάρειος σχολή : ξεκίνησε το 1918 με τα χρήματα του Αριστείδη Διπλάρη προερχόμενα από τη διαθήκη του ‘προς ίδρυση ομώνυμης σχολής για τη διδασκαλία δωρεάν σχεδίων και τεχνών’. Στη συνέχεια ενσωματώθηκε με την ελληνική βιοτεχνική εταιρεία και αποτελούσαν ένα ενιαίο σχολείο. Οι μαθητές έτρωγαν στην σχολή διότι παρατηρήθηκε αδυναμία παρακολούθησης των μαθημάτων λόγω απόλυτης ένδειας.

4. Σιβιτανίδειος σχολή τεχνών και επαγγελμάτων : κληροδότημα από τον Βασίλειο Σιβιτανίδη και τα αδέρφια του και αντικείμενο την επιμόρφωση εργατών στις τέχνες και τη βιομηχανία. Η σχολή καλύπτει τα έξοδά της από τα κληροδοτήματα των αδελφών σε όλες τις χώρες του κόσμου και έχει ως σκοπό την παροχή πτυχίου επαγγελματικής ικανότητας σε τμήματα διακοσμητικής, ξυλοδομών στεγών, ηλεκτροτεχνιτών και ηλεκτρονικών. Εδώ λειτούργησε και η ανώτερη σχολή ηλεκτρονικών η οποία μεταφέρθηκε το **1965 στο ΤΕΙ Πειραιά σημερινό ΑΕΙ ΠΕΙΡΑΙΑ Τ.Τ**

5. Σεβαστοπούλειος εργατική σχολή : ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1909. Σκοπός της σχολής είναι ‘η ηθική ανύψωση και η ηθική βελτίωση των βιοτεχνικών επαγγελμάτων’ (Πληροφοριακό φυλλάδιο 1939) μια άλλη οπτική γωνία της επαγγελματικής εκπαίδευσης που κανείς άλλος δεν είχε ως τότε προσεγγίσει. Στην σχολή διδάσκουν σπουδαία ονόματα όπως Γ. Δροσίνης και επικρατεί το σύγχρονο πνεύμα περί εργασίας των ανηλίκων, όπου τα παιδιά ασκούνται και δεν εργάζονται όπως συμβαίνει σε όλες τις άλλες σχολές. Η φοίτηση είναι δωρεάν υποστηρίζεται, δε από τα κληροδοτήματα Σεβαστόπουλου. Βρισκόταν στην Κηφισίας και Αλεξάνδρας και ήταν υπό την προστασία της Βασίλισσας. Σοφίας, που ανέλαβε και την οικονομική επιβάρυνση. Μετά την αδυναμία της διαχείρισης από το ΔΣ, μετεξελίχθηκε δε σε σχολή Ανώτερη Σχολή Μαιών (Γκλαβός Σ 2000).

Το ταξίδι στην τεχνική εκπαίδευση συνεχίζεται μετά την μεγάλη τομή του 1930 που αρχίζει παράλληλα και η καθαυτό σύγχρονη οικονομική θεώρηση της χώρας.

5.3 Μετά το 1930...

Με το Νόμο 5187 του 1931 οργανώθηκαν τα Μέσης Εκπαίδευσης Βιοτεχνικά, Εμπορικά, Γεωργικά και Οικοκυρικά Σχολεία, όπως η **Χαροκόπειος Σχολή** που έγινε Ανώτερη Σχολή Οικιακής Οικονομίας το 1934 και Ανώτατη το 1951.

Το 1948 οι Ανώτερες και Κατώτερες Σχολές Νοσοκόμων του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών.

Το 1950 οι Σχολές Μαθητείας του ΟΑΕΔ και οι Δασικές Σχολές.

Το 1951 οι Δημόσιες Σχολές Εμπορικού Ναυτικού και το 1954 τα Ναυτικά Γυμνάσια.

Σημαντική υπήρξε ίδρυση του **Ευγενιδείου ιδρύματος το 1956** με σκοπό την προαγωγή της επαγγελματικής εκπαίδευσης στους νέους ελληνικής υπηκοότητας στην επικράτεια.

Με το Ν. Δ 39 71/ 59 καταβάλλεται ιδιαίτερα σοβαρή προσπάθεια ανάπτυξης της ΤΕΕ με κυριότερα σημεία:

- **Ίδρυση σχολών υπομηχανικών Αθηνών και Θεσσαλονίκης.**

Το μετέπειτα ΤΕΙ Πειραιά, σημερινό ΑΕΙ Πειραιά ΤΤ είναι η εξέλιξη της σχολής υπομηχανικών

- Οργάνωση της Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης σε **Κατώτερη, Μέση (τις γνωστές εργοδηγών) και σε Ανώτερη (Υπομηχανικών)**, και ίδρυση του Ζαννείου Πειραματικού Τεχνικού Γυμνασίου

- Ίδρυση της Σχολής Εκπαιδευτικών Λειτουργών Επαγγελματικής και Τεχνικής Εκπαίδευσης (**ΣΕΛΕΤΕ**). Η τελευταία μετονομάστηκε σε ΑΣΠΑΙΤΕ (Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης) το 2002, και παραμένει ακόμα η μόνη παιδαγωγική σχολή εκπαιδευτικών για το χώρο της ΤΕΕ.

Υπήρχε παράλληλη λειτουργία Ιδιωτικών Κατωτέρων, Μέσων και Ανωτέρων Σχολών, ενώ εκτός του Υπουργείου Παιδείας λειτουργούσαν και στη ΔΕΗ, στον ΟΤΕ, στον ΟΣΕ, κ. λ .π. για κάλυψη ιδίων αναγκών τους.

- Το 1970 ιδρύονται τα **ΚΑΤΕΕ** (Κέντρα Ανώτερης Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης), τα σημερινά **ΑΤΕΙ**.

Μετά τη Μεταπολίτευση, η συσσωρευμένη τεχνολογική εξέλιξη και η εμφάνιση νέων επαγγελματιών οδήγησε σε αναδιοργάνωση της ΤΕΕ το 1977, στην σημερινή της περίπου μορφή, όπου και καταργείται η κατώτερα βαθμίδα.

Η μέση βαθμίδα τότε είχε τις Τεχνικές Επαγγελματικές Σχολές (ΤΕΣ), διετείς απογευματινές χωρίς διέξοδο σε ανώτερες σχολές, και τα τριετή Τεχνικά Επαγγελματικά Λύκεια (ΤΕΛ), ισότιμα με τα Γενικά και με διέξοδο στα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΤΕΙ). Οι απόφοιτοι των ΤΕΛ εισάγονταν στα ΤΕΙ αρχικά με βαθμολογία και στη συνέχεια με ειδικές εισαγωγικές εξετάσεις και στα ΑΕΙ μέσω των δεσμών.

Οι ΤΕΣ είχαν ποσοστό μαθημάτων 20% γενικής παιδείας και 80% ειδικότητας και παρείχαν πτυχίο επιπέδου 2, ενώ τα ΤΕΛ είχαν μαθήματα 52% γενικής παιδείας και 48% ειδικότητας και παρείχαν πτυχίο επιπέδου 3 ή απολυτήριο δέσμης.

Το 1985 ιδρύθηκαν πειραματικά τα Ενιαία Πολυκλαδικά Λύκεια (ΕΠΛ), που έδιναν απολυτήριο Λυκείου (ή πτυχίο επιπέδου 3 με 4ο έτος ειδίκευσης), αλλά καταργήθηκαν το 1997.

Παράλληλα οργανώνονται τα Σχολικά Εργαστηριακά Κέντρα (ΣΕΚ) με τη συνένωση των εργαστηρίων των σχολικών μονάδων που εξυπηρετούν. Έτσι, και τα εργαστήρια εξοπλίζονται καλύτερα και ασκούνται περισσότεροι μαθητές ταυτόχρονα.

Το 1998 τα ΤΕΛ και οι ΤΕΣ συγχωνεύτηκαν σε τριετή Τεχνολογικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια (ΤΕΕ) δύο κύκλων, εκ των οποίων το πρώτο έτος αντιστοιχούσε στις ΤΕΣ.

Το 2006 τα ΤΕΕ ξαναχώρισαν σε Επαγγελματικές Σχολές (ΕΠΑΣ), παρόμοια των πρώην ΤΕΣ, που παρέχουν μόνο Επαγγελματικές γνώσεις και πτυχίο επιπέδου 3, και σε Επαγγελματικά Λύκεια (ΕΠΑΛ), παρόμοια των πρώην ΤΕΛ.

Τα ΕΠΑΛ, πλέον, με ποσοστό μαθημάτων 44% γενικής παιδείας και 56% επαγγελματικής, παρέχουν και απολυτήριο ισότιμο με του Γενικού Λυκείου και πτυχίο επιπέδου 3 και διέξοδο σε ΑΤΕΙ και ΑΕΙ.

Το 2012 ακολουθεί νέα μεταρρύθμιση με κατάργηση των ΕΠΑΣ και ίδρυση σχολών επαγγελματικής κατάρτισης που δεν λειτούργησαν ποτέ.

Το 2014 με νέο νόμο καταργείται το ΣΕΚ και μετατρέπεται σε ΣΕ(Σχολικό Εργαστήριο)

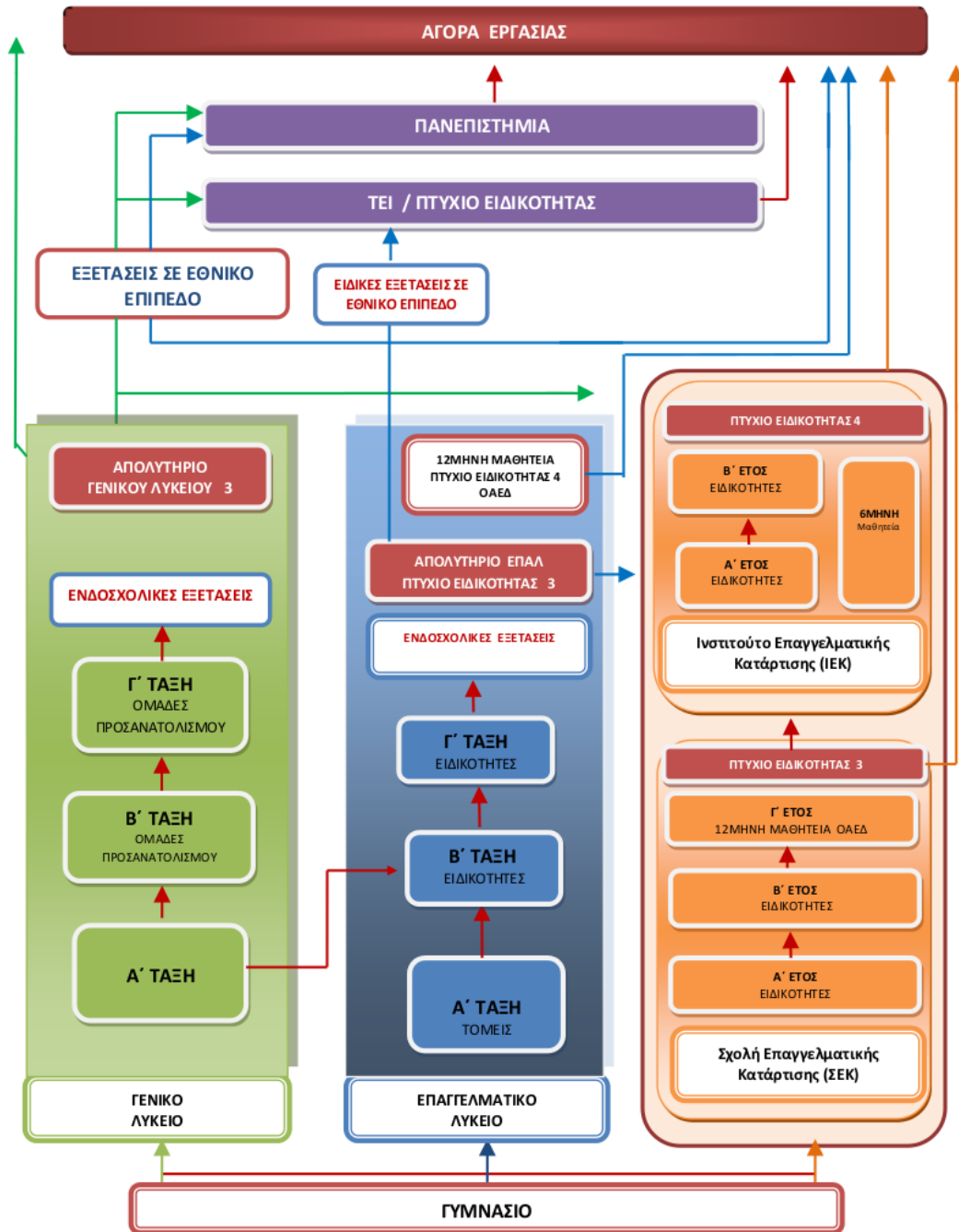
Το 2015 ακολουθεί νέος νόμος για την ΤΕΕ με θετικό στοιχείο την είσοδο των μαθητών

των ΕΠΑΛ σε όλες τις σχολές ΑΕΙ και ΑΤΕΙ σε ποσοστό.

Το 2016 ακολουθεί νέος νόμος με βασική αλλαγή την ένταξη του μεταλυκειακού έτους μαθητείας

Και πιστεύουμε η περιπέτεια καλά κρατεί

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
 & ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ
 ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΩΡΕΑΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ & ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

Ανατρέχοντας δε στα ποσοστά παρακολούθησης μαθητών στις επαγγελματικές σχολές σε σχέση με τους μαθητές που παρακολουθούν την γενικού τύπου παιδεία που εκπροσωπείται από το εξατάξιο γυμνάσιο ή το Λύκειο σήμερα, παρατηρούμε τα παρακάτω

Τα ποσοστά προέρχονται από την ΕΛΤΣΑΤ και αφορούν στο σύνολο του μαθητικού δυναμικού της χώρας

ΕΤΗ	ΑΠ. ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ %	ΑΠ ΓΥΜΝ-ΛΥΚ %	ΠΤΥΧΙΟ ΤΕΧΝ ΕΠ ΕΚΠ %
1930-40	16, 7	8, 3	4. 1
1940-50	19, 5	11, 8	4. 9
1950-60	49, 7	21, 9	17, 9
1960-70	67, 9	37, 8	23. 8
1970-80	69, 6	41. 8	17, 9
1980-90	71, 8	45, 6	17, 9
1990-00	70, 3	49, 0	17, 5
2000-10	76, 8	50, 1	18, 9
2010-15	73, 5	50, 3	18, 7

Πίνακας 5.6:Αρχείο ΕΛΣΤΑΤ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ελληνική οικονομία από το 1960

6. 1 Η οικονομία της Ελλάδας στα ανθηρά χρόνια

ανάπτυξη παραγωγική δομή και αγορά εργασίας

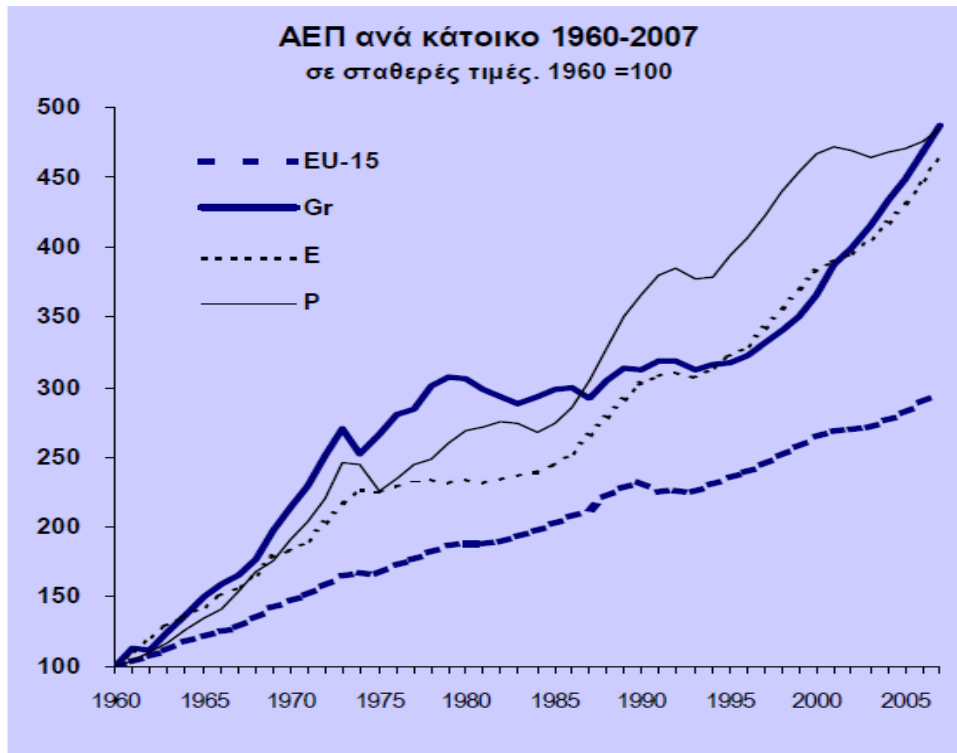
Από το έτος 1960 και μετά οι ρυθμοί μεταβολής του ΑΕΠ στην Ελλάδα ήταν υψηλότεροι από τους αντίστοιχους ρυθμούς στις προηγμένες οικονομικά χώρες της Ευρώπης. Η Ελλάδα τείνει να προσεγγίσει αυτές τις οικονομίες υιοθετώντας τεχνολογικές και οργανωσιακές μεθόδους που έχουν χρησιμοποιηθεί με επιτυχία εκεί. Η ενσωμάτωση αυτών των μεθόδων στις εργασιακές διαδικασίες και το κεφαλαιακό απόθεμα στη χώρα μας, όπου η παραγωγικότητα είναι χαμηλή, οδηγεί σε ρυθμούς ανάπτυξης που υπερβαίνουν τους ρυθμούς των ευρωπαϊκών οικονομιών, καθώς εκεί υπάρχουν πλέον ελάχιστες ευκαιρίες ανάπτυξης. Λόγω της ταχύτατης μεγέθυνσης του ΑΕΠ στην χώρα επιτυγχάνεται πραγματική σύγκλιση, δηλαδή μείωση της διαφοράς επιπέδου ανάπτυξης Ελλάδας και άλλων ευρωπαϊκών κρατών.

Γενικά όταν υπάρχουν τέτοιες αντίρροπες δυνάμεις μπορεί να τείνουν σε μία χώρα είτε σε πραγματική σύγκλιση είτε σε πραγματική απόκλιση ,το επ ωφελεία δε συνδυασμένο αποτέλεσμα αυτών των αντίρροπων δυνάμεων εξαρτάται από τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε κάθε ξεχωριστή χώρα.

Στην περίπτωση της Ελλάδας αυτές οι δυνάμεις της σύγκλισης επικράτησαν μετά το 1955, με διακοπή ανάμεσα στο 1980- 90, καθώς οι ικανότητες του εργατικού δυναμικού που αφορούν στη χρήση νέων τεχνολογιών και υιοθέτηση νέων οργανωσιακών μεθόδων συνέβαλαν σημαντικά στην εισαγωγή τεχνολογιών και επέφεραν θετικό αποτέλεσμα(Putman 1999).

Έτσι λοιπόν ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν) ανά κάτοικο στην Ελλάδα ήταν 3, 4 σε σχέση με την Ευρώπη που ήταν 2, 3. Δηλαδή το ΑΕΠ από το 1960 έως το 2008 στην Ελλάδα πενταπλασιάστηκε ενώ στην Ευρώπη τριπλασιάστηκε. Η μεγαλύτερη αύξηση παρατηρείται τα έτη 60-80 (Αρχείο Eurostat)

Στο Διάγραμμα που ακολουθεί τα στοιχεία είναι καταφανή και πολύ ελπιδοφόρα.

Διάγραμμα 6.1 :Αρχείο Eurostat

Gr:ΑΕΠ Ελλάδα

E: ΑΕΠ Ε.Ε

EU:ΑΕΠ Ε.Ε των 15

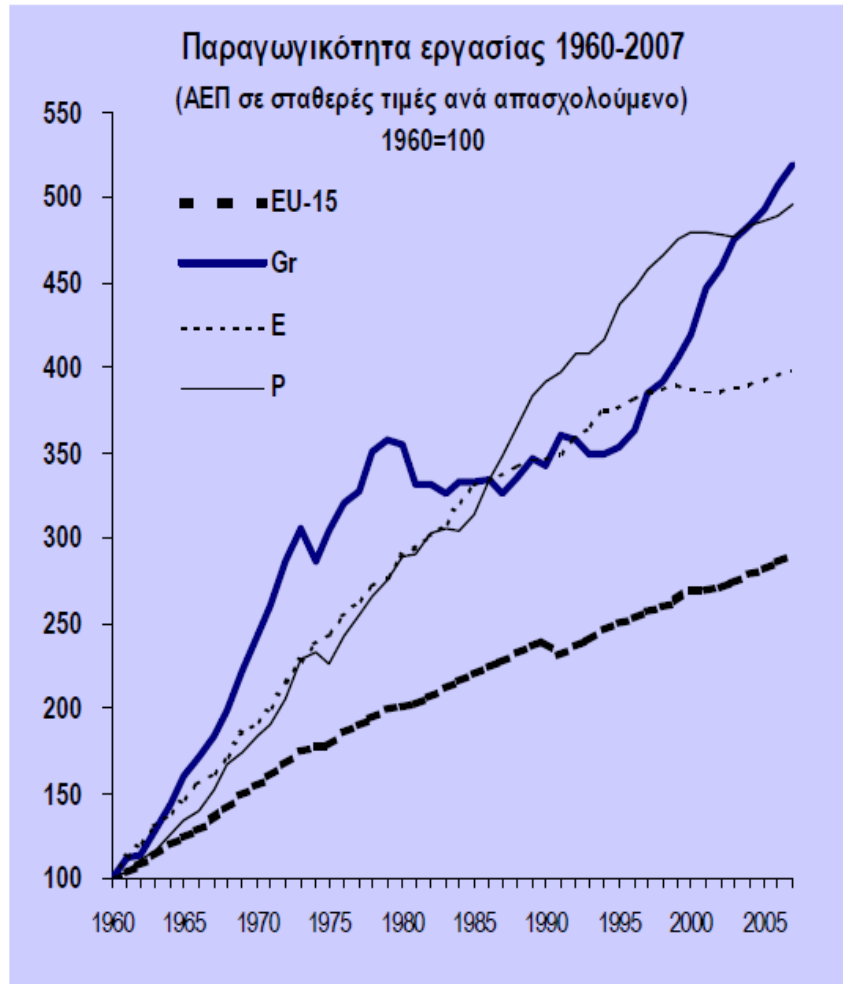
P: Δείκτη Σύγκλισης

Παρατηρώντας το δείκτη σύγκλισης στην Ελλάδα δηλαδή το ΑΕΠ ανά κάτοικο σε σταθερές τιμές βλέπουμε ότι μπορούμε να διαιρέσουμε την πραγματική σύγκλιση σε τρεις περιόδους :

1. 1960 - 1979 όπου το ΑΕΠ ανά κάτοικο αυξάνεται ταχύτατα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό όρο
2. 1980 - 1995 όπου η διαδικασία της σύγκλισης αναστρέφεται και
3. 1996 - 2007 όπου ο δείκτη σύγκλισης προσεγγίζει το 75% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το επίπεδο σύγκλισης δηλαδή το προϊόν ανά κάτοικο ως ποσοστό του μέσου όρου της Ευρώπης αναλύεται σε τρεις συνιστώσες

- παραγωγικότητα της εργασίας
- ποσοστό απασχόλησης και
- ποσοστό πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας.

Διάγραμμα 6.2: Αρχείο Eurostat

Gr: Παραγωγικότητα Εργασίας Ελλάδας

E: Παραγωγικότητα Εργασίας Ε.Ε

EU : Παραγωγικότητα Εργασίας Ε.Ε των 15

P: Δείκτης Σύγκλισης

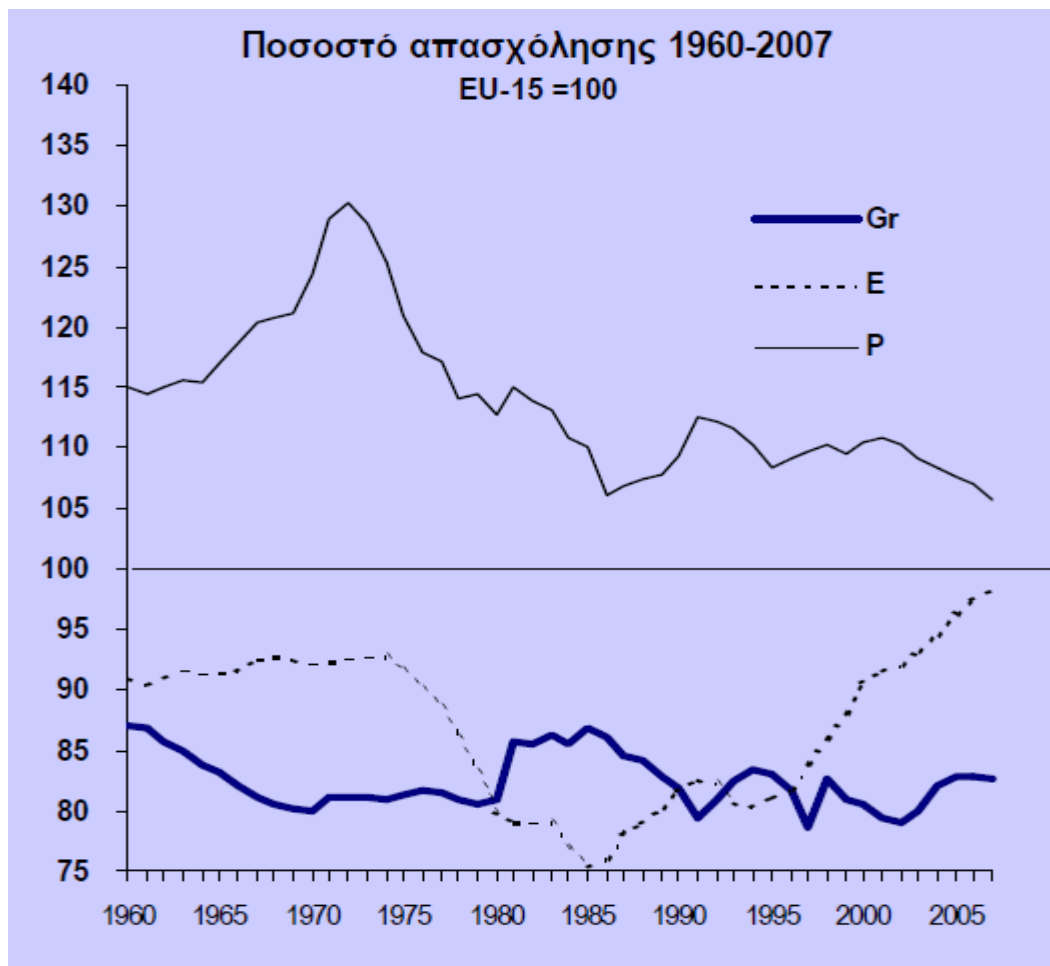
Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας κατά τα έτη 1960 έως 1980 ανήλθε σε 3, 6% στην Ελλάδα έναντι 2,3% στην Ευρώπη των 15 ,με αποτέλεσμα η παραγωγικότητα της εργασίας να είναι περίπου πεντέμισι φορές υψηλότερη από το 1960 έως το 1980(Αρχείο Eurostat),ενώ στον αντίστοιχο χρόνο στην Ευρώπη έχουμε αύξηση της παραγωγικότητας περίπου δύο φορές. Η ελληνική ψυχή εργάζεται σκληρά για την εξομοίωσή της με το ευρωπαϊκό γίνεσθαι.

Η επίδραση της αγοράς εργασίας στην πραγματική σύγκλιση εκφράζεται από το ποσοστό απασχόλησης, το δε ποσοστό του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας δεν έχει ιδιαίτερη επίδραση στο επίπεδο πραγματικής σύγκλισης, αφού παραμένει αρκετά κοντά στο μέσο ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η κινητήρια δύναμη της πραγματικής σύγκλισης είναι η συσσώρευση κεφαλαίου. Η Ελλάδα τα χρόνια 1960-1980 είναι μία αναπτυγμένη οικονομία της αγοράς, οι κοινωνικές σχέσεις και οι θεσμοί είναι συγκρίσιμοι με τους πλέον προηγούμενους οικονομικούς θεσμούς της αγοράς, το ΑΕΠ όμως ανά κάτοικο είναι χαμηλό σε σχέση με τα άλλα κράτη της Ε.Ε και έτσι η συσσώρευση κεφαλαίου είναι αναμενόμενη, όπως η οικονομική θεωρία προβλέπει (Busch 1987).

Η κερδοφορία που έφτασε σε πολύ υψηλά επίπεδα υπήρξε ένας αναγκαίος, πλην όμως όχι ικανός όρος της ταχείας συσσώρευσης κεφαλαίου στην Ελλάδα, καθώς η αύξηση της ζήτησης είναι επίσης πολύ σημαντικός παράγοντας επιτάχυνσης της συσσώρευσης.

Η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας των ετών 1960 έως 80 και 1996 έως 2007 προήλθε σε μεγάλο βαθμό και από την αύξηση της εσωτερικής ζήτησης σε δημόσια έργα με ταυτόχρονη αύξηση των πραγματικών μισθών των απασχολούμενων σε αυτά και σε θεαματική αύξηση της τραπεζικής πίστης που πυροδότησε επενδυτική ανάκαμψη.

Διάγραμμα 6.3: Αρχείο Eurostat

Gr: Π. Απασχόλησης Ελλάδας

E: Π. Απασχόλησης Ε.Ε, P: Δείκτης Σύγκλισης

Σημαντικό παράγοντα ανάκαμψης αποτελούν τα μεγάλα αποθέματα εργατικού δυναμικού στη χώρα μας και δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες συσσώρευσης κεφαλαίου. Η προσφορά εργασίας βασίζεται σε ένα ιδιαίτερο τύπο οικογένειας που συναντάμε στην Ελλάδα και που

1. αναλαμβάνει τη διαχείριση της ανασφάλειας και την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης με κατανάλωση εμπορευμάτων και αγαθών που παράγονται από μεγάλο αριθμό ωρών απλήρωτης εργασίας

2. πραγματοποιεί μεταβιβάσεις περιουσιακών στοιχείων με σκοπό την αναδιανομή πόρων μεταξύ των μελών της οικογένειας ώστε να διασφαλίζονται και η απασχόληση και τα εισοδήματα για να πάψει η ανασφάλεια που αντιμετωπίζουν τα μέλη της οικογένειας.

Το φαινόμενο είναι συσχετιζόμενο με το κράτος πρόνοιας που είναι λιγότερο ανεπτυγμένο στις νότιες χώρες από ότι στις βόρειες χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης.

Κυριότερες στρατηγικές επιβίωσης στις ελληνικές οικογένειες είναι οι παρακάτω

- Υπάρχουν αποθέματα γυναικείας εργασιακής δύναμης ως εφεδρεία καθώς το ποσοστό συμμετοχής του γυναικείου πληθυσμού στην αγορά εργασίας είναι μειωμένο το 1960.
- συγκροτούν οικογενειακές επιχειρήσεις και αναλαμβάνουν οικογενειακώς στο ρίσκο.
- αποδέχονται την αδήλωτη εργασία και τις άτυπες μορφές απασχόλησης.
- παράγουν μη εμπορεύσιμα αλλά χρήσιμα αγαθά που συμβάλλουν στην διατήρηση του αναγκαίου μισθού.
- διαχειρίζονται τα περιουσιακά τους στοιχεία τα θεωρούν ως συλλογικά αγαθά.
- δαπανούν πολύ υψηλά χρηματικά ποσά για να χρηματοδοτήσουν την εκπαίδευση και την κατάρτιση των νέων.

Ο ιδιότυπα αυτός παραγόμενος εργατικός πλούτος της χώρας παράγει ένα πολυπληθές και φτηνό εργατικό δυναμικό που υποτάσσεται εύκολα στις απαιτήσεις της εργοδοσίας ,στην ευελιξία του χρόνου εργασίας ,σε άτυπες μορφές εργασίας και ως αποτέλεσμα επιδεικνύει τελικά και υψηλή ελαστικότητα στις αλλαγές της ζήτησης εργασίας εκ μέρους του επιχειρηματικού τομέα.

Πρόκειται λοιπόν για ένα εργατικό δυναμικό που διαιρείται αφενός μεν τους κανονικά εργαζόμενους και αφετέρου σε μία εφεδρεία δυνητικών εργαζομένων έτοιμων να εργαστούν χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις από την εργοδοσία(Jakovou2001).

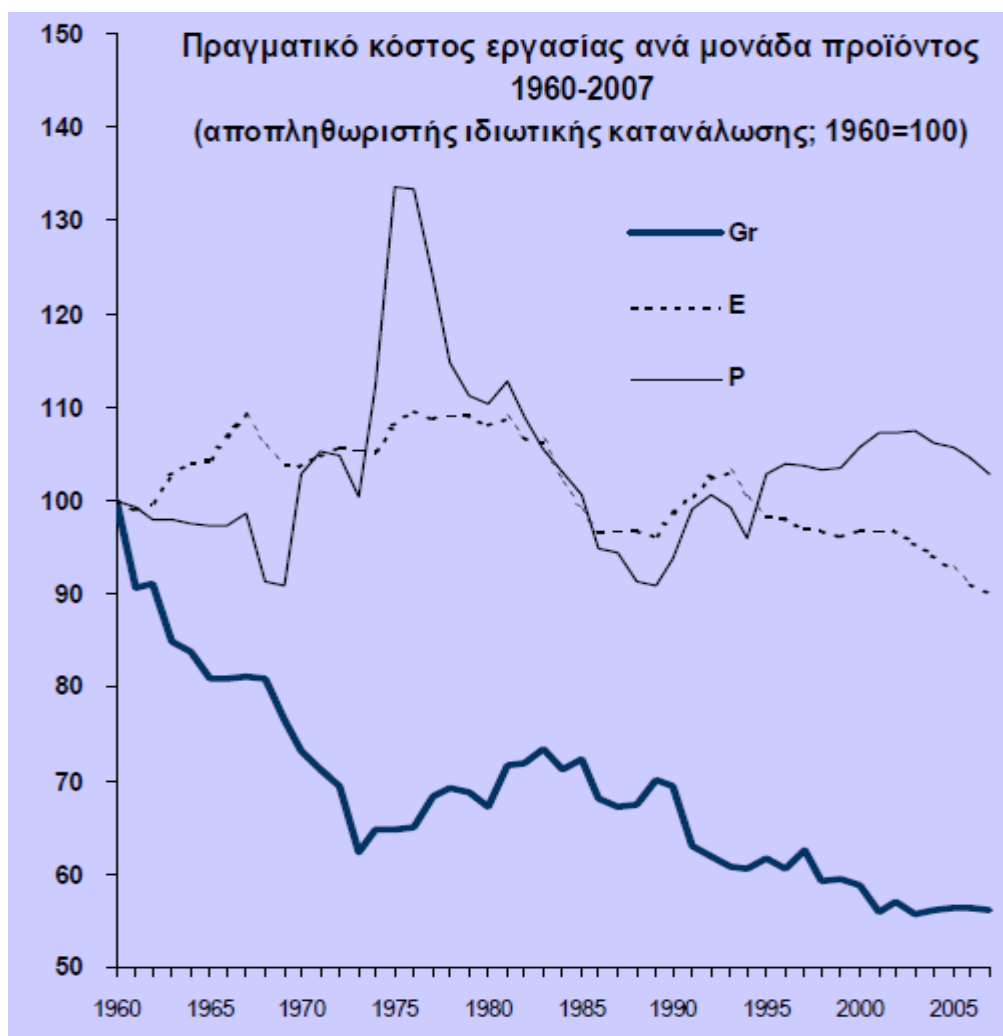
Έτσι αναφορικά με τη συσσώρευση κεφαλαίου, ο τομέας των νοικοκυριών είναι ένα πλεονάζον εργατικό δυναμικό που απορροφά εργαζόμενους. Με άλλα λόγια οι γυναίκες είναι πρόθυμες να συνεισφέρουν στη διατήρηση των ευέλικτων εργασιών, αν αυτό καθίσταται βοήθημα σε άλλα μέλη της οικογένειας, έμμεσα ή άμεσα.

Το ύψος των πραγματικών μισθών υπήρξε ένας σημαντικός παράγοντας της μεταφοράς της γυναικείας εργασίας από την οικιακή οικονομία στις επιχειρήσεις, δειλά στην αρχή και σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, πολύ δυνατά αργότερα. Δηλαδή όταν ο πραγματικός μισθός μειώνεται και τα έσοδα του νοικοκυριού δεν επαρκούν για αυτό που θεωρείται αναγκαίο το

πρόβλημα λύνει η συμμετοχή της γυναίκας με σκοπό να ανέλθει η κατανάλωση του νοικοκυριού στα κανονικά επίπεδα.

Ένας ακόμα λόγος που η συσσώρευση κεφαλαίου στην Ελλάδα παρουσιάζει μεγαλύτερη ταχύτητα, από όσο στις προηγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επομένως υπάρχει πραγματική σύγκλιση είναι οι 'κοινωνικές ικανότητες' του εργατικού δυναμικού. Χώρες με χαμηλή παραγωγικότητα, υιοθετούν τεχνολογικές και οργανωτικές καινοτομίες ,όταν το εργατικό δυναμικό τους, το κοινωνικό τους δηλαδή κεφάλαιο, είναι ικανό να υιοθετήσει καινοτομίες(Putman 1991) .

Η μεταφορά αυτών των καινοτομιών εξαρτάται από τις ικανότητες του λαού η συνεχής αύξηση του αποθέματος των γνώσεων και των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού είναι κεφαλαιώδης σημασία για την πραγματική σύγκλιση και στην Ελλάδα η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση έπαιξαν θεμελιώδη ρόλο. Στο διάγραμμα απόδοσης κεφαλαίου που ακολουθεί είναι φανερό ότι από το 1960 έως περίπου το 75 το θεαματικό της αύξησης όταν παράλληλα ανθίζουν οι σχολές εργοδηγών, δημόσιες και ιδιωτικές

Διάγραμμα 6.4: Αρχείο Eurostat

Gr: Π. Κ. Ε Ελλάδα
E: Π. Κ. Ε. Απασχόλησης Ε.Ε
P: Δείκτης Σύγκλισης

Τελικά η ελληνική οικονομία διαιρείται σε δύο τομείς που αρθρώνονται με τον παρακάτω ιδιαίτερο τρόπο:

- ένα οικιακό τομέα που βασίζεται σε ένα ειδικό τύπο οικογένειας που αναλαμβάνει τη διαχείριση της απασχόλησης της αστάθειας και της αβεβαιότητας που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι στην αγορά εργασίας και
- στον τομέα που αναπαράγει την εργασιακή δύναμη μέσω κατανάλωσης αγαθών και μεγάλου αριθμού ωρών οικιακής εργασίας.

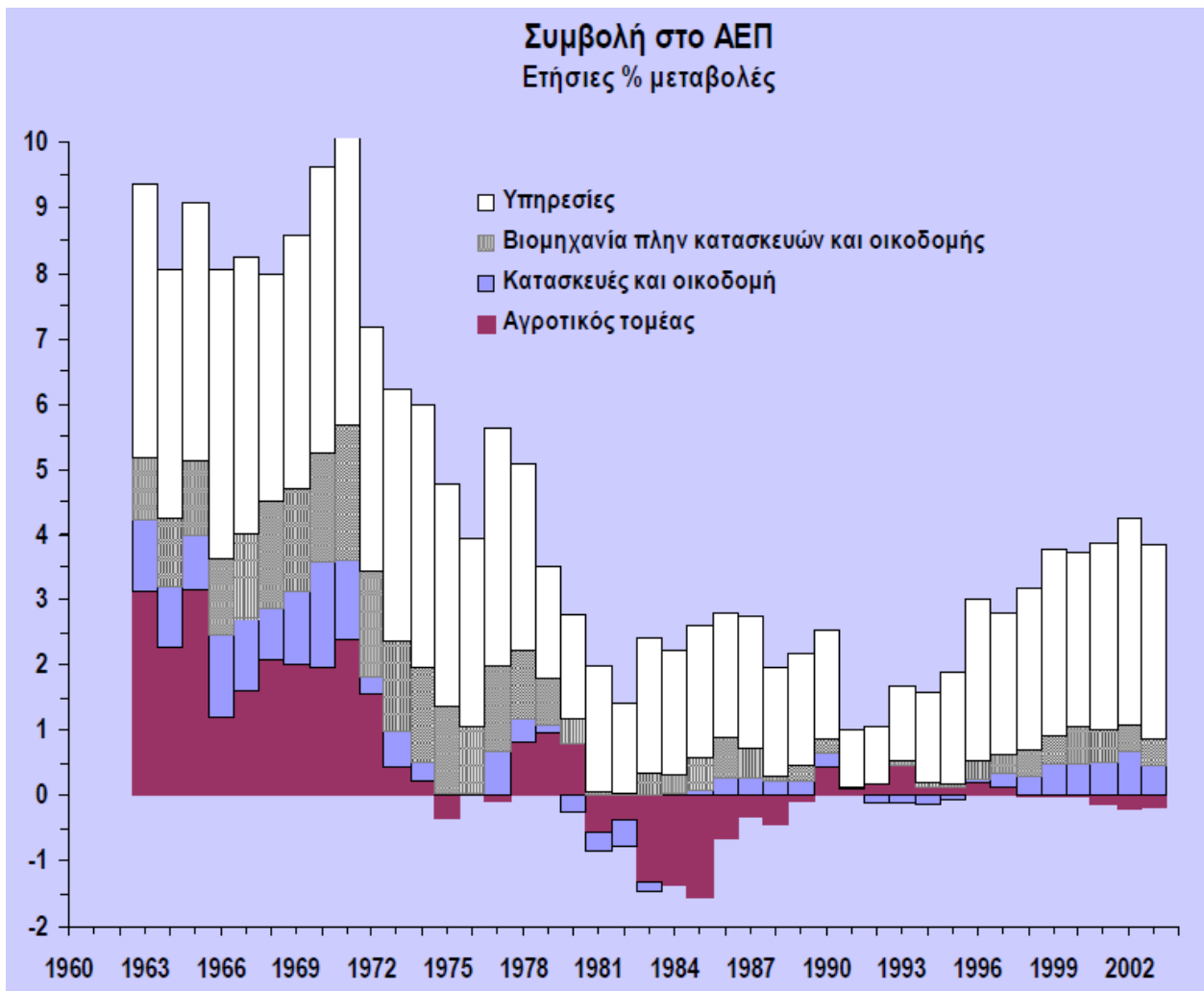
Το δυναμικό αυτό που μέσω εξόδων οικογένειας καθίσταται διαρκώς πιο εκπαιδευμένο παρουσιάζει υψηλή ελαστικότητα στις μεταβολές της ζήτησης εργασίας στον τρέχοντα μισθό, δέχεται εύκολα την πολλαπλή απασχόληση και την ευελιξία της αγοράς. Αποτέλεσμα είναι ο επιχειρηματικός τομέας στην Ελλάδα να απασχολεί ένα εργατικό δυναμικό βελτιωμένης ποιότητας που κοστίζει σημαντικά λιγότερο από όσο σε άλλες χώρες και η κερδοφορία να ανέρχεται έτσι σε υψηλά επίπεδα και να αυξάνεται διαρκώς ο ρυθμός συσσώρευσης κεφαλαίου.

6.2 Διαρθρωτικοί τύποι ανάπτυξης και παραγωγής

Κατά τα έτη 1960 έως 2007 η Ελλάδα καταγράφει ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης του ΑΕΠ ανά κάτοικο 3, 4% (ΑρχείοΕΛΣΤΑΤ). Η ταχεία αυτή η ανάπτυξη συνοδεύεται από μεγάλες μετατοπίσεις της παραγωγής μεταξύ των παραγωγικών τομέων.

Η σχετική σημασία της γεωργίας μειώνεται, της βιομηχανίας αυξάνεται σχετικά τουλάχιστον μέχρι το 1980 αλλά οι υπηρεσίες αναδεικνύονται ο μεγαλύτερος τομέας της οικονομίας. Στον τομέα των υπηρεσιών πρωταγωνιστικό ρόλο κατέχει ο τουρισμός, μια εντελώς νέα πηγή που συμβάλλει ουσιαστικά στη μεταμόρφωση της Ελλάδας.

Έτσι τόσο η βιομηχανία, μέχρι το 1980, όσο και ο τουρισμός αλλάζουν το τοπίο εργασίας στην χώρα προσελκύνοντας εργατικό δυναμικό από τον αγροτικό τομέα, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη δραστηριοτήτων πολύ υψηλής προστιθέμενης αξίας. Στο διάγραμμα 5 φαίνονται οι μετατοπίσεις του πληθυσμού.

Διάγραμμα 6.5: Αρχείο Eurostat

Ακολουθώντας το μεταπολεμικό αναπτυξιακό κύμα της Ευρώπης, η Ελλάδα αύξησε από το 1960 και για μια δεκαπενταετία σταδιακά το άνοιγμα στις διεθνείς αγορές και πέτυχε ταχεία οικονομική μεγέθυνση. Η ταχεία ανάπτυξη του βιομηχανικού τομέα ήταν σημαντική κινητήρια δύναμη της οικονομίας και συνοδεύτηκε από μεγάλες αλλαγές ακόμα στον ίδιο το βιομηχανικό τομέα, όπως π.χ ταχεία ενσωμάτωση καινοτόμων τρόπων κατεργασίας ή management. Το μεγάλο μερίδιο στον κλάδο από την άποψη της κεφαλαιακής διαχείρισης κρατά η κλωστοϋφαντουργία υπόδηση και τα έπιπλα.

Το πλεόνασμα εργατικού δυναμικού που εμφανίστηκε από τον αγροτικό τομέα άσκησε ισχυρή πίεση στους μισθούς που διατηρήθηκαν χαμηλά.

Το άνοιγμα της ελληνικής οικονομίας και η εκβιομηχάνιση της χώρας είχαν τελικά ως συνέπειες οι εξαγωγές και εισαγωγές να αυξηθούν και οι άμεσες ξένες επενδύσεις όπως και τα έσοδα από τον τουρισμό να διογκωθούν θεαματικά. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις μετέφεραν νέες τεχνολογίες και οργανωτικές μεθόδους στην ελληνική οικονομία και συνέβαλαν στον

εκσυγχρονισμό του παραγωγικού συστήματος. Η αύξηση των εξαγωγών έδωσε σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη και η αύξηση των εισαγωγών εξέθεσε τους εγχώριους παραγωγούς, στο διεθνή ανταγωνισμό.

Η μετανάστευση από την άλλη μεριά επέτρεψε τη διατήρηση του ποσοστού ανεργίας σε χαμηλά επίπεδα στη χώρα καθώς μεγάλο πλήθος εργαζομένων εγκατέλειψε τον αγροτικό τομέα και αναζήτησε εργασία σε άλλες χώρες αλλά και οδήγησε σε αυξημένη εισροή συναλλάγματος.

Το 1970 η έκρηξη του τουρισμού είναι εκπληκτική, οι εξαγωγές αυξάνονται 10%(αρχείο ΕΛΣΤΑΤ),η εισροή συναλλάγματος αυξάνεται ανά έτος 4% και όλος αυτός ο συνδυασμός επιτρέπει στην ελληνική οικονομία να κοιτάζει την ανάπτυξη κατάματα.

Παράλληλα δε για την αντιμετώπιση των αναγκών σε εργατικό δυναμικό, που όλοι οι τομείς της οικονομίας καταγράφουν, έχουμε τη δημιουργία αντίστοιχων σχολών παροχής τεχνικής ειδικότητας που θα βοηθήσει στο ελληνικό θαύμα.

Τον Οκτώβριο του 1985 έχουμε στροφή της οικονομικής πολιτικής και ο ελληνικός καπιταλισμός περνά σε κρίση. Κατά τη διάρκεια το 1985 ο συσχετισμός των δυνάμεων μετατρέπεται σταδιακά σε βάρος των δυνάμεων της εργασίας, οι επιδόσεις της οικονομίας πέφτουν και ενώ σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ επικρατεί η νεοφιλελεύθερη οικονομική πολιτική η κοινωνικού τύπου πολιτική στην Ελλάδα δεν επιτρέπει ταύτιση.

Την ίδια εποχή η επαγγελματική εκπαίδευση χάνει το ρυθμό της, ιδιωτικού τύπου σχολές που δίνουν τα μεγάλα ευεργετήματα παύουν και μία δημόσια επαγγελματική εκπαίδευση χωρίς προσανατολισμό ακόμα και χωρίς ιδιαίτερα επιτεύγματα προσπαθεί να πάρει τη θέση των παλαιότερων ιδιωτικών ή δημόσιων σχολών που παρήγαγαν εργοδηγούς.

Υπάρχει μία διεθνής εκτίμηση ότι η Ελλάδα θα ωφεληθεί ουσιαστικά από την ανάπτυξη του εμπορίου με την κεντρική και ανατολική Ευρώπη και ότι αυτό ανοίγει μία νέα ουσιαστική ιστορική ευκαιρία για την Ελλάδα να μετατραπεί σε εμπορικό κέντρο βάρους της περιοχής. Έτσι οι Έλληνες βιομήχανοι μόλις τους επιτρέπεται αναπτύσσουν σχέσεις με χώρες της ανατολικής Ευρώπης, στις οποίες ανοίγουν δειλά -δειλά οι αγορές και που διαθέτουν συγκριτικό πλεονέκτημα με την Ελλάδα τα σχετικά χαμηλότερα ημερομίσθια. Ως αποτέλεσμα ένα σημαντικό μέρος της μεταποιητικής παραγωγής μεταφέρεται στη αγορά των Βαλκανίων όπου εξασφαλίζεται ικανό και φτηνό εργατικό δυναμικό.

Θα μπορούσε η επαγγελματική εκπαίδευση να συμβάλλει στα νέα δεδομένα, παράγοντας εργοδηγούς – στελέχη, και να τροφοδοτεί έτσι όλες τις αγορές εγχώρια και βαλκανική που διαθέτει άφθονο εργατικό δυναμικό αλλά ανεπαρκώς καταρτισμένο. Βρίσκεται όμως να παλινωδεί ανάμεσα σε διαρκείς αλλαγές δυστυχώς δεν μπορεί να εκπληρώσει το ρόλο της.

Παρά το γεγονός ότι το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων στην Ελλάδα αυξάνεται το μερίδιο των μεγάλων επιχειρήσεων παραμένει πολύ μικρό και ένας ‘αστερισμός’ μικροσκοπικών επιχειρήσεων κυριαρχεί στο παραγωγικό σύστημα, όχι όμως στη συνολική απασχόληση και στην προστιθέμενη αξία. Οι μικροσκοπικές επιχειρήσεις συγκρινόμενες με τις μεγάλες επιχειρήσεις έχουν πολύ περιορισμένη δυνατότητα, η μέση παραγωγικότητα της εργασίας μειώνεται και σε αυτό έχουν μεγάλο μερίδιο ευθύνης αυτές οι μικροσκοπικές επιχειρήσεις.

Οι επιχειρήσεις επίσης κοινής ωφέλειας που αρχίζουν να παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ελληνική οικονομία, λειτουργούν βάσει ιδιωτικού δικαίου, αλλά η λειτουργία τους είναι κοινωνικού χαρακτήρα λόγω των υπηρεσιών που παρέχουν στους πολίτες. Η ύπαρξη ενός ισχυρού συστήματος συλλογικών διαπραγματεύσεων και ο έντονος συνδικαλισμός των εργαζομένων διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη συντήρηση του κοινωνικού χαρακτήρα των επιχειρήσεων αυτών. Διαθέτουν προστατευτικό ρυθμιστικό πλαίσιο, ένα πλαίσιο που απουσιάζει από τον ιδιωτικό τομέα. Καλύπτουν σχεδόν όλους τους υπαλλήλους στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και αποτελούν βασική πηγή νόμων που ρυθμίζουν τις εργασιακές σχέσεις της χώρας (Η Ιωακείμογλου 2008).

Είναι όμως αυτοί οι υπάλληλοι ανταποκρινόμενοι στις ανάγκες της εποχής ή βρίσκονται στις θέσεις αυτές εξαγοράζοντας πολιτικά συμφέροντα, χωρίς κατάλληλη εκπαίδευση. Η απάντηση είναι, συνήθως όχι, οι περισσότεροι τουλάχιστον στις πρώτες δεκαετίες δεν προέρχονται από τεχνικά σχολεία αλλά είναι απόφοιτοι εξαταξίων γυμνασίων χωρίς ιδιαίτερα προσόντα και τεχνικές γνώσεις που τοποθετούνται σε θέσεις τεχνητών, εις βάρος τόσο της επαγγελματικής εκπαίδευσης όσο και της οικονομίας.

Όταν ο αριθμός των πτυχιούχων αυξάνεται, οι συνθήκες αλλάζουν.

Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις έχουν ισχυρή παρουσία στην ελληνική οικονομία από το 1960. Παρά το γεγονός ότι οι ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα μέχρι το 1979 είναι σε χαμηλά επίπεδα, οι πολυεθνικές επενδύουν μεγάλο μέρος των κερδών τους, συμβάλλοντας έτσι σημαντικά στη συνολική επένδυση παγίου κεφαλαίου και στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό του παραγωγικού συστήματος. Επίσης οι πολυεθνικές είναι σημαντικοί φορείς εκσυγχρονισμού σχετικά με την οργάνωση στη χώρα προέλευσής τους, χώρα που κατέχει ηγεμονική θέση στη διεθνή οικονομία συνήθως. Νέες μορφές οργάνωσης εργασίας εμφανίζονται στο τέλος της δεκαετίας του 1980 στην ελληνική μεταποίηση και φαίνεται να έχουν διαδοθεί σημαντικά στην επόμενη δεκαετία.

Η τεχνολογία που μεταφέρεται ενσωματωμένη στο καινούργιο μηχανολογικό εξοπλισμό, έδωσε ώθηση στην παραγωγικότητα και απαίτησε νέες δεξιότητες και γνώσεις από τους τεχνίτες όπως συλλογική εργασία, γνώση γλωσσών και άλλες καινοτομίες στην οργάνωση της εργασίας.

Ξαναβλέπουμε λοιπόν εδώ την μεγάλη αδυναμία της μέσης επαγγελματικής εκπαίδευσης, που αν ήταν απολύτως οργανωμένη θα κάλυπτε, μεθολογικά και γνωσιολογικά το μεγάλο κενό της ανάγκης σε ειδικευμένο εργατικό δυναμικό που παρουσιάστηκε στην περίοδο αυτή.

Με την δημιουργία των ΚΑΤΕΕ και ΣΕΛΕΤΕ καλύπτουμε το κενό της έλλειψης, τουλάχιστον σε ανώτερα στελέχη των εταιρειών, μεγάλων ή μικρότερων (Katseli L. 2002),.

Το νέο παραγωγικό υπόδειγμα που εγκαθίσταται στο μεγαλύτερο μέρος του παραγωγικού συστήματος, ιδιαίτερα στη μεταποιητική βιομηχανία, στις μεγάλες επιχειρήσεις και στις επιχειρήσεις που είναι εκτεθειμένες στο διεθνή ανταγωνισμό απαιτεί εργασία κατά ομάδες και συλλογικά προσόντα καθώς και τη δυνατότητα των εργαζομένων να ανταποκριθούν σε ένα μεγάλο φάσμα καθηκόντων και να αναλάβουν πολλές διαφορετικές ευθύνες.

Η κατάρτιση και η εξειδίκευση είναι πρακτικές που έχουν υιοθετηθεί σε σημαντικό βαθμό από τη σύγχρονη βιομηχανία. Η ανάγκη για τεχνικές γνώσεις όλο και περισσότερες και για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των εργαζομένων έχει γίνει αισθητή στις σύγχρονες επιχειρήσεις ακόμα και του τομέα των υπηρεσιών. Οι υπάλληλοι ενθαρρύνονται να βελτιώσουν την ικανότητα τους να επεξεργάζονται τις πληροφορίες μέσω της κατάρτισης και παρακινούνται να επιτύχουν τους στόχους της επιχείρησης έτσι. Η στροφή προς περισσότερες δεξιότητες ακόμα και κοινωνικές δεξιότητες είναι προφανής, ωστόσο ο τομέας των υπηρεσιών και ο μεταποιητικός τομέας λειτουργούν ακόμα κάτω από ποικίλες μορφές οργάνωσης εργασίας μην αποβάλλοντας ακόμα τον παραδοσιακό τρόπο(Gibson H.2002).

Οι μεγάλες τεχνολογικές σύγχρονες επιχειρήσεις τηλεπικοινωνιών, μεταφορών, τουρισμού και χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών χρησιμοποιούν μόνο σύγχρονες μορφές οργάνωσης εργασίας ενώ οι μικρές επιχειρήσεις ίσως ακόμα χρησιμοποιούν παραδοσιακές μορφές οργάνωσης εργασίας.

Ένα μεγάλο μέρος της αύξησης της απασχόλησης προέρχεται από δραστηριότητα στον τριτογενή τομέα, πρόκειται για μία κατηγορία εργαζόμενων φτωχών που βρίσκονται σε καθεστώς χαμηλών μισθών σε μορφές ακόμα και ημιαπασχόλησης με αβέβαιη και πρόσκαιρη ίσως και αδήλωτη εργασία. Εδώ γίνεται εκμετάλλευση της αδυναμίας του εργαζόμενου να ανταποκριθεί σε υψηλού τύπου εργασία λόγω ελλείψεως προσόντων εξειδίκευσης άλλο ένα σημάδι αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος.

Η εξωτερίκευση τέλος η υπεργολαβία δηλαδή, χρησιμοποιείται συχνά στην Ελλάδα με σκοπό το χαμηλότερο κόστος και τη μείωση των διοικητικών δαπανών. Στην περίπτωση της μεταποιητικής βιομηχανίας και των αρχείων η εξωτερίκευση αφορά συχνά στα στάδια της διαδικασίας παραγωγής και αντιμετωπίζεται ως εργαλείο για την τροποποίηση της ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ της επιχείρησης και των υπαλλήλων δεδομένου ότι η εξωτερίκευση δίνει στις επιχειρήσεις την ευκαιρία να παρακάμψουν κανονισμούς και ρυθμίσεις που επιβάλλονται από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων ή ακόμα και τη νομοθεσία. Η υπεργολαβία είναι ουσιαστικό στοιχείο του κατασκευαστικού τομέα και αποσκοπεί στη μείωση των δαπανών Εντούτοις τα προσόντα των εργαζομένων εξακολουθούν να παίζουν σημαντικό ρόλο(Gibson 2002)

6.3 Η αγορά εργασίας-απασχολησιμότητα

Στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια των ετών από το 1960 και μετά, έχουμε σημαντικές αλλαγές στον χώρο της προσφοράς εργασίας όπως

- τη θεαματική άνοδος της συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας
- τη βελτίωση της ποιότητας του εργατικού δυναμικού, μέσω βελτίωσης κυρίως του επιπέδου εκπαίδευσης της νεολαίας κυρίως στα χρόνια 1960-1980
- την άφθονη προσφορά εργασίας επιστημόνων καταλλήλων για το 'άνωτερο τμήμα' της αγοράς εργασίας
- την άφθονη προσφορά ανειδίκευτων εργατών από άλλες χώρες
- την αυξανόμενη προτίμηση των εργαζομένων για το δημόσιο και για την αυτοαπασχόληση

- τη χρήση της εκπαίδευσης ως μέσον αντιμετώπισης του πραγματικού ποσοστού της ανεργίας.

Το παραγωγικό σύστημα της χώρας είναι παραδοσιακά πολωμένο μεταξύ των μεγάλων επιχειρήσεων και μιας μυριάδας μικρών και πολύ μικρών συνήθως οικογενειακών επιχειρήσεων (Η Ιωακειμίδης 2008). Απλουστεύοντας, οι μεγάλες επιχειρήσεις αποτελούν το σύγχρονο τμήμα της οικονομίας και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις συνθέτουν ένα λιγότερο εκτεθειμένο στο διεθνή ανταγωνισμό επιχειρηματικό τοπίο.

Ο δισμός στο παραγωγικό σύστημα αντανακλάται στην κατάτμηση της αγοράς εργασίας, όπου στο 'άνωτερο τμήμα' τα απαιτούμενα προσόντα γίνονται όλο και υψηλότερα, ενώ στο 'κατώτερο τμήμα' το μεγάλο μερίδιο έχει ή ανειδίκευτη εργασία και ίσως η αδήλωτη των απασχολούμενων. Επομένως η επίτευξη αυξανόμενου επιπέδου εκπαίδευσης στην Ελλάδα αφορά μόνο στο ανώτερο τμήμα της αγοράς εργασίας.

Σήμερα το δυϊσμένο παραγωγικό σύστημα και αντίστοιχα ο χωρισμός στην αγορά εργασίας ,αναπαράγεται συνεχώς, ίσως σε κάποιες νέες βάσεις, όπως άνοιγμα στο διεθνή ανταγωνισμό ή πιο σύγχρονες επιχειρήσεις .

Για την προσέγγιση του διεθνούς ανταγωνισμού όμως, για την ανάπτυξη των επιχειρήσεων ή των υπηρεσιών σε οποιαδήποτε διαμορφούμενη εικόνα, απαιτείται άνοδος του εκπαιδευτικού επιπέδου των νέων σε μέσο επίπεδο και ανάπτυξη του τομέα των τεχνικών δεξιοτήτων του μέσου εργαζόμενου.

Σημαντικές επίσης αλλαγές στην απασχόληση είναι:

- η αύξηση του αριθμού των θέσεων εργασίας στις υπηρεσίες με αντίστοιχη μείωση στη γεωργική και βιομηχανική απασχόληση
- η έντονη διείσδυση των γυναικών στον τομέα των υπηρεσιών με ταυτόχρονη μείωση της παρουσίας τους στο μεταποιητικό κλάδο, καθώς η παρακμή των κλάδων κλωστοϋφαντουργίας και ιματισμού στην Ελλάδα είναι έντονη
- η εξακολουθούμενη καθιέρωση του προνομίου των ανδρών να έχουν ευκολότερη πρόσβαση στην απασχόληση και
- τα τεράστια εμπόδια στην πρόσβαση των νέων στην απασχόληση

Ο αριθμός των απασχολούμενων στην Ελλάδα αυξάνεται ιδιαίτερα από το 1970 μέχρι το 1993, διατηρείται στάσιμος μεταξύ 1994 και 2002 και να αποκτά ανοδική πορεία μέχρι το 2007. Στις γυναίκες συμβαίνει το εξής: υπάρχει αρχική πτώση σχετιζόμενη με τη συρρίκνωση του εργατικού του αγροτικού τομέα, ακολουθεί η στροφή του 85 που εγκαινιάζεται ανοδική τάση, που συνεχίζεται μέχρι το 2000.

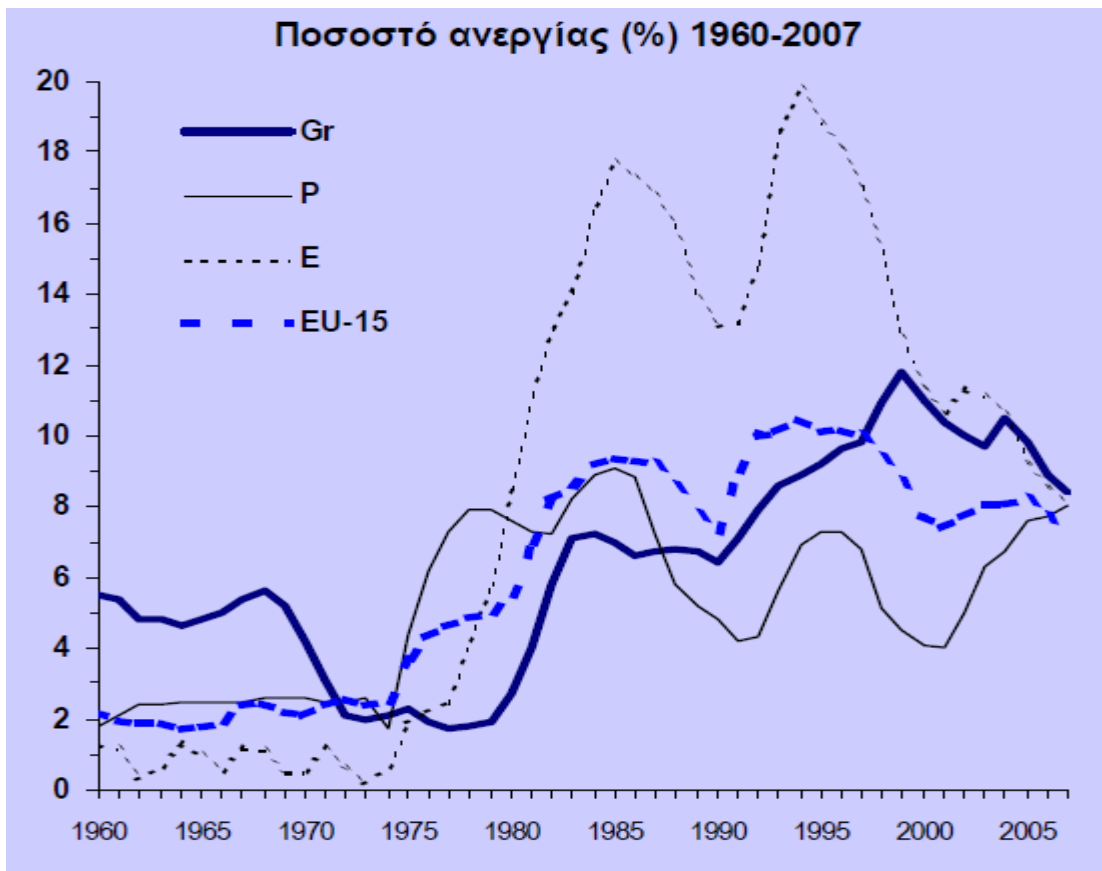
Η ανεργία στην Ελλάδα από το 1960 έως το 1997 βαίνει συνεχώς μειούμενη(Αρχείο ΕΛΣΤΑΤ). Το μερίδιο των γυναικών στη συνολική ανεργία είναι κατά πολύ υψηλότερο εκείνου των ανδρών στην περίοδο αυτή, ενώ σε άλλες χώρες τα ποσοστά δεν διαφέρουν.

Οι νέοι επίσης έχουν υψηλό ποσοστό ανεργίας, ενώ το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας έχουν οι άνδρες 30 έως 54 ετών(Αρχείο ΕΛΣΤΑΤ).

Η εκπαίδευση προστατεύει από την ανεργία πολλούς νέους ενώ το ποσοστό ανεργίας αυτών που έχουν αποφοιτήσει από την τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι πολύ χαμηλότερο από το μέσο

ποσοστό ανεργίας τότε και έτσι δικαιολογείται και η στροφή της ελληνικής κοινωνίας στα επιστημονικά επαγγέλματα.

Διάγραμμα 6.6 :Αρχείο Eurostat
Gr : Ποσοστό ανεργίας Ελλάδας
P: Ποσοστό σύγκλισης
E: Ποσοστό ανεργίας Ευρώπης
EU: Ποσοστό ανεργίας Ευρώπης των15

6. 4 Η κρίση

Τα στοιχεία καταγραφής μας σταματούν περίπου στο 2008 όπου η Ελλάδα ως μέλος του σκληρού πυρήνα της Ευρωζώνης κάνει συναλλαγές με το σκληρότερο νόμισμα που λέγεται ευρώ και απολαμβάνει των προνομίων των κρατών μελών της ένωσης. Οι δείκτες παριστάνουν την Ελλάδα ως ένα κράτος που όσον αφορά στο ΑΕΠ προσεγγίζει το μέσο όρο των ευρωπαϊκών κρατών, το ποσοστό ανεργίας είναι το 2008 λίγο πάνω από το μέσο όρο των πλούσιων κρατών της ευρωπαϊκής ένωσης, ο μέσος μισθός βρίσκεται στο μέσο όρο των μισθών του συνόλου των κρατών της ένωσης και τα επίπεδα δανεισμού είναι ελεγχόμενα.

Το 2009 στην Ελλάδα ξεσπά μία μη αναμενόμενη οικονομική κρίση, η χώρα δεν μπορεί να δανειστεί και οι Έλληνες πείθονται ότι τα προηγούμενα χρόνια ζούσαν μάλλον σε πλασματικό περιβάλλον, η είσοδος λοιπόν του ΔΝΤ είναι αναμενόμενη. Τα φαινόμενα από εκεί και πέρα τόσο στην τεχνική εκπαίδευση, όσο και στην οικονομία δεν ακολουθούν φυσιολογικούς ρυθμούς. Η χώρα εισέρχεται σε αχαρτογράφητα νερά και εξακολουθεί να πλέει με τις ίδιες συνθήκες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

7.1 ΜΕΛΕΤΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

Παρόλο που η έρευνά μας διεξάγεται στα χρόνια της κρίσης και δεν συνάδει ακριβώς με το περιβάλλον των προηγούμενων οικονομικών συμπερασμάτων, η άποψη των εφήβων έρχεται για άλλη μια φορά να τεκμηριώσει το συμπέρασμα που εξάγεται μέσα από την ιστορία της εκπαίδευσης και της οικονομίας παράλληλα.

Η έρευνα διεξάγεται 4 γενικά λύκεια και τέσσερα επαγγελματικά λύκεια (ΕΠΑ. Λ) της Αθήνας, με συνολικό αριθμό μαθητών 96.

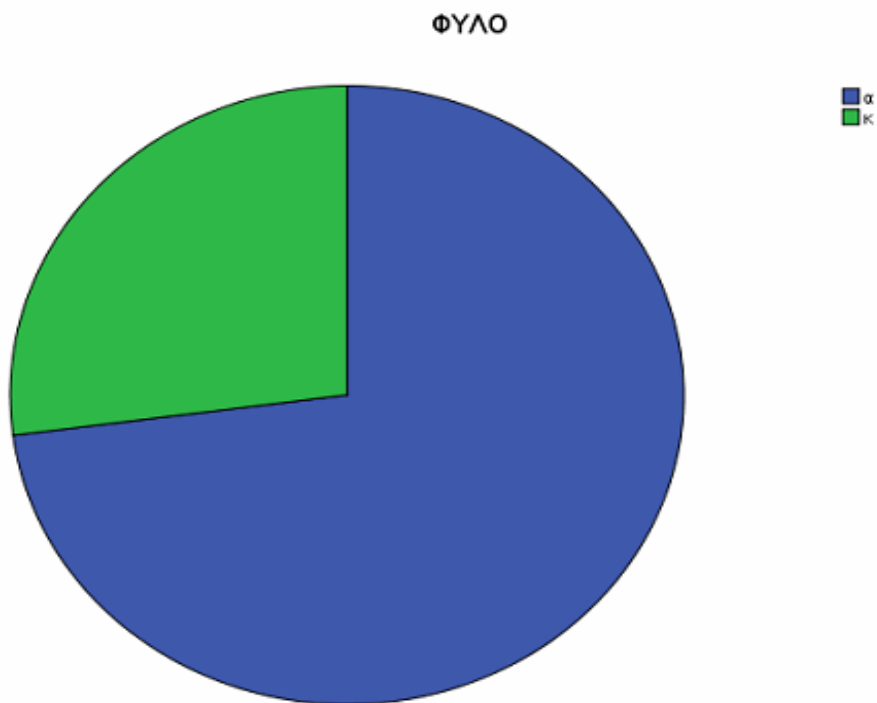
1. Η πρώτη μας ερώτηση αφορούσε στο φύλο του μαθητή. Συμμετείχαν 26 κορίτσια και 70 αγόρια.

Το συγκεκριμένο ποσοστό προέκυψε τυχαία από την επιλογή των τμημάτων των μαθητών, από τους εκπαιδευτικούς των σχολείων που συνεργάστηκαν, και τους ευχαριστούμε. Συμμετείχαν όλοι οι τύποι λυκείων, με μοναδικό κοινό σημείο τα παιδιά να παρακολουθούν την Γ' Λυκείου. Τα λύκεια βρίσκονται στην περιοχή της Πετρούπολης, του Πειραιά, του Ν. Ηρακλείου, των Αχαρνών και της Κηφισιάς.

Ο λόγος της επιλογής αυτών των περιοχών είναι καταφανής, προσπαθήσαμε να προσεγγίσουμε παιδιά διαφορετικών κοινωνικοοικονομικών επιπέδων που σημαίνει και διαφορετικών ενδιαφερόντων, διαφορετικών στόχων, διαφορετικών προβλημάτων και προβληματισμών.

Παραθέτουμε σχετικό διάγραμμα

ΦΥΛΟ					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	α	70	72,9	72,9	72,9
	κ	26	27,1	27,1	100,0
	Total	96	100,0	100,0	

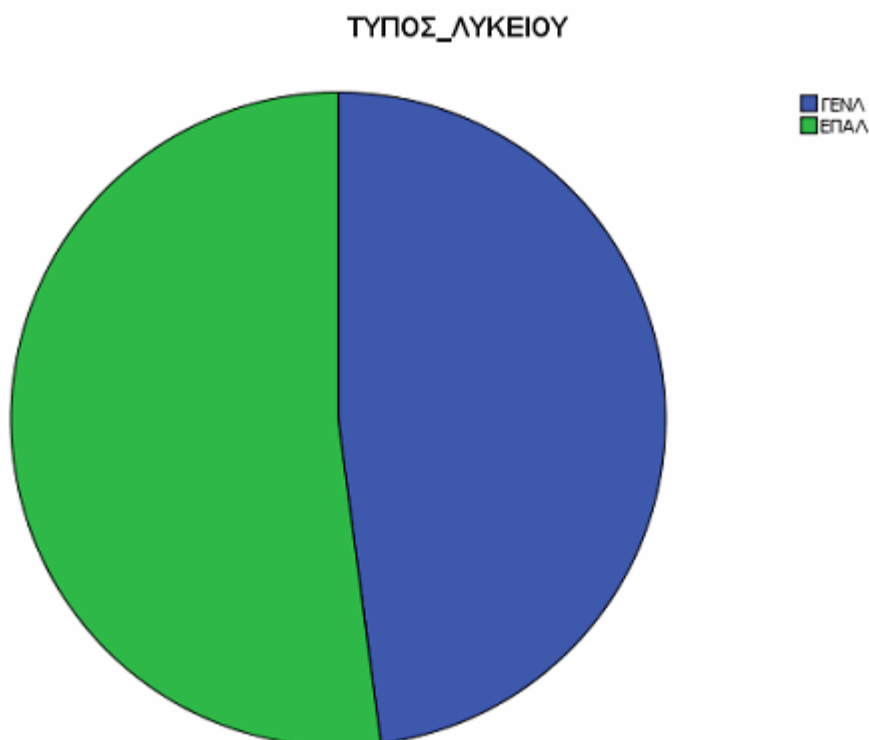

Διάγραμμα 7.1: Ποσοστά φύλου

2. Στη δεύτερη ερώτησή μας εντοπίζουμε τον τύπο του λυκείου παρακολουθεί ο μαθητής. Παρατηρούμε ότι το ποσοστό βρίσκεται περίπου στη μέση, δηλαδή από τους 96 μαθητές που χρησιμοποιήσαμε ως δείγμα οι 50 ήταν μαθητές των ΕΠΑΛ και οι 46 των γενικών λυκείων. Επειδή η έρευνα διεξήχθη κατά τον μήνα Μάιο του 2016 παρατηρήσαμε χαμηλή προσέλευση μαθητών στα Γενικά Λύκεια στο τέλος του διδακτικού έτους. Το δείγμα μας ενημερώνει ότι τα αγόρια παρακολουθούν σε μεγαλύτερο ποσοστό ΕΠΑΛ.

Παραθέτουμε σχετικό διάγραμμα

ΤΥΠΟΣ_ΛΥΚΕΙΟΥ					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΓΕΝΛ	46	47,9	47,9	47,9
	ΕΠΑΛ	50	52,1	52,1	100,0
Total		96	100,0	100,0	

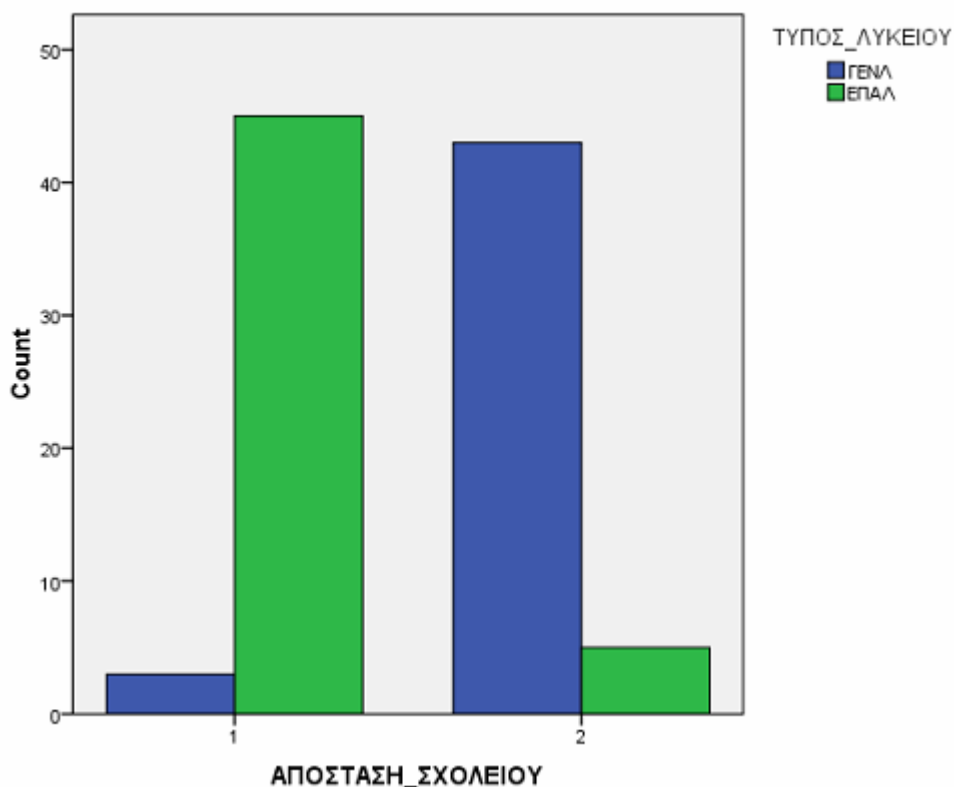

Διάγραμμα 7.2: τύπος λυκείου και αριθμός παιδιών

3. Στην Τρίτη ερώτηση μας αν τα σχολείο σας βρίσκεται κοντά στο σπίτι σας έχουμε

Κοντινή απόσταση σχολείου κατοικίας	ΕΠΑΛ	ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΟΧΙ	4	43
ΝΑΙ	46	3

Παραθέτουμε διάγραμμα σχετικό

Διάγραμμα 7.3

1 = ΝΑΙ (ΜΕΓΑΛΗ ΑΠΟΣΤΑΣΗ)

2 = ΟΧΙ (ΜΙΚΡΗ ΑΠΟΣΤΑΣΗ)

Εδώ προκύπτει ότι τα παιδιά που παρακολουθούν επαγγελματικό Λύκειο συνειδητά και με θυσίες, όπως μετακινήσεις με Μ.Μ.Μ. ή αυτοκίνητο, επιλέγουν αυτόν τον τύπο Λυκείου αφού και η νομοθεσία επιβάλλει γεωγραφική κατανομή στα γενικά Λύκεια.

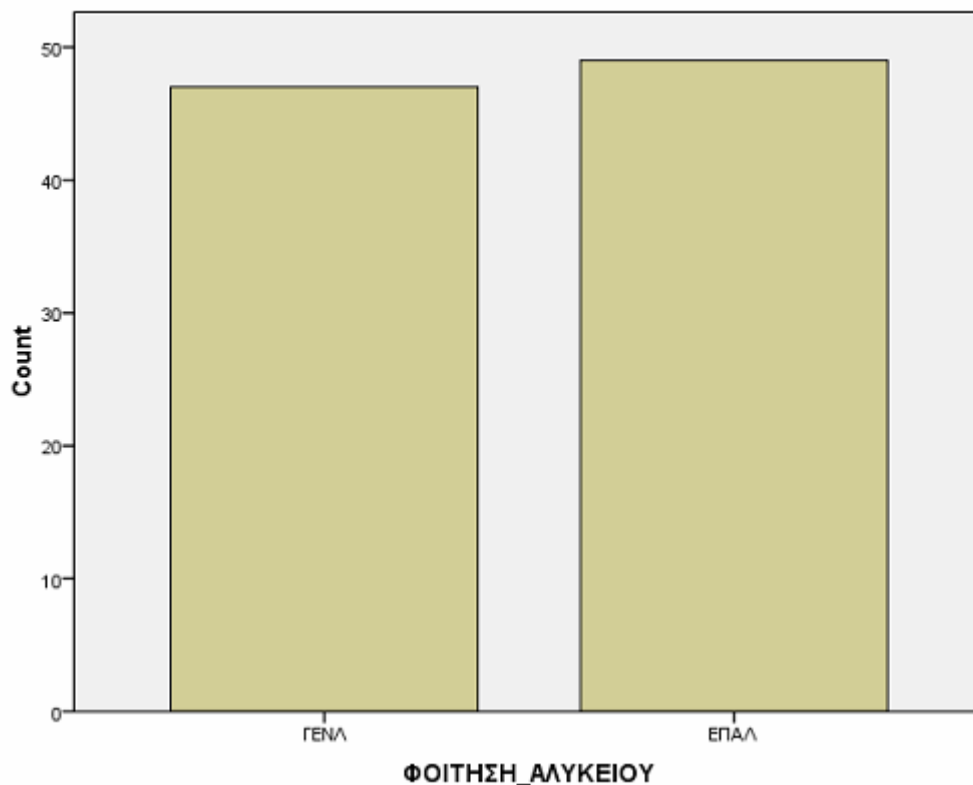
Άρα οι περισσότεροι κατά μεγάλη πλειοψηφία μαθητές που οι κατοικίες είναι μακριά από το σχολείο είναι των ΕΠΑΛ. Η διαφορά είναι ποιοτική και πρέπει να προστεθεί ότι οι μαθητές των ΕΠΑΛ είναι μαθητές που επέλεξαν το είδος του σχολείου και δεν τους επιβλήθηκε από το σύστημα.

4. Στην τέταρτη ερώτηση αναφερθήκαμε στον κοινό τόπο των δύο τύπων Λυκείων. Ρωτήσαμε που παρακολούθησαν την Α΄ Λυκείου. Οι απαντήσεις ήταν:

ΕΠΑΛ 49

Γενικό 47

Παραθέτουμε σχετικό διάγραμμα

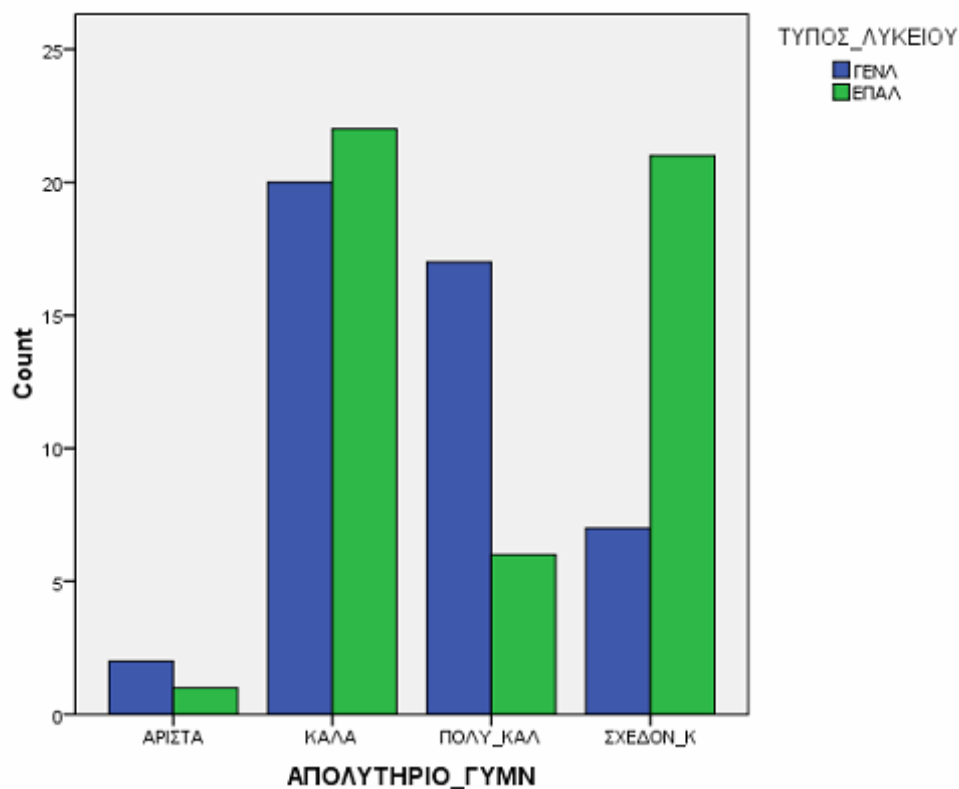
Διάγραμμα 7.4

Επιβεβαιώνεται εδώ το διαφαινόμενο ήδη στοιχείο του επηρεασμού της όλης παιδείας από το επικρατούν κλασικιστικό πνεύμα. Ο νομοθέτης επιτρέπει την κινητικότητα από τον ένα τύπο Λυκείου στον άλλο, αλλά αυτό δεν παρατηρείται. Τα παιδιά που εκκινούν το Λύκειο ενός τύπου, συνήθως αυτό και ολοκληρώνουν, ανεξάρτητα αν δεν τους εκφράζει ή δεν ικανοποιεί τις προσωπικές τους επιδιώξεις ή ακόμα και δεν συνάδει με τις ατομικές τους δεξιότητες και ενδιαφέροντα.

5. Στην Πέμπτη ερώτησή μας προσπαθήσαμε να αντιληφθούμε αν οι επιδόσεις από το Γυμνάσιο ήταν το κίνητρο για την επιλογή του τύπου Λυκείου. Ερωτήσαμε λοιπόν τον βαθμό αποφοίτησης από το Γυμνάσιο. Έχουμε τα παρακάτω αποτελέσματα

Βαθμός	ΕΠΑΛ	ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
Άριστα 18-20	1	2
Πολύ Καλά 16-18	6	17
Καλά 14-16	21	20
Σχεδόν Καλά 14-10	22	10

Παραθέτουμε σχετικό διάγραμμα

Διάγραμμα 7.5

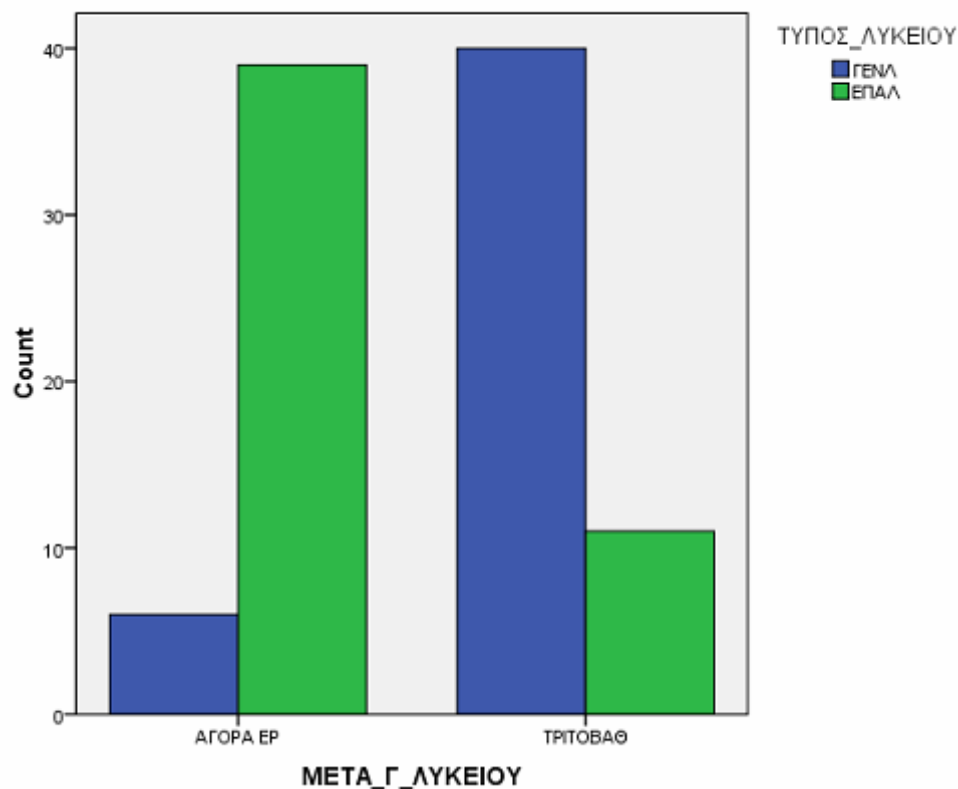
Όσο οι επιδόσεις των παιδιών είναι χαμηλότερες τόσο έλκονται ή ωθούνται προς την Επαγγελματική εκπαίδευση. Σαν δεύτερο συμπέρασμα εξάγεται ότι δεν δίνεται καμία σημασία ούτε στις δεξιότητες, ούτε στα ενδιαφέροντα των παιδιών. Μοναδικός γνώμονας είναι οι επιδόσεις συγκεκριμένοι και διεθνώς απαξιωμένοι στερεότυπου τύπου μετάδοσης γνώσης που βολεύει εσω-εκπαιδευτικούς και εξω-εκπαιδευτικούς παράγοντες.

6. Στην επόμενη ερώτηση μας προσπαθήσαμε να εντοπίσουμε τους λόγους που ένας μαθητής παρακολουθεί τον κάθε τύπο Λυκείου. Ρωτήσαμε αν θα συνεχίσουν τις σπουδές τους ή θα αποφασίσουν να εξέλθουν στην αγορά εργασίας αμέσως.

Πήραμε τις παρακάτω απαντήσεις αντίστοιχα

	ΕΠΑΛ	ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ	24	40
ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	36	6

Παραθέτουμε σχετικό διάγραμμα

Διάγραμμα 7.6

Πολλαπλές παρατηρήσεις εξάγονται από τις απαντήσεις των παιδιών

- Η εισαγωγή τους σε Τριτοβάθμιο ίδρυμα είναι κριτήριο επιλογής Λυκείου
- Αν η επιλογή τους είναι η αγορά εργασίας ξέρουν πολύ καλά τι να κάνουν
- Αν ακολουθήσουν Γενικό Λύκειο δεν έχουν μέλλον, παρά μόνο την εισαγωγή σε κάποια τριτοβάθμια σχολή.
- Δεν γνωρίζουν με ποιο τρόπο θα πετύχουν την σχολή που θέλουν αν αυτή είναι σχολή των ΑΤΕΙ που η εισαγωγή μέσω ΕΠΑΛ είναι σαφώς ευκολότερη
- Εξακολουθεί η εισαγωγή σε τριτοβάθμιο ίδρυμα να είναι όνειρο ζωής ανεξαρτήτως σχολείου προφανώς για την κοινωνική καταξίωση που ακολουθεί.

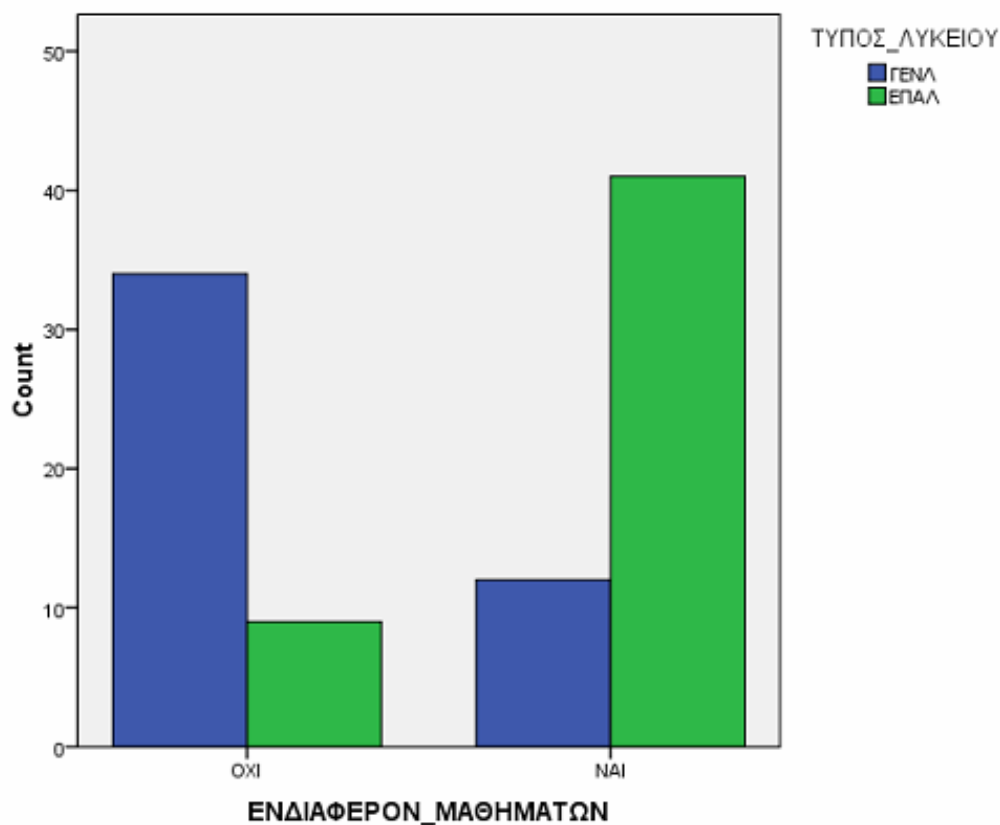
7. Η επόμενη ερώτηση δείχνει και τα πραγματικά ενδιαφέροντα των παιδιών

Η ερώτηση είναι Πώς χαρακτηρίζετε τα μαθήματά σας Αδιάφορα ή ενδιαφέροντα
Οι απαντήσεις εκπλήσσουν

	ΕΠΑΛ	ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
Ενδιαφέροντα	77	31
Αδιάφορα	18	69

Παραθέτουμε σχετικό διάγραμμα

Διάγραμμα 7.7

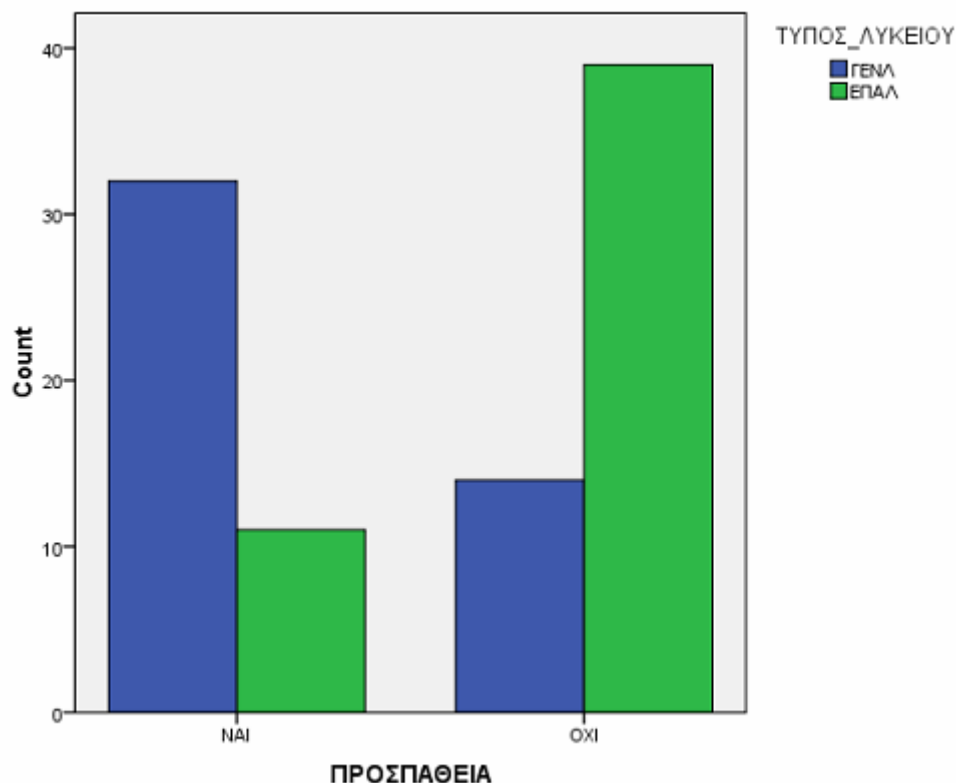
Τα παιδιά θεωρούν τα μαθήματα του ΕΠΑΛ πιο ενδιαφέροντα ,πιο κοντά δηλαδή στην κοινωνική πραγματικότητα, ενώ η επαγγελματική εκπαίδευση είναι από την πολιτεία εγκαταλειμμένη.

8. Στην ερώτηση 8 αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με την μαθησιακή διαδικασία και κατά πόσο είναι κοντά στον σημερινό έφηβο, του διευκολύνει την ζωή ή η φοίτηση είναι γι αυτόν ένας βραχνάς.

Στην ερώτηση αν χρειάστηκαν ιδιαίτερη προσπάθεια για να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους στο Λύκειο οι απαντήσεις είναι οι παρακάτω

Ιδιαίτερη προσπάθεια	ΕΠΑΛ	ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΝΑΙ	11	32
ΟΧΙ	39	14

Παραθέτουμε σχετικό διάγραμμα

Διάγραμμα 7.8

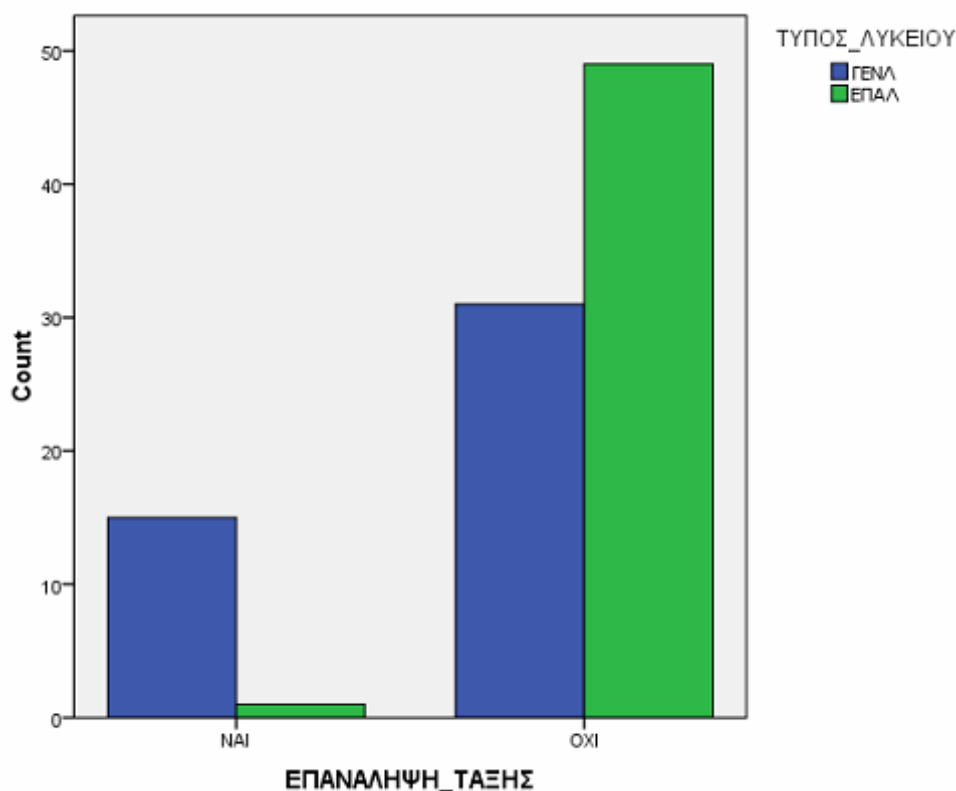
Τα συμπεράσματα οδηγούν στην απαίτηση των καιρών για την αλλαγή όλου του συστήματος και κοινωνικού τύπου στροφή της εκπαίδευσης προς την επαγγελματική κατά τα παγκόσμια πρότυπα και για ένα ακόμα λόγο

-Μπορούμε να έχουμε ευτυχέστερους εφήβους και όχι τροφή των «καρχαριών» της παραβατικότητας που παραμονεύει. Σκοπός της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης γενικότερα ήταν και είναι η παροχή επιπέδου γνώσεων ικανά αντιληπτών και εναρμονισμένων με την εκάστοτε οικονομική πραγματικότητα. Η επαγγελματική εκπαίδευση πάντοτε ήταν ο καθρέπτης της οικονομικής πραγματικότητας και γι αυτό η διαδικασία της μάθησης είναι πιο εύκολη και πιο ενδιαφέρουσα.

9. Στην ένατη ερώτηση μας, συσχετίσαμε την φοίτηση με την ηλικία του μαθητή έμμεσα και κατά συνέπεια με το ποσοστό ανεργίας, που λόγω φοίτησης διαμορφώνεται πλασματικά χαμηλότερο. Ρωτήσαμε αν χρειάστηκε να επαναλάβουν τάξη στο ΕΠΑΛ ή στο Γενικό Λύκειο και πήραμε τις παρακάτω απαντήσεις

Επαναλάβατε τάξη	ΕΠΑΛ	ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ
ΝΑΙ	1	15
ΟΧΙ	49	31

Παραθέτουμε σχετικό διάγραμμα

Διάγραμμα 7.9

Η διαδικασία της φοίτησης για τους μαθητές των ΕΠΑΛ περνά μέσα από τα ενδιαφέροντα τους. Είναι απαραίτητη η επιλογή τομέα παρακολούθησης από την Β' τάξη και ελκυστικότερη με αποτέλεσμα να μην παρατηρείται ιδιαίτερη μαθητική διαρροή λόγω παρουσίας ή αδυναμίας ανταπόκρισης στο επίπεδο σπουδών.

Τα στερεότυπο των πολλών, και χωρίς εφαρμογή, μαθημάτων της γενικής εκπαίδευσης, με μοναδικό κριτήριο την εισαγωγή σε τριτοβάθμιο ίδρυμα, δεν είναι πλέον κίνητρο για τις ευαίσθητες νεανικές προσωπικότητες, ούτε μπορεί να χρησιμέψει στην ανάκαμψη της αγοράς εργασίας. Είναι όμως, το κυρίαρχο στοιχείο της μέσης εκπαίδευσης σήμερα.

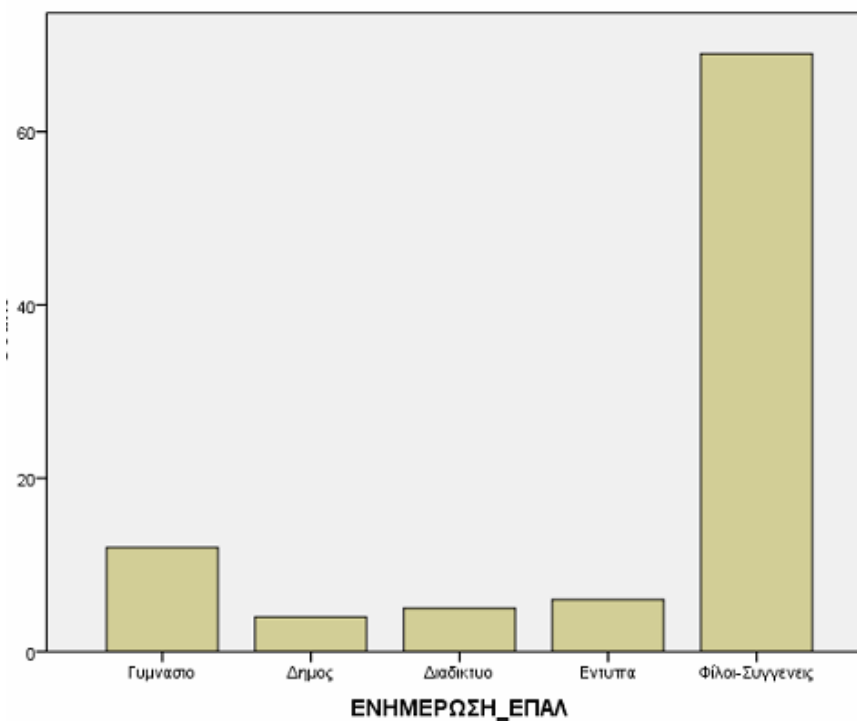
Σαν σχόλιο, θα θέλαμε να προσθέσουμε ότι η ιδιωτική πρωτοβουλία αποθαρρύνεται να επενδύσει σε νέα Σιβιτανίδια Ιδρύματα και στην εκπαίδευση νέων στις νέες τεχνολογίες, τέχνες,

τεχνικές και δεξιότητες. Οι νέοι, εκπαιδευμένοι στις νέες τεχνολογίες, σε όλα τα επιστημονικά πεδία, θα είναι χρήσιμοι για τον εκσυγχρονισμό των δομών της κοινωνίας και της εργασιακής πραγματικότητας. Η εκπαιδευτική τάση της εικοσαετίας μετά το 1960 ,θα μπορούσε να δώσει ώθηση στην ελληνική πραγματικότητα του σήμερα, με την ενθάρρυνση δημιουργίας τέτοιου είδους εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Οι επενδυτές όμως έχουν άλλες χώρες με πιο ευνοϊκό περιβάλλον να Εδραιώσουν τους κύριους τομείς παραγωγής τους.

10. Ένας άλλος παράγοντας που ερευνήθηκε αν συμβάλλει στην υπάρχουσα κατάσταση της εκπαίδευσης στην χώρα μας είναι η έλλειψη πραγματικής και σοβαρής ενημέρωσης για το τί είναι πραγματικά η επαγγελματική μέση εκπαίδευση.

Στην δέκατη ερώτηση μας ζητήσαμε να μάθουμε από πού ενημερώνονται τα παιδιά και οι οικογένειες τους για τα ΕΠΑΛ. Έχουμε τις παρακάτω απαντήσεις

Από πού ενημερωθήκατε για τα ΕΠΑΛ	
Φίλους συγγενείς	69
Δήμο	4
Έντυπα, εφημερίδες	6
Γυμνάσιο	11
Διαδίκτυο	5

Διάγραμμα 7.10

Εδώ εντοπίσαμε ένα σοβαρό πρόβλημα. Τα παιδιά δεν είναι ενημερωμένα για την επαγγελματική εκπαίδευση, τις δυνατότητες που παρέχει και τις προοπτικές. Στην εποχή της πληροφορίας, οι μαθητές ενημερώνονται αποσπασματικά και ελλιπώς για ένα από τα πιο σημαντικά βήματα της ζωής τους.

Γεννώνται βασικά ερωτήματα, μιας και η ιστορία είναι ο αδιαμφισβήτητος μάρτυρας και λέει με δυνατή φωνή, όταν η μέση επαγγελματική εκπαίδευση άνθισε, η οικονομία βλάστησε και καρποφόρησε.

-Ποιος δεν αφήνει την φυσιολογική ροή της παιδείας προς την ΤΕΕ

-τι συμφέροντα εξυπηρετεί η σημερινή κατάσταση

-γιατί εκτρέφονται μόνο εύελπεις, άνεργοι πολύ καταρτισμένοι επιστήμονες

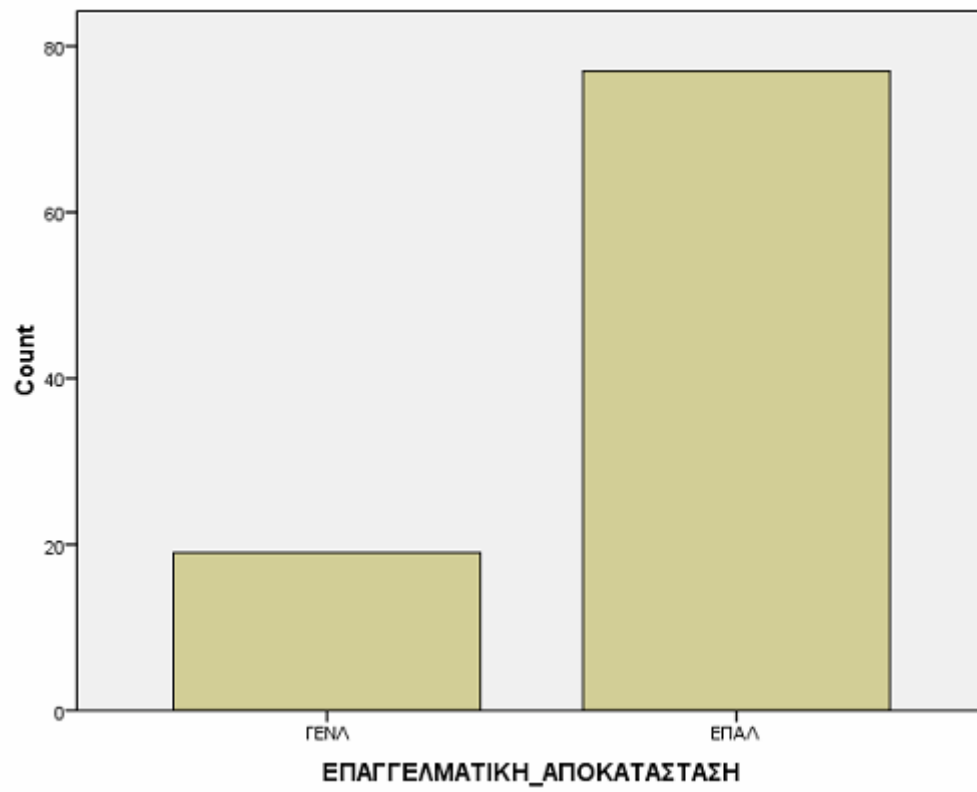
-γιατί μέσοι επαγγελματίες είναι μόνο πολίτες προερχόμενοι από άλλες χώρες και αυτοί λίγοι

11. Θεωρούμε την επόμενη ερώτηση την σημαντικότερη της έρευνας, μας μια και ρωτήσαμε όλα τα παιδιά από ποιο τύπο Λυκείου το παιδί θα βρει ευκολότερα εργασία .

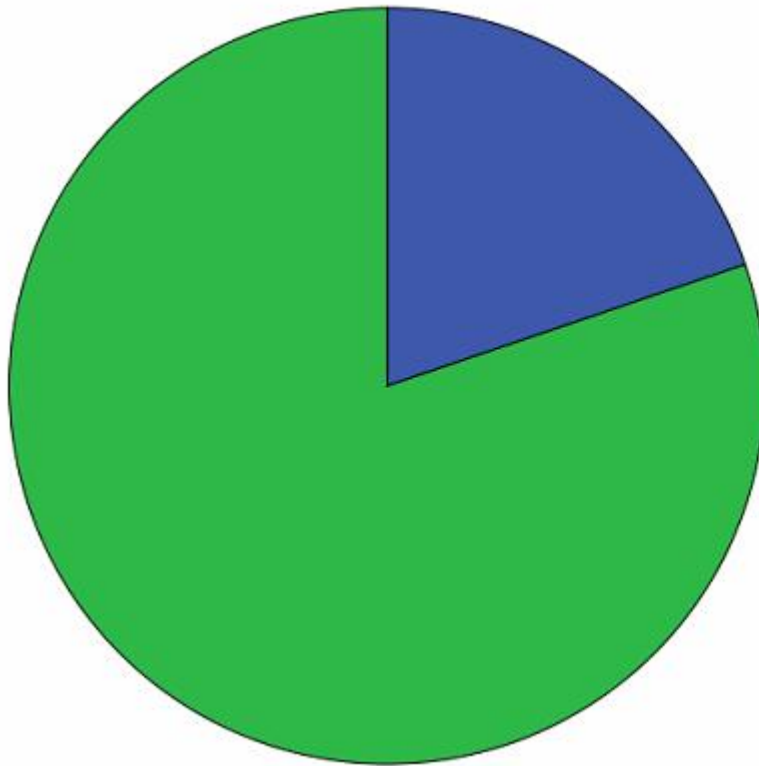
Η απάντηση δεν μας εξέπληξε, τα παιδιά είναι πολύ πιο συνειδητοποιημένα από τους σχεδιάζοντες τα εκπαιδευτικά συστήματα.

ΕΠΑΛ	77
ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ	19

Παραθέτουμε σχετικό διάγραμμα

Διάγραμμα 7.11

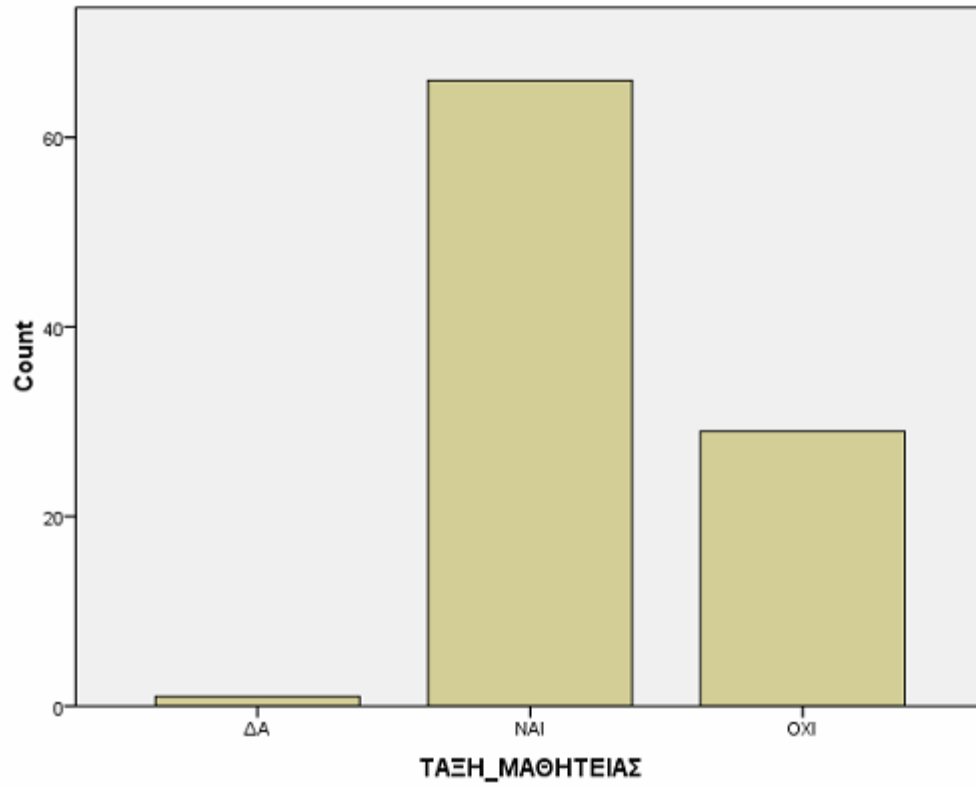
Διάγραμμα 7.12

Τα πορίσματα που εξάγονται θα ήταν ίσως ένας καλός οδηγός για τον επανασχεδιασμό της ελληνικής μέσης εκπαίδευσης. Τα παιδιά, που είναι οι εκπρόσωποι και εκφραστές της ελληνικής οικογένειας, γνωρίζουν ότι το εργασιακό τους μέλλον, τουλάχιστον ως μέσοι επαγγελματίες, είναι σαφώς πιο ευρύ αν ακολουθήσουν την επαγγελματική παιδεία, εμποδίζονται όμως από τα κοινωνικά στερεότυπα. Αυτά τα στερεότυπα, που όταν η ελληνική κοινωνία αναγκασμένη ξεπέρασε, μεγαλούργησε οικονομικά.

12. Επειδή η μεταλυκειακή τάξη μαθητείας σαν επιπλέον έτος σπουδών παράλληλα με 9 μνηνη απασχόληση σε επιχειρήσεις με ευθύνη του σχολείου είναι γεγονός, ζητήσαμε την γνώμη των παιδιών για αυτό και πήραμε την απάντηση που συνάδει πλήρως με την προηγούμενη. Στην ερώτηση λοιπόν αν θα ήθελαν να λειτουργεί στο σχολείο τους τάξη μαθητείας απάντησαν

Ναι	66
Όχι	29
Αδιάφορο	1

Παραθέτουμε σχετικό διάγραμμα

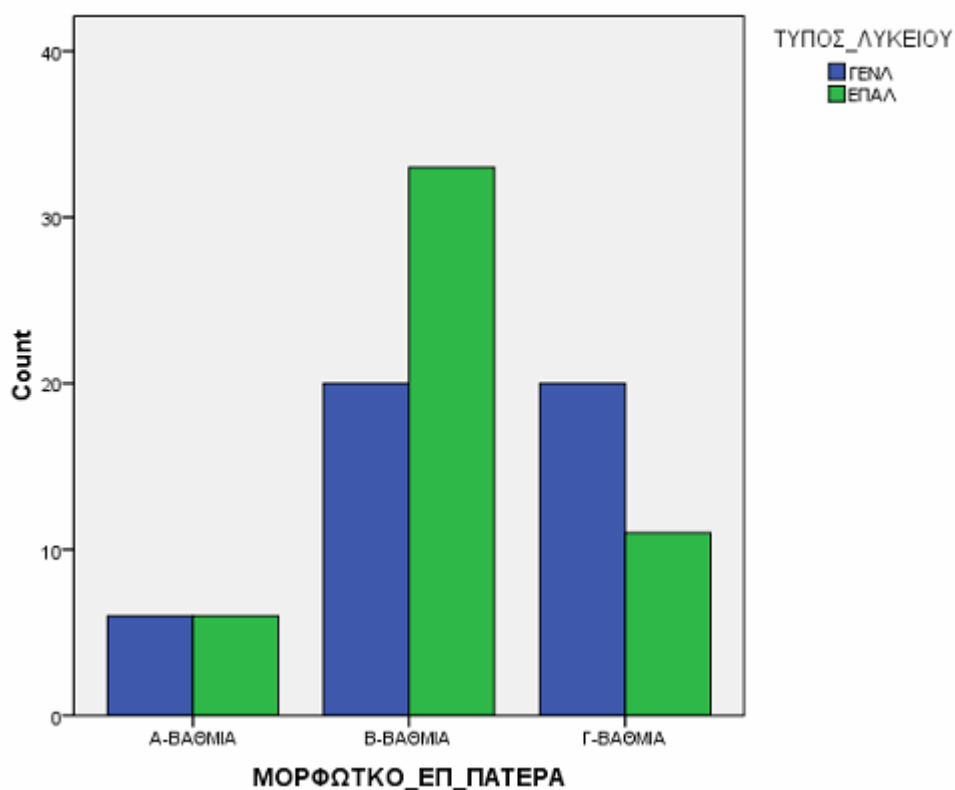

Διάγραμμα 7.13

13. Συσχετίσαμε κατόπιν την μόρφωση των γονιών τους με το είδος του Λυκείου που επέλεξαν.
Για τον πατέρα

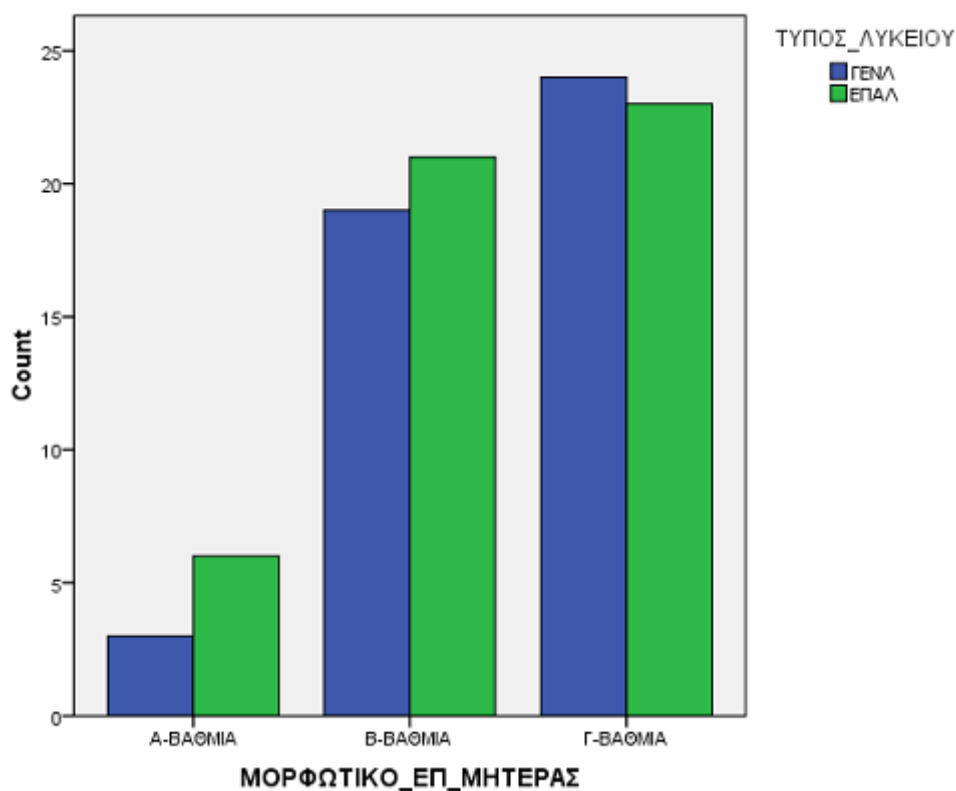
ΠΑΤΕΡΑΣ	ΕΠΑΛ	ΓΕΝΙΚΟ
Απόφοιτος Α΄βαθμιας	6	6
Απόφοιτος Β΄βαθμιας	32	20
Πτυχιούχος Τριτοβάθμιας	12	20

Διάγραμμα 7.14

Για την μητέρα:

ΜΗΤΕΡΑ	ΕΠΑΛ	ΓΕΝΙΚΟ
Απόφοιτος Α΄βαθμιας	6	3
Απόφοιτος Ββαθμιας	20	19
Πτυχιούχος Τριτοβάθμιας	12	32

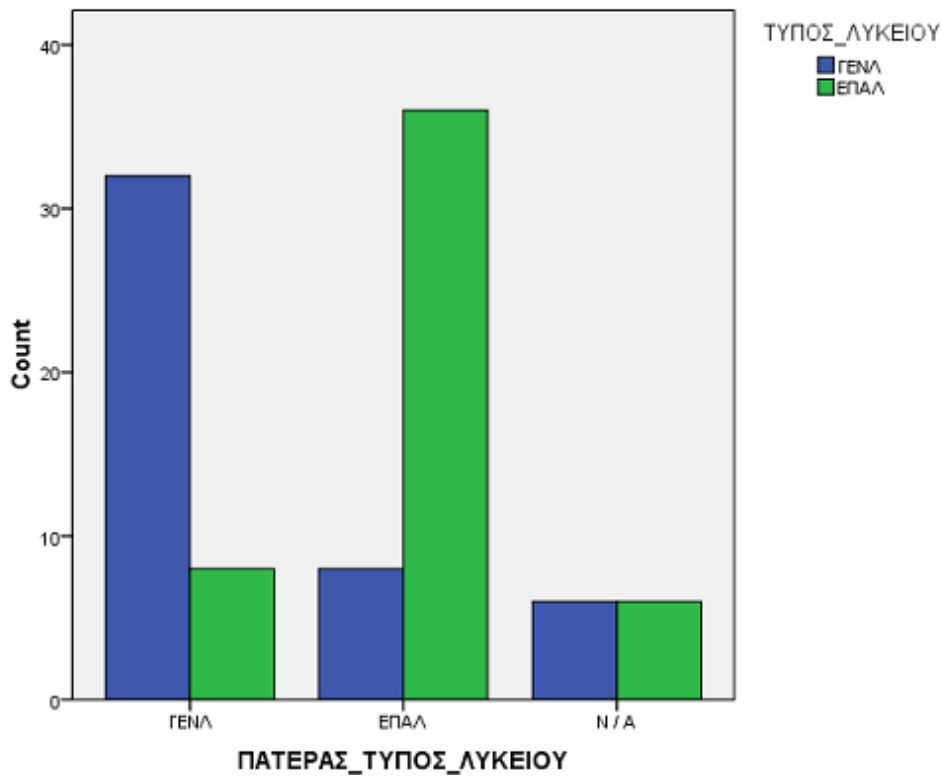

Διάγραμμα 7.15

Συμπεραίνουμε ότι στις περιπτώσεις όπου η μητέρα έχει υψηλό μορφωτικό επίπεδο, το παιδί έχει ωθηθεί προς την γενική εκπαίδευση. Το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα φαίνεται να επηρέασε την επιλογή λυκείου, όταν και ο ίδιος προέρχεται από την επαγγελματική δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ο επαγγελματίας πατέρας αποτελεί πρότυπο για τον μαθητή, πιθανότατα λόγω της οικονομικής άνεσης που έχει.

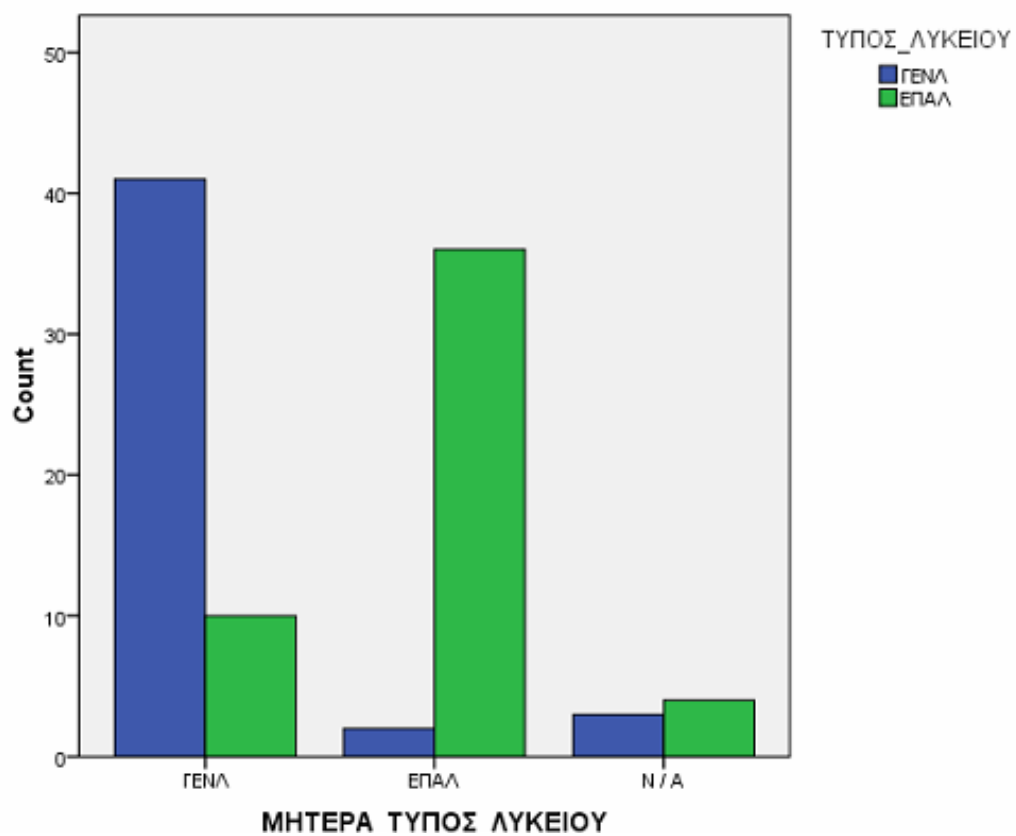
14. Τελευταία ερώτηση μας ήταν ο τύπος Λυκείου αποφοίτησης των γονέων.
Οι απαντήσεις φαίνονται στους επόμενους πίνακες.

	ΠΑΤΕΡΑΣ ΕΠΑΛ	ΠΑΤΕΡΑΣ ΓΕΝΛ
ΜΑΘΗΤΗΣ ΕΠΑΛ	35	8
ΜΑΘΗΤΗΣ ΓΕΝΛ	8	32
N / A	6	6

Διάγραμμα 7.16

	ΜΗΤΕΡΑ ΕΠΑΛ	ΜΗΤΕΡΑ ΓΕΝΛ
ΜΑΘΗΤΗΣ ΕΠΑΛ	39	6
ΜΑΘΗΤΗΣ ΓΕΝΛ	5	40
N / A	6	3

Διάγραμμα 7.17

7.2 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

- Το ποσοστό που αφορά στο φύλο του μαθητή που παρακολουθεί την Γ΄ Λυκείου είναι 27% κορίτσια και 73% αγόρια στο δείγμα και προέκυψε από την διεξαγωγή έρευνας σε τυχαία Λύκεια επαγγελματικά ή γενικά διαφορετικών κοινωνικοοικονομικών επιπέδων. Συγκεκριμένα επιλέξαμε λύκεια χαμηλού επιπέδου όπως των Αχαρνών, μέσου όπως του Πειραιά και υψηλού οικονομικού επιπέδου όπως της Κηφισιάς.
- Ο τύπος Λυκείου που παρακολουθεί ο μαθητής εξαρτάται από το φύλο. Τα αγόρια παρακολουθούν επαγγελματικά Λύκεια.
- Το συνολικό μαθητικό δυναμικό είναι στο συγκεκριμένο δείγμα περίπου ισομερώς κατανεμημένο στους δύο τύπους Λυκείων.
- Η απόσταση σχολείου κατοικίας δείχνει συνειδητή επιλογή των παιδιών που παρακολουθούν ΕΠΑΛ, γιατί το σχολείο βρίσκεται μακριά από τον τόπο κατοικίας.
- Δεν παρατηρείται κινητικότητα με την λήξη της Α΄ Λυκείου από το ένα τύπο στον άλλο ενώ αυτό είναι δυνατόν. Εδώ εξάγονται δύο πορίσματα
  - η επιλογή λυκείου έχει ήδη γίνει
  - δεν υφίσταται πραγματική αξιολόγηση των δεξιοτήτων και ικανοτήτων του μαθητή
- Οι επιδόσεις στην υποχρεωτική εκπαίδευση είναι κίνητρο της κατεύθυνσης του μαθητή σε τύπο λυκείου
- Το οικονομικό επίπεδο των μαθητών δεν παίζει εδώ ρόλο
- Ο μαθητικός ρατσισμός είναι εμφανής
- Στα ΕΠΑΛ συγκεντρώνονται μαθητές χαμηλού εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος και το έργο των εκπαιδευτικών είναι δύσκολο
- Το έργο εντός τάξης καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολο
- Αναθέτουμε την άσκηση επαγγελμάτων που σχετίζονται με την καθημερινότητα, και ίσως την ζωή μας, μόνο σε συγκεκριμένου γνωσιολογικού επιπέδου άτομα, πράγμα που δεν εμφανίζεται σε καμία άλλη χώρα που η επαγγελματική εκπαίδευση παρακολουθείται από το 70% του μαθητικού δυναμικού
- Τα παιδιά των ΕΠΑΛ σε μεγάλο ποσοστό προτιμούν την αγορά εργασίας
- Από το Γενικό Λυκείο δεν υπάρχει δυνατότητα απορρόφησης από την αγορά εργασίας
- Οι μαθητές δεν γνωρίζουν τις επιλογές του σημερινού εκπαιδευτικού συστήματος και πως θα πετύχουν τους στόχους τους ευκολότερα.
- Η εισαγωγή σε Τριτοβάθμιο ίδρυμα εξακολουθεί, παρά και την υψηλού ποσοστού ανεργία των επιστημόνων, να είναι όνειρο ζωής και κοινωνική καταξίωση.
- Τα μαθήματα των ΕΠΑΛ είναι σαφώς πιο ελκυστικά και πιο ενδιαφέροντα και έτσι ισοσκελίζεται και το χαμηλότερο επίπεδο και διατηρείται η μαθησιακή διαδικασία.
- Τα μαθήματα στο πρόγραμμα των ΕΠΑΛ αποτελούνται από πολλές εργαστηριακές ώρες και μαθήματα δημιουργικών δραστηριοτήτων που ένα παιδί με δεξιότητες προτιμά και έλκεται

- Η φοίτηση στα Γενικά Λύκεια είναι δυσάρεστη, ιδιαίτερος μονολιθική και μεγάλη, απαιτητική και δεν προσομοιάζει στην εφηβική ζωή.
- Το είδος των μαθημάτων των Γενικών Λυκείων απαιτεί εξωδιδασκτική βοήθεια, πράγμα αδιανόητο για τα μαθήματα των ΕΠΑΛ
- Η φοίτηση στα ΕΠΑΛ έχει ως αποτέλεσμα την απόκτηση πτυχίου ικανού για την απασχόληση του ατόμου στην αγορά εργασίας από πολύ μικρή ηλικία και συντελεί στην άνοδο του ποσοστού ανεργίας
- Αποφεύγεται συστηματικά η ενημέρωση για την επαγγελματική εκπαίδευση του μεγάλου κοινού σήμερα παρότι η πληροφορία είναι πολύ εύκολη.
- Γνωρίζουν ότι μόνο από το ΕΠΑΛ είναι σήμερα εύκολη η πρόσβαση στην αγορά εργασίας
- Επιθυμούν να ενταχθεί ο θεσμός της μαθητείας στα ΕΠΑΛ που θα δώσει αμέσως εργασιακή διέξοδο. Υπάρχει πολύ μεγάλη οικονομική κρίση Η ιστορία μαρτυρά ότι ο θεσμός αυτός ανθεί ιδιαίτερα σε τέτοιες περιόδους.
- Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων είναι δείκτης επιλογής Λυκείου, ο γονιός ακόμα στέλνει το παιδί του στο σχολείο που και εκείνος τελείωσε χωρίς να ασχοληθεί και να ενημερωθεί.

Η συγκεκριμένη έρευνα περιορίστηκε στους μαθητές των δύο τύπων λυκείων και δεν απευθύνθηκε σε γονείς και φορείς. Για την ολοκλήρωση των συμπερασμάτων, θα μπορούσε κάποιος να επεκτείνει την εν λόγω έρευνα. Επίσης, δεν λάβαμε υπόψη το δεύτερο κομμάτι της τεχνικής εκπαίδευσης, που είναι οι εκπαιδευτικοί που απασχολούνται σε αυτή. Προτείνουμε να συμπεριληφθούν στο δείγμα εκπαιδευτικοί, γονείς και επαγγελματίες από διάφορους κλάδους. Πιστεύουμε ότι η κατάληξη της έρευνας θα οδηγήσει στη σύνδεση εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας που σήμερα δεν υφίσταται.

Η επαγγελματική εκπαίδευση εν κατακλείδι ,βρίσκεται σε απέραντο τέλμα, όπως και η οικονομική κατάσταση της χώρας σήμερα. Φωνάζει για την αναβάθμιση και επικαιροποίηση της τόσο ηθικά, όσο και ουσιαστικά.

Οι συνεχείς νομοθετικές εναλλαγές την έχουν νεκρώσει, όπως και η οικονομική αστάθεια νέκρωσε την χώρα

Αναμένουμε αλλαγές και στους δύο τομείς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβδελά Έφη (1997), «Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο»
- Αγριαντώνη Χριστίνα(1997), «Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα»
- Αθανασάκης Ιωάννης(1935) ,«Η κατάσταση της εκπαιδύσεως»
- Αθανασούλα –Ρέππα Αναστασία (1992) ,«Η δευτεροβάθμια τεχνικοεπαγγελματική εκπαίδευση και η περιφερειακή της διάσταση στην Ελλάδα.»
- Ανθογαλίδου-Βασιλακάκη Θ. (1980), «Η οργάνωση της γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα πριν και μετά το 1976.»
- Ασδραχάς Σπ.(1982), «Ελληνική κοινωνία και οικονομία»
- Αφενδράς Γ.Κων. –Χιουρέας Π. Δημ. (1962), «Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευσις εις την Ελλάδα.»
- Γκλαβάς Σωτήριος (2000) «΄Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση στηνΕλλάδα»
- Γουσταύος Φραινλιχ(1896) «Το παιδαγωγικό σχολείο»
- Βρατσάνος Μ. (1882), «Λόγος περί δημοτικής εκπαιδύσεως από τον χρόνο της ελληνικής εθνεγερσίας μέχρι σήμερα»
- Δελμούζος Αλεξ.(1926), «Δημοτικισμός και παιδεία»
- Δενδρινού- Αντωνάκη Νίκη (1960), «Η ελληνική εκπαίδευση του 1959. Προπαρασκευή τεχνικού και επιστημονικού προσωπικού»
(1970), «Εισαγωγή στην επαγγελματική εκπαίδευση»
(1971), «Ιστορική εξέλιξις της επαγγελματικής εκπαιδύσεως»
- Δημαράς Αλέξης(1990) «Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε»
- Εγχειρίδιο SPSS 17.0
- Εφημερίδα «Επτά ημέρες»
- Ζάχαρης Ευάγγ.(1989), «Οργάνωση και διοίκηση της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαιδύσεως»

Ζωγράφος Δημ.(1936) , «Ιστορία της παρ ημίν γεωργικής εκπαιδύσεως»

Ηλίας Ιωακειμίδης (2008) «Η ελληνική οικονομία 1960-2007»

Θεοδώρου Βάσω (1992), «Φιλανθρωπία και πόλη . Ορφανοί και άστεγοι παίδες γύρω στο 1875
Κακούρος Ευάγγελος(1932), «Η προοπτική του λαϊκού σχολείου»

Κασιμάτη Κούλα (1980), «Τάσεις κινητικότητας εργασίας στη ελληνική βιομηχανία»
(1989), «Επιλογή επαγγέλματος.Πραγματικότητα ή μύθος»

Κασσωτάκης Μιχάλης(1986), «Η προσπάθεια ανάπτυξης της μέσης τεχνικής – επαγγελματικής εκπαίδευσης κατά την περίοδο 1950-1980 και η αποτυχία της. Μια ερμηνευτική προσέγγιση»

Κόκκοτας Παν. (1978), « Ο ρόλος της παιδείας στη οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος»

Κοντογιαννοπούλου –Πολυδωρίδη Γ (1991), «Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης»

Κουλαϊδής, Β. (2005), (επιμ.) « Αποτύπωση του εκπαιδευτικού συστήματος σε επίπεδο σχολικών μονάδων, Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας», Αθήνα.

Κουντουράς, Μ. (1985), «Κλείστε τα σχολεία, Τ. Β΄,Εκδ. Γνώση» Αθήνα.

Κυπριανός, Π.,(2004), «Συγκριτική Ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης»

Κυριαζή, Ν.(2006), « Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Ελληνικά Γράμματα» Αθήνα.

Κυρίδης, Α. – Αγγελάκη, Χ. – Μαυρικάκη, Σμάγα, Σ. (1999), « Συνθήκες λειτουργίας των δημοσίων σχολείων στην Ελλάδα. Η υλικοτεχνική υποδομή» Η περίπτωση των δημοτικών σχολείων, Σύγχρονη Εκπαίδευση, τ. 105, σ. 83-92.

Κυρίδης, Α. – Παπασταμάτης, Α. – Γκόλια,Π. – Μπάρα, Υ. (2001), «Ζητήματα λειτουργίας των ολιγοθέσιων σχολείων της ελληνικής υπαίθρου σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτικών» Επιστήμες Αγωγής, τ. 2-3, σ. 113-120.

Κωνσταντινόπουλος Χρ.(1987) «Η επαγγελματική εκπαίδευση στην περίοδο 1828-1832»

Λάμπας, Δ.(1962). Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη, Ελλάς- Παιδεία, Τομ. 9.

Λέφας, Χρ. (1942), « Ιστορία της Εκπαιδύσεως» ΟΕΣΒ, Αθήνα

Λεξικό ΟΥΝΕΣΚΟ

Μάμουκας Ανδρ(1839) «Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος»

Μπαμπούνης Χάρης (1999), «Η εκπαίδευση κατά την Καποδιστριακή περίοδο. Διοικητική οργάνωση και εκπαιδευτική λειτουργία»

Μπίρης Κ.(1957) «Η ιστορία του ΕΜΠ»

Παναγιωτόπουλος Β.(1980), «Η βιομηχανική επανάσταση και η Ελλάδα»

Παπαγεωργίου Γ.(1986), «Η μαθητεία στα επαγγέλματα»

Παπανούτσος Ευαγ(1976) «Η παιδεία το μεγάλο μας πρόβλημα»

Παυλίδης Ι. Ιωακείμ(1900) «Η μεταρρύθμιση της παιδείας εν Ελλάδι . Μέση και κατωτέρα πρακτική εκπαίδευσις»

Πρώτο Ελληνικό εκπαιδευτικό Συνέδριο ΑΘΗΝΑ

Σαπουνάκη Δρακάκη Λυδία(1986) «Η εκπαίδευση της εργατικής τάξης στον Πειραιά τον 18^ο αιώνα»

Σύλλογος προς Διάδοσιν των ωφελίμων βιβλίων (1899)

Τσουκαλάς Κωνσταντίνος(1987) «Εξάρτηση και αναπαραγωγή . Ο κοινωνικός ρόλος των μηχανισμών στην Ελλάδα»

Χανδρινός Αρης (1990) «Τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα από το κρυφό σχολιό μέχρι σήμερα»

Φυλλάδιο Βρετανικής Πρεσβείας.

Bliss C. & J. B. de Macedo (eds.) (1990), Unity with diversity in the European economy: the Community's Southern frontier, CWorld Economy, June 2004 - Vol. 27 Issue 6

EIRO (2004), Thematic feature, Industrial relations and undeclared work, Greece

European Commission (2002), Observatory of European SMEs No 5, Business demography, Cambridge University Press

Eurostat (2004), Eurostat Yearbook 2004. The statistical guide to Europe, Luxembourg: Office for the Official Publications of the European Communities

Gibson H. (2002), "Economic change in Southern Europe: Prospects for convergence", in H. Gibson (ed.), Economic Transformation, Democratisation and Integration in the European Union. Southern Europe in Comparative Perspective, Basingstoke, Palgrave

Katseli L. (2002), “The Internationalisation of Southern European Economies”, in H. Gibson (ed.), *Economic Transformation, Democratisation and Integration in the European Union. Southern Europe in Comparative Perspective*, Basingstoke, Hampshire: Palgrave King

Iacovou M. (2001), ‘Leaving Home in the European Union’, *Working Papers of the Institute for Social and Economic Research*, paper 2001-18, Colchester: University of Essex

Putnam R. (1999a), “The Prosperous Community. Social Capital and Public Life”, *The American Prospect* Vol.4, No13

<https://el.wikipedia.org/>

<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

<https://eurostat.statistics.gr/>

<http://www.statistics.gr/>

<http://www.minedu.gov.gr/>

<http://www.eetek.gr/index.php/component/content/frontpage>

<http://www.alfavita.gr/>

<http://www.oe-e.gr/>

http://www.mindev.gov.gr/http://androulakis.bma.upatras.gr/mediawiki/index.php/%CE%9C%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%AD%CE%BB%CE%BF_Solow

<http://www.statistics.gr/>

<http://www.kathimerini.gr/>